

Taidetta ja taustatyötä

Tiedonhankinta kaunokirjallisuuden
kääntäjien työssä

Susanne Ihatsu-Seppälä
Pro gradu -tutkielma
Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Marraskuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Susanne Ihatsu-Seppälä		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Taidetta ja taustatyötä – Tiedonhankinta kaunokirjallisuuden kääntäjien työssä		
Oppiaine – Läroämne – Subject Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 83 + 3 liitettä (24 s.)
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Tutkin Pro gradu-tutkielmassani kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintaa kääntäjän kompetenssien ja tiedonhankinnan tutkimuksen näkökulmasta. Pyrin selvittämään, miten ja mistä tiedonlähteistä kaunokirjallisuuden kääntäjät hankkivat tietoa, mitkä ovat heidän yleisiä tiedontarpeitaan ja kuinka merkittävä osa käännösprosessia tiedonhankinta heidän työssään on niin ajallisesti kuin työn onnistumisen kannalta.</p> <p>Kääntäjien kompetensseilla tarkoitetaan kääntämiseen vaadittavia tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, jotka yhdessä auttavat kääntäjää suoriutumaan käännöstehtävistä. Tutkin aiheitani European Masters of Translation -mallin (2017) viitekehyksessä ja vertaan mallia siihen, miten kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankinnan kompetenssi näyttäytyy omassa aineistossani. Tiedonhankinnan käsitteet lainaan tiedonhankinnan tutkimuksesta.</p> <p>Tutkielmani on empiirinen deskriptiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella Helsingin yliopiston E-lomakepalvelussa. Kyselyyn vastasi 36 kaunokirjallisuuden suomentajaa, jotka kääntävät kirjallisuutta 13 eri kieliparissa. Lisäksi haastattelin kuutta kaunokirjallisuuden kääntäjää, joista viisi on suomentajia ja yksi kääntää kirjallisuutta suomesta englantiin. Kysely koostui monivalinta- ja avoimista kysymyksistä. Puolistrukturoidut teemahaastattelut pidettiin etäyhteyksien välityksellä.</p> <p>Aineisto analysoitiin teemoittelun ja aineistolähtöisen analyysin avulla kyselyteemoihin ja aineistosta esiin nousseiden ilmiöihin keskittyen.</p> <p>Kyselyn ja haastattelujen perusteella kaunokirjallisuuden kääntäjät käyttävät hyvin monenlaisia tiedonlähteitä työssään. Sähköisten tiedonlähteiden merkitys korostui, mutta myös asiantuntijoihin ollaan usein yhteydessä, kun jokin asia ei muuten selviä. Monen myönteiset tiedonhankintakokemukset liittyvät nimenomaan hetkiin, joissa asiantuntijan kanssa on yhdessä pohdittu käännöstehtävää. Kauno-kirjallisuuden kääntäjät ovat luovia myös tiedonhankinnassaan, ja turvautuvat tarvittaessa niin tunto-haju- kuin makuaistiinsakin, mikäli se auttaa suorittamaan käännöstehtävän paremmin. Lähes kaikille tiedonhankinta on tärkeä tai hyvin tärkeä osa työtä ja he ovat pääosin tyytyväisiä tiedonhankinnan strategioihinsa. Tutkielmani perusteella kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintakompetenssi näyttäytyykin paljon monivaihteisempana kuin se usein tutkimuskirjallisuudessa tai kompetenssimalleissa esitetään.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kääntäjien tiedonhankinta, kaunokirjallisuuden kääntäminen, kääntäjien kompetenssit, tiedonhankinta, tiedonhaku, suomentaminen, information seeking, translator competence, literary translation		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		
Muuta tietoa – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Aiempaa tutkimusta	3
1.2	Vehviläisen tiedonhankinnan tutkielma	7
1.3	Tutkielman rakenne	9
2	Kääntäjän kompetenssit	10
3	Tiedonhankinta	13
3.1	Tiedonhankinnan käsitteitä	13
3.2	Mitä tiedonhankinta on?	16
3.3	Kääntäjän tiedonlähteitä	18
4	Kaunokirjallisuuden kääntäminen	22
4.1	Kaunokirjallisuus on	22
4.2	Kaunokirjallisuuden genreistä	23
4.3	Kaunokirjallisuuden kääntämisen ominaispiirteitä	26
4.4	Suomentajien kertomuksia tiedonhankintaan liittyen	27
5	Aineisto ja menetelmä	32
5.1	Tutkimusmenetelmän valinnasta	32
5.2	Aineistonkeruu ja tutkimuksen eteneminen	34
5.2.1	Kysely	35
5.2.2	Haastattelut	36
5.2.3	Kyselyn ja haastattelujen rakenne	37
6	Analyysi	40
6.1	Analyysimenetelmän valinnasta	40
6.2	Kyselytutkimus	42
6.2.1	Taustatiedot	42
6.2.2	Monivalintakysymykset: Tiedontarpeet	48
6.2.3	Monivalintakysymykset: Tiedonlähteet	50

6.2.4	Henkilölähteet	53
6.2.5	Vastaajien suosikkilähteitä	55
6.3	Tiedonhankinta käänösprosessin osana	57
6.4	Avoimet kysymykset	61
6.4.1	Aistiperäinen tiedonhankinta.....	61
6.5	Näkemys tiedonhankinnasta ja TH kompetenssista.....	65
6.6	Haastattelut	68
6.6.1	Haastateltavien taustatiedot.....	68
6.6.2	Tiedonlähteet	69
6.6.3	Tiedonhankinta käänösprosessin osana	70
6.6.4	Haastatteluissa esiin nousseita tiedonhankinnan teemoja.....	71
7	Johtopäätökset.....	75
	Lähdeluettelo	79
	Liitteet	1
	Liite 1: Saatekirje kyselylomakkeen ohessa	1
	Liite 2: Kyselylomake	2
8	Abstract.....	10

Kuvaluettelo

Kuva 1: Vastaajien ikäjakauma.....	43
Kuva 2: Vastaajien työkokemus	44
Kuva 3: Vastaajien sukupuolijakauma.....	44
Kuva 4: Vastaajien kieliparit.....	45
Kuva 5: Yleisimmät kaunokirjallisuuden genret.....	46
Kuva 6: Tiedonhankinnan koulutus	47
Kuva 7: Tiedontarpeet.....	48
Kuva 8: Painetut tiedonlähteet	50
Kuva 9: Sähköiset tiedonlähteet.....	51
Kuva 10: Henkilölähteet	53
Kuva 11: Yhteydenottotapa henkilölähteisiin	55
Kuva 12: Yhteydenottotapa henkilölähteisiin	55
Kuva 13: Tiedonhankintaan käytetty aika.....	57
Kuva 14: Tiedonhankinnan sijoittuminen käänösprosessissa	58
Kuva 15: Strategiat 'tiedonhankinnallisissa töyssiissä'.....	60
Kuva 16: Suhtautuminen tiedonhankintaan ja sen koulutukseen	65
Kuva 17: Tyytyväisyys TH strategioihin	66
Kuva 18: Tiedonhankinnan merkitys	67

1 Johdanto

Tiedonhankinta on kuin tekisi palapeliä ja etsisi oikeat palat” (H4).

Tutkin Pro gradu –tutkielmassani kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintatottumuksia ja tiedonlähteitä sekä tiedonhankinnan merkitystä kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Haluan selvittää, mistä aihepiireistä kaunokirjallisuuden kääntäjät tai suomentajat useimmin joutuvat hankkimaan tietoa ja mitä tiedonlähteitä tai työkaluja he siihen yleensä käyttävät: sanakirjoja, internet-hakukonetta, tietosanakirjoja, henkilölähteitä ja/vai jotakin muuta. Lisäksi minua kiinnostaa, kuinka merkittävä osa käännösprosessia tiedonhankinta kaunokirjallisuuden kääntäjille on, eli kuinka paljon siihen keskimäärin kuluu aikaa ja kuinka tärkeäksi he tiedonhankinnan kokevat. Olisi myös mielenkiintoista saada selville, onko eri ikäisten tai eri kirjallisuudenlajien kääntäjien tiedonhankinnassa merkittäviä eroja; kuinka paljon esimerkiksi rikosromaanin ja lastenkirjan kääntäjän tiedonhankintastrategiat eroavat toisistaan, vai onko niillä mitään eroa? Tarkastelen aihetta kääntäjien kompetenssien ja tiedonhankinnan tutkimuksen näkökulmasta, koska taito hankkia tietoa on yksi olennainen osa kääntäjän ammattitaitoa.

Tiedonhankinta mielletään kääntämiseen liittyväksi ehkä yleisemmin asiateksteihin liittyen, mutta oletan tiedonhankinnalla olevan suuri merkitys myös kaunokirjallisuutta kääntäessä. Suomentajat kohtaavat työssään mitä erilaisempia aiheita, joihin heidän täytyy perehtyä, liittyipä tiedontarve sitten vanhoihin hevosvaunutyypppeihin, sotalaivojen aseistukseen, silmälasinsankoihin tai ruokalajeihin, rikospaikkatutkinnasta puhumattakaan. Joillekin kääntäjille tiedonhankinta saattaa olla niin itsestäänselvä osa kääntämistä, ettei sen merkitystä tai omaa tiedonhankkimiskompetenssia edes tule ajatelleeksi. Jokainen sanakirjaan vilkaisu, perheenjäseneltä kysytty synonyymi tai Google-haku voitaneen kuitenkin laskea tiedonhankinnaksi. Tiedonhankinnalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa ”haluttujen tietojen etsimistä tietolähteistä”, joita voivat olla esimerkiksi kirjat, asiakirjat, tietokannat, asiantuntijat ja audiovisuaaliset lähteet (Sanastokeskus TSK 2019).

Tutkimushypoteesini on, että tiedonhankinta on hyvin merkittävä osa kaunokirjallisuuden kääntäjien työtä ja että heidän tiedonhakunsa on painottunut vuosien kuluessa entistä enemmän sähköisiin tiedonlähteisiin, kuten internet-hakukoneisiin ja sähköisiin sanakirjoihin sekä termipankkeihin. Kääntäjän ikä ja koulutustaustakin saattavat vaikuttaa siihen, mitä tiedonlähteitä hän käyttää. Oman kokemukseni perusteella tiedonhankintaan saattaa kulua hyvinkin paljon aikaa ja aiheet vaihtelevat laidasta laitaan aina käännettävän teoksen aihealueen mukaan, mutta olisi mielenkiintoista saada tarkempia lukuja ja syvällisempää tietoa siitä, kuinka laajaa skaalaa tiedonlähteitä kaunokirjallisuuden kääntäjät tiedonhankintaan käyttävät ja mitä kaikkea tiedonhankinta käytännössä pitää sisällään.

Kiinnostuin aiheestani, koska tiedonhankinnalla ja tiedonhankkimistaidoilla on ollut yllättävän suuri merkitys omissa käännöstöissäni, niin harjoitustehtävissä kuin autenttisissa toimeksiannoissakin sekä asiatekstejä että kaunokirjallisuutta kääntäessä. Mitä kauemmin olen kääntänyt, sitä merkittävämmäksi olen tiedonhaun kokenut tekstin kuin tekstin kohdalla. Tiedonhankintataitojen ansiosta olen selvinnyt teksteistä, joihin kielitaitoni ei yksin olisi riittänyt tai joita en taustatietoja hakematta olisi ymmärtänyt. Koen aiheen tärkeäksi myös siksi, että tiedonhankintakompetenssin tiedostaminen voi auttaa vahvistamaan kääntäjien asiantuntijuutta, etenkin jos alaa tuntemattomatkin tietäisivät, kuinka paljon selvitys- ja salapolisintyötä kääntäjät tekstin ja lukijoiden vuoksi tekevät ja kuinka monialaiset tiedot heille sen myötä vuosien kuluessa karttuu. Lisäksi ammattikäntäjien tiedonhankintastrategioiden ja luottolähteiden selvittäminen voi auttaa kääntäjäopiskelijoita ja aloittelevia kääntäjiä löytämään itselleen hyödyllisiä tiedonlähteitä ja tapoja tiedon etsimiseen. Tästä voisi olla hyötyä myös pidempään kääntäneille, koska yhä lyhyemmät toimitusajat vaativat yhä tehokkaampaa kääntämistä ja sen myötä myös nopeampaa tiedonhankintaa.

Tutkielmani on empiirinen deskriptiivinen tutkimus, jonka tavoite on kyselyn ja haastattelujen avulla havainnoida kääntäjien tiedonhankintatottumuksia ja kuvata niitä deskriptiivisesti eli esittää tulokset siten kuin asiat ovat. Tavoitteeni ei siis ole selittää syitä kääntäjien tiedonhankintatapojen takana tai antaa normatiivisia ohjeita, miten tai mistä lähteistä tietoa tulisi etsiä. Koska kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankinnasta ei ole juurikaan valmiita tilastoja ja kerään pääasiassa uutta tietoa,

tutkimustavaksi sopii empiirinen tutkimus (kts. Williams & Chesterman 2011, 62; Holopainen & Pulkkinen 2008, 21, 25).

Aineistonkeruumenetelmäni on sähköinen kyselylomake (kts. liite 2), jolla kartoitetaan kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhakustrategioita, kokemuksia sekä heidän käyttämiään tiedonlähteitä. Lomake lähetettiin SKTL:n kirjallisuuden kääntäjien jaoston jäsenille sekä Suomen Journalistiliiton sisällä toimivan kirjallisuuden kääntäjien ammattiosaston KAOS:in sähköpostilistalle (kts. saatekirje liitteessä 1). Tämän lisäksi tein kuusi henkilökohtaista haastattelua kaunokirjallisuuden kääntäjille, jotta saatoin verrata heidän vastauksiaan kyselylomakkeen tuloksiin ja kartoittaa, tuottavatko eri aineistonkeruumenetelmät erilaisia tuloksia. Haastattelut tuovat tutkimukseen myös enemmän kvalitatiivista aineistoa ja voivat syventää ymmärrystäni ammattikäntäjien tiedonhankinnasta, koska kyselylomakkeella saan pääasiassa vastauksia vain niihin kysymyksiin, joita olen osannut esittää. Haastattelujen myötä saan monipuolisemman kuvan siitä, millaisena kääntäjien tiedonhankintakompetenssi käytännössä ilmenee ja mihin vaiheeseen käänösprosessia tiedonhankinta yleensä sijoittuu.

Seuraavassa luvussa esittelen tiedonhankinnasta ja kääntäjien kompetensseista sekä kaunokirjallisuuden kääntämisestä tehtyä aiempaa tutkimusta aiheeseeni liittyen. Tästä eteenpäin viittaan kaunokirjallisuuteen pääasiassa lyhenteellä KK, ja tiedonhankintaan silloin tällöin lyhenteellä TH.

1.1 Aiempaa tutkimusta

Tiedonhankinnan merkitykseen nähden etenkin kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintatapoja ja -taitoja on tutkittu verrattain vähän. Lähimmäs omaa aiheuttani osuu Päivi Vehviläisen pro gradu –tutkielma *Tuhat ja yksi pulmaa: - kaunokirjallisuuden kääntäjän tiedontarpeet ja tiedonhankinta* vuodelta 1995. Sitä esittelen luvussa 1.2 ja myöhemmin analyysiosiossa 6 peilaan omia tutkimustuloksiani Vehviläisen tuloksiin. Kääntäjien tiedonhankintaa on tutkittu aiemmin esimerkiksi internetin käyttöön ja kääntäjien koulutukseen liittyen, (kts. esim. Raido 2014; Shih 2017), mutta ei kaunokirjallisuuden kääntämisen näkökulmasta. Tietokirjojen suomentajille sen sijaan on esimerkiksi oma populaaritieteellinen opaskirja tiedonhankinnasta: *Tiedontuojat –opas tietokirjan*

suomentajalle (Vilokkinen 2017). Myös Vilokkisen pro gradu –tutkielma *Kääntäjän tiedonhankinta* vuodelta 2002 keskittyy tiedonhankintaan informaatiotieteen näkökulmasta, mutta sitä en tämän tutkielman laajuudessa ehdi käsitellä.

Viime vuosikymmenen aikana kääntäjien tiedonhankinnan tutkimus on kohdistunut usein kääntäjäopiskelijoihin ja heidän tai ammattikääntäjien tietoteknisiin taitoihin sekä tietokoneella tapahtuvaan tiedonhankintaan.. Esimerkiksi Espanjassa Christian Olalla-Soller tutki, kuinka ammattikääntäjät ja kääntäjäopiskelijat käyttävät sähköisiä tiedonlähteitä tekstien kääntämisessä ja heidän kulttuurisen kompetenssinsa kehittymistä neljän opiskeluvuoden aikana. Tutkimus tehtiin ruuduntallennustekniikan avulla (Olalla-Soller 2018). Olalla-Sollerin otanta vastaa lähes peilikuvamaisesti omaani, koska hänen tutkimukseensa osallistui 38 kääntäjäopiskelijaa ja 10 ammattikääntäjää, kun taas omissa otannassani ammattikääntäjiä on 36 ja koekyselyyn osallistuneita kääntäjäopiskelijoita 8. Olalla-Sollerin tutkimus osoitti, että molemmat ryhmät käyttivät tiedonhankintaan yleisimmin sähköisiä kaksikielisiä sanakirjoja, hakukoneita ja tietosanakirjoja.

Helsingin yliopistossa Juha Eskelinen ja Mikel Garant selvittivät englannin kääntämisen opiskelijoiden tiedonhankintatapoja ja totesivat, että kääntämisen opiskelijat perustavat tiedonhankintansa pääasiassa tietoteknisiin työkaluihin:

Results suggest that a major shift in Translation Studies has occurred and contemporary Western learners rarely use the library or printed sources when doing their translations. Instead, they tend to use the Internet which is more closely related to training future translators for real world tasks (Eskelinen & Garant 2012).

Myös Mari Pakkala-Weckström on tutkinut kääntäjäopiskelijoiden tiedonlouhintataitoja käännöstehtävien suorittamisessa. Pakkala-Weckström havaitsi, että toisen vuoden kääntäjäopiskelijat käyttävät jo melko monipuolisesti erilaisia tiedonlähteitä käännöstehtävissään. Internet oli opiskelijoille selvästi tärkein tiedonhankinnan kanava, mutta muitakin lähteitä, kuten painettuja rinnakkaistekstejä ja henkilölähteitä käytettiin. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että käännettävä tekstityyppi ohjasi opiskelijoiden tiedonhankintaa jossain määrin. Selvärajaisesta aiheesta tietoa etsittiin melko yksipuolisesti tietyiltä sivustoilta, mutta mitä laajempi kohderyhmä, sitä yleisemmistä lähteistä tietoakin louhittiin (Pakkala-Weckström 2015, 139–170). Mikhail Mikhailov puolestaan on tutkinut suomalaisten kääntäjien

tietoteknisiä kompetensseja (Mikhailov 2015; Mikhailov ja Suppanen 2013), joskaan ei hankään kaunokirjallisuuden kääntämisen näkökulmasta.

Kääntäjän 'apuneuvoja' ja tiedonlähteitä ovat kartoittaneet mm. Päivi Pasanen ja Igor Kudashev artikkelissaan "Kääntäjän ja tulkin tiedonhausta ja tiedonhankinnasta" (Pasanen & Kudashev 2005). Tähän artikkeliin palaan vielä tiedonlähteitä käsittelevässä kappaleessa 3.3. Lisäksi olen hyödyntänyt mm. Leena Salmen artikkelia kääntäjän apuvälineistä "Käännösteknologiasta ja sen käytöstä" (Salmi 2015), ja Krista Varantolan artikkelia "Sanakirjoista ja niiden käyttäjistä" (Varantola, 2004). Näihin kaikkiin palaan luvussa 3. Vertaan omaa aineistoani jossain määrin Irma Sorvalin projektitutkimukseen *Unohdettu kääntäjä* (1996, 7), johon viittaa lyhyesti luvussa 3.3 kääntämiseen liittyvää tiedonhankintaa käsitellessäni. Tutkimuksessaan Sorvali haastatteli 30:tä kääntäjää, joista 20 + 2 otettiin lähianalyysiin (Sorvali 1996, 37). Näistä vain kaksi olivat kaunokirjallisuuden kääntäjiä, joten Sorvalin aineisto ei sikäli ole vertailukelpoinen omani kanssa. Jonkinlaisia yhtäläisyyksiä voi silti havaita.

Mitä tulee kääntäjien kompetensseja käsittelevään tutkimukseen, esittelen lähinnä Euroopan komission asiantuntijaryhmän mallin European Master's in Translation – Competence Framework (EMT 2009 ja 2017). Käytän viitekehyksenä myös kirjallisuuden kääntäjien kompetenssimallia PETRA-E Framework, joka on kahdeksan Eurooppalaisten yliopiston ja oppilaitosten verkoston yhdessä laatima malli kirjallisuuden kääntäjien kompetenssien kehittämiseen ja kouluttamiseen. Kääntäjän kompetensseja ovat tutkineet myös esimerkiksi PACTE-työryhmä (2017), Christina Schaffner (2000, 2012), David Katan (2009), Dorothy Kelly (2004), sekä Amparo Hurtado Albir (2017). Monissa kääntäjän kompetensseja käsittelevissä teksteissä ja malleissa kääntäjän tiedonhankintataitoja saatetaan sivuta ja ne on voitu kirjata omaksi osakompetenssiksi, mutta päähuomio kohdistuu useammin kääntäjän kognitiivisiin prosesseihin ja kielitaitoon sekä kulttuurintuntemukseen tai kompetenssien opetukseen. Vaikuttaisi siis siltä, että kaunokirjallisuuden kääntäjien ja suomentajien tiedonhankintastrategioita ei ole juurikaan kartoitettu. Muihin tutkimuksiin verrattuna oma näytteeni vaikuttaisi itse asiassa olevan suurin mitä ammattikäytäntöihin tulee (36 kyselyvastaajaa ja 6 haastateltavaa sekä 8 koekyselyyn vastannutta opiskelijaa). Suuri osa kääntämiseen liittyvistä tiedonhankinnan

tutkimuksista keskittyy nimittäin kääntäjäopiskelijoihin ja osassa koko tutkimusaineisto on kerätty haastatteluilla, mikä vähentää vastaajien määrää.

Itse kaunokirjallisuudesta ja sen kääntämisestä taas on tehty lukemattomia tutkimuksia, enkä esittele niitä tässä, koska se ei tämän työn laajuuden ja painopisteiden kannalta ole järkevää tai tarpeellista. Kaunokirjallisuuden kääntämisestä ovat kirjoittaneet esimerkiksi Riitta Oittinen (esim. 2004, 2014), Clifford Landers (2001), Chantal Wright (2016) sekä Washbourne & Van Wyke (2019). Heidän kirjoituksiaan olen hyödyntänyt lyhyesti kaunokirjallisuuden kääntämisestä koskevassa luvussa 4.3. Kristiina Rikmanin toimittama kirja *Suom. huom. – kirjoituksia kääntämisestä* (2005) ei ole varsinaista tutkimuskirjallisuutta, mutta kaunokirjallisuuden kääntäjien omat kertomukset tarjosivat runsaasti esimerkkejä työhön liittyvästä tiedonhankinnasta. Myös Tarja Roinilan jalkisanat hänen kääntämänsä Thomas Bernhard –romaanin *Pakkanen* lopussa avarsivat näkemystäni aiheesta. Edellämainittuja esittelen kappaleessa 4.4 esitellessäni kirjallisuudesta pomimiani kääntäjien kertomuksia tiedonhankinnasta.

Tiedonhankintatutkimus liittyy olennaisesti informaatiotutkimukseen. Suomessa tiedonhankintaa ovat tutkineet mm. Reijo Savolainen (mm. 1999/2008/2010/2019), Ari Haasio (mm. 2004/2015/2019) sekä Katriina Byström, joka tutki väitöskirjaansa varten tehtävän kompleksisuuden yhteyttä informaatiotyyppeihin ja tiedonlähteisiin (1999). Joitakin heidän tekstejään käsittelen tiedonhankintatutkimukseen liittyvässä luvussa 3. Maailmalla mm. T.J. Allen on tutkinut tiedontarpeita ja tiedon käyttöä (1966/1969), Brenda Dervin tiedonhankintaa merkitysten muodostamisena (1983/1992/2003) ja Carol C. Kuhlthau tiedonhankintaprosessia matkana epävarmuudesta ymmärtämiseen (1993/1999). T.D. Wilson puolestaan on lähestynyt tiedonhankintaa informaatiokäyttämisen näkökulmasta (1984/1997/1999/2000).

Aiheeseeni liittyy myös informaatiolukutaito, jota esimerkiksi Gary Massey ja Maureen Ehrensberger-Dow ovat käsitelleet artikkelissaan ”Investigating Information Literacy: a Growing Priority in Translation” (2011). Kaisa Koskinen puolestaan on tutkinut asiatekstinkääntäjien työvälineisiin ja kääntämiseen liittyviä asenteita ja tunnetiloja vuonna 2014 rakkaus/erokirje –menetelmän avulla. Artikkelissaan ”Kääntäjän habitus fiktiivisten rakkaus- ja erokirjeiden valossa” hän tuo esiin tutkimustuloksiaan 102 kääntäjältä kerätyn aineiston pohjalta (Koskinen

2014). Koskisen tutkimus tosin koostuu pääasiassa EU- ja asiatekstinkääntäjien kirjeistä, mutta hänen aineistonsa on hyvä vertailukohta omille tutkimustuloksilleni, koska asiatekstien ja kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankinta- ja työvälinekokemuksia vertailemalla voi kenties nähdä, onko kääntäjäryhmien välillä enemmän yhtäläisyyksiä vai eroja. Sama pätee Irma Sorvalin edellä mainittuun aineistoon reilun kahdenkymmenen vuoden takaa, joka tuo vertailuun hieman historiallistakin syvyyttä, kuten Vehviläisen pro gradu –tutkielmakin. Esittelen Koskisen ja Sorvalin tiedonhankintaan liittyviä tutkimustuloksia tarkemmin luvussa 3.3.

1.2 Vehviläisen tiedonhankinnan tutkielma

Minun lisäksi Päivi Vehviläinen on tietääkseni ainoa tutkija, joka on keskittynyt tutkielmassaan nimenomaan KK kääntäjien tiedonhankintaan. Vehviläinen teki Pro gradu –tutkielmansa *Tuhat ja yksi pulmaa – kaunokirjallisuuden kääntäjän tiedontarpeet ja tiedonhankinta* Tampereen yliopistossa vuonna 1995. Hän sovelsi empiiriseen haastattelututkimukseensa Carol C. Kuhlthaun konstruktivistista tiedonhankintateoriaa (1993), jonka mukaan tiedonhankinta on kuusivaiheinen konstruktioprosessi epävarmuudesta ymmärtämiseen. Tutkielmaansa varten Vehviläinen haastatteli kuutta kaunokirjallisuuden suomentajaa, ja pyysi näitä kuvaamaan yhden kääntämänsä romaanin suomennosprosessia tiedontarpeineen selvittääkseen, mitkä Kuhlthaun mallin vaiheet ilmenisivät suomentajien tiedonhankinnassa. Analyysinsä tukena Vehviläinen käytti Radegundis Stolzen hermeuttista käännteoriaa (1992). Teemahaastattelujen analyysin pohjalta Vehviläinen totesi, että useimmat hänen haastattelemiensa kääntäjien ”kuvaamat tiedontarpeet koskivat kohdekielisiä muotoiluratkaisuja. Tiedonhankintaa pidettiin onnistuneena, mikäli ratkaisuihin oltiin varmoja” (Vehviläinen 1995, tiivistelmä.).

Kaikki Vehviläisen haastattelemat kääntäjät käänsivät kaunokirjallisuutta päätoimisesti. Neljä kuudesta oli englannin suomentajia (66.67 % vastaajista), kaksi saksasta suomentavaa (33.33 %) ja yksi ruotsin kääntäjä (16.67 %). Muutama muukin oli ruotsista suomentanut vähemmässä määrin, ja yksi mainitsi norjan kielen (Vehviläinen 1995, 35). Palaan kielipareihin vielä myöhemmin, kun esittelen omien vastaajieni kielipareja.

Vehviläisen tutkielmasta käy ilmi, että hänen haastattelemansa KK kääntäjät hakivat ensisijaisesti tietoa tekstiaineistosta, sitten kääntäjäkollegoilta ja kolmanneksi muilta asiantuntijoilta. Tekstiaineistot tarkoittivat mm. sanakirjoja, taustakirjallisuutta, ”miljöötä ja aihepiiriä koskevia tekstejä, niin kaunokirjallisuutta kuin tietokirjoja ja lehtiartikkeleita”, sekä kartta- matka- ja kuvakirjoja. ”Tavallisia lähteitä olivat ensyklopediat, hakuteokset ja kuvasanakirjat” (mts. 51). Lisäksi suomentajat mainitsivat kirjailijan muun tuotannon ja seurasivat aihetta tiedotusvälineistä sekä pyrkivät lukemaan lähde- ja kohdekielistä kaunokirjallisuutta muulloinkin. Viisi kuudesta haastateltavasta oli käyttänyt karttoja tiedonhankintaan, ja erityisesti kaupunkien karttoja pidettiin hyödyllisenä. Lähtökulttuurin tutustumisessa Vehviläisen haastateltavat korostivat elokuvien ja television merkitystä, koska ”televisiosta näkee, millaisissa taloissa ihmiset asuvat, minkälainen kuisti kiertää taloa, miltä jokin paikka tai alue maisemallisesti näyttää, ja kuulee lisäksi kieltä” (mts. 57). Puolet kääntäjistä käytti Kielitoimistoa tiedonlähteenä. Kolme kuudesta haastateltavasta ei ollut lainkaan käyttänyt atk-pohjaisia tietokantoja tiedonhankintaan. Toiset kolme olivat, mutta hekään eivät pitäneet niitä tärkeinä työkaluina. Melkoinen murros on ainakin viimeksimainitun tiedonhankinnan kanavan suhteen 25 vuodessa tapahtunut.

Mitä henkilölähteisiin tulee, Vehviläisen haastateltavat vaikuttavat käyttäneen tiedonhankintaan lähinnä puhelinta, elleivät ole keskustelleet kasvokkain. Mikäli henkilölähteen puoleen tarvitsi kääntyä, kääntäjät suosivat kollegoita ja lähipiiriä tai tuttuja asiantuntijoita ennen kuin ottivat yhteyttä muihin (Vehviläinen 1995, 41–68.). Toisaalta toivottiin lisää kääntäjien yhteistyötä esimerkiksi synonyymien ja vaikeasti käännettävien ilmausten osalta. Yksi kääntäjä toivoi, että voisi vaikkapa sähköpostin kautta toimittaa ehdotuksiaan ja saada vastaideoita (mts. 48.). Käsittääkseni tällainen ”palvelu” on nykyään toteutunut kääntäjien sähköpostilista Kontekstissa. Lääketiede oli yleisin yksittäinen tieteenala, johon puolet kääntäjistä joutui perehtymään työtään varten: ”Yksi kääntäjä huomauttikin, että lääketiedettä on syytä seurata; jos lääketieteessä tapahtuu jotain uutta, se tulee ennemmin tai myöhemmin vastaan kaunokirjallisuudessa” (mts. 50). Kaikkea lääketieteenkään termistöä ei voi kuitenkaan suoralta käsin tekstiin siirtää, kuten Vehviläinen totesi: ”Se, miten joku asia sanotaan, ei aina istu sellaisenaan kaunokirjalliseen tekstiin” (mts. 48). Niinpä ”ratkaisevan tärkeää koko tiedonhankintaprosessin kulun kannalta on selvitystyötä

vaativan asian suhde koko tekstikokonaisuuteen” (Vehviläinen 1995, 44). Tähän ajatukseen palaan vielä luvussa 6.5.4 haastatteluaineistoa purkaessani. Seuraavaksi esittelen lyhyesti tutkielmani rakenteen.

1.3 Tutkielman rakenne

Pro gradu –tutkielmani alussa esittelin aiheeni ja tutkimuskysymykseni sekä aiheeseeni liittyvää aiempaa tutkimusta. Luvussa 2 käsittelen kääntäjien kompetensseja ja käännösprosessia erityisesti tiedonhankinnan näkökulmasta ja määrittelen käsitteet tarkemmin. Luvussa 3 taas pohdin itse tiedonhankintaa ja mitä kaikkea se voi pitää sisällään. Luvussa 3.3 pohjustan neljättä kappaletta ja esittelen kääntämisen ja tiedonhankinnan yhteyttä sekä kääntäjien kenties yleisimpiä tiedonlähteitä luvussa 3.4. Koska tutkin nimenomaan kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintatapoja, keskityn neljännessä luvussa kaunokirjallisuuteen: ensin lyhyesti itse kaunokirjallisuuden olemukseen ja sen genreihin luvuissa 4.1 ja 4.2, sitten kaunokirjallisuuden kääntämisen ominaispiirteisiin luvussa 4.3 ja lopuksi esittelen luvussa 4.4 kirjallisuudesta poimimiani kaunokirjallisuuden kääntäjien kertomuksia työstään tiedonhankintaan liittyen. Luvussa 5 esittelen tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmäni sekä tutkimuksen etenemisen ja luvussa 6 käsittelen tutkimukseni tuloksia ja analysoin aineistoani. Viimeisessä 7. luvussa pohdin tutkimukseni tuloksia ja vedän niistä johtopäätökset. Lähdeluettelon perään olen liittänyt vielä kopion kääntäjille menneestä saatekirjeestä sekä kyselylomakkeestani. Seuraavaksi käsittelen kääntäjien kompetensseja.

2 Kääntäjän kompetenssit

Tässä luvussa perehdyn kääntäjien kompetensseihin, ja erityisesti kääntäjien tiedonhankinnan kompetenssiin EMT ja PETRA-E mallien pohjalta. Tarkoitukseni on luoda alustava kuva siitä, minkälaisen kuvan kääntäjän tiedonhankintakompetenssista tutkimuskirjallisuus ja em. mallit antavat, jotta voin peilata omia tutkimustuloksiani niihin ja selvittää, miltä kääntäjien tiedonhankintakompetenssi oman aineistoni pohjalta näyttää, tai kuinka se vastaajissani ilmenee.

Kääntäjän kompetensseilla tarkoitetaan kääntäjältä vaadittavaa työkalupakkia tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, joiden avulla kääntäjä voi tuottaa hyvän käännöksen. Tieteen termipankissa kääntäjän kompetenssi on määritelty näin: ”kääntäjän asiantuntemus ja ammattitaito: ne tiedot ja taidot, joita tarvitaan kääntäjäksi tulemiseen ja kääntäjänä toimimiseen” (Tieteen termipankki 2020a). EMT-työryhmän mallissa (2017) näitä ovat:

- Kieli ja kulttuuri –
kulttuurienvälinen ja sosiolingvistinen tietoisuus sekä viestintä
- Kääntäminen – strateginen, menetelmällinen ja aihekohtainen kompetenssi
- Tekniset taidot – työkalujen ja sovellusten käyttö
- Henkilökohtaiset ominaisuudet ja vuorovaikutustaidot –
mm. ajanhallinta, koulutus
- Palvelun tarjonta

Ensimmäinen kompetenssi kattaa kaikki kääntäjän kielelliset, sosiolingvistiset, kulttuuriset ja kulttuurienväliset tiedot ja taidot, jotka luovat perustan kääntämiselle. Kääntäjän kielellinen ja kulttuurinen kompetenssi saattaa kuitenkin olla hieman erilainen eri kielipareissa. Itse kääntämiskompetenssilla taas voidaan EMT-työryhmän mukaan tarkoittaa kaikkia kääntäjän strategisia, menetelmällisiä ja temaattisia taitoja, jotka vaikuttavat merkityksensiirtoon käännösprosessin aikana, sen jälkeen ja sitä ennen (EMT 2017.). Kategoria kattaa siis myös tiedonhankinnan. Toisaalta tiedonhankintakompetenssi voidaan sijoittaa myös teknologisen ja teknisen

kompetenssin alle. Teknisellä kompetenssilla tarkoitetaan kääntäjän kykyä käyttää erilaisia teknisiä ja tietoteknisiä apuvälineitä, kuten tekstinkäsittelyohjelmia ja konekääntimiä, ja hänen taitoaan hyödyntää hakukoneita tehokkaasti (EMT 2017). Tähän palaan kuitenkin vielä analyysiosiossa ja luvussa 7 johtopäätöksiä esitellessäni.

Henkilökohtaisilla ja vuorovaikutustaidoilla taas tarkoitetaan muun muassa kääntäjän ajan-, stressin- ja työmäärän hallintaa, aikatauluissa pysymistä, ohjeiden noudattamista ja vuorovaikutustaitoja. Tähän kuuluu myös itsensä kehittäminen ja taito käyttää sosiaalista mediaa vastuullisesti (EMT 2017). Nähdäkseni tiedonhankintakompetenssi liittyy myös tähän kategoriaan, koska tiedonhankinnassa tarvitaan myös vuorovaikutustaitoja, esimerkiksi jos jotakin asiaa on kysyttävä asiantuntijoilta, muilta kääntäjiltä tai ystäviltä. Kääntäjän on osattava esittää asiansa kasvokkain, puhelimitse tai sähköpostitse niin, että vastapuoli ymmärtää kysymyksen ja on halukas auttamaan ja vastaamaan kysymykseen (Kts. mm. Vehviläinen 1995). Lisäksi tiedonhankinnan kannalta on olennaista, että kääntäjä osaa suhteuttaa tiedonhankintaan käyttämänsä ajan käytettävissä olevaan aikaan nähden, niin ettei tiedonhankintaan käytetty aika saa myöhästymään määräajasta.

Tieteen termipankin selite kääntämisen osakompetensseista eroaa joiltakin osin niin EMT:n jaottelusta:

- kielten ja kulttuurien tuntemus
- erikoisalojen tai ammattikielten tuntemus
- kokemuseräinen tieto
- tiedonhakutaidot ja käännöstyökalujen hallinta
- eri käännösstrategioita koskevat tiedot
- sosiaaliset taidot
- luovuus

Vieraan kielen tuntemus on melko itsestäänselvä vaatimus kääntäjälle, mutta äidinkielen hallinta on aivan yhtä tärkeää, jotta kääntäjä voi ammentaa mahdollisimman rikkaasti kielen ilmaisurepertuaarista ja käännöksestä tulee idiomaattista, sujuvaa kieltä. Jotta käännöksistä saa luontevia, kääntäjän on kuitenkin

tunnettava myös kielten rakenteelliset erot ja osattava sovittaa käännöksensä niiden mukaan. Tekstilajien tuntemus taas auttaa kääntäjää sovittamaan käännöksensä tyylin kulloiseenkin kohdetekstiin sopivaksi, olipa kyseessä sitten salapoliisiromaani, lastenkirja tai runo. Ja mitä asiatietoihin ja yleissivistykseen tulee, kääntäjän on vaikea tulkita lähtötekstiä, ellei hänellä ole hyvät tiedot lähtökielen kulttuurista, yhteiskunnasta ja ajattelutavasta. Lisäksi kaikenlainen yleis- ja asiatieto auttaa kääntäjää työssään, sillä ei koskaan tiedä, milloin sitä tarvitsee.

Voidaankin ajatella, että tiedonhankinta on myös ennakoivaa toimintaa, jota tapahtuu kaiken aikaa ammatin harjoittamisen aikana. Kääntämisen teorian tuntemus taas auttaa kääntäjää soveltamaan teoriaa työssään ja valitsemaan kulloiseenkin tekstiin tai tekstinpätkään sopivan käännösstrategian, olipa se sitten kotouttaminen, vieraannuttaminen, poisto tai korvaaminen (Kts. esim. Venuti 1995). Mutta vaikka kääntäjä hallitsisi työkielensä erinomaisesti, tuntisi genren konventiot hyvin ja osaisi soveltaa teoriaa, vastaan tulee väistämättä joskus sanoja, reaalioita ja asiatietoa, jota hän ei tunne. Niinpä ”kääntäjän taidoista tärkeimpiä on kyky hankkia tietoa”, kuten Inkeri Vehmas-Lehto toteaa (2004, 42). Tähän aiheeseen syvennyn tarkemmin tiedonhankintaan keskittyvässä luvussa 3.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tiedonhankintaa tieteenalana. Esittelen tiedonhankintatutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja muutamia malleja sekä pohdin lyhyesti, mitä tiedonhankinnalla ja tiedonlähteillä käytännössä tarkoitetaan.

3 Tiedonhankinta

Tässä luvussa käyn läpi mitä tiedonhankinnalla tarkoitetaan ja miksi ylipäänsä haetaan tietoa. Lisäksi määrittelen ja selitän tiedonhankintaan liittyviä termejä ja esittelen lyhyesti muutaman tiedonhankinnan mallin. Tiedonhankinta kuuluu informaatiotutkimuksen piiriin, joka keskittyy ”tiedontarvitsijan toimintaan ja käyttäytymiseen tiedonhankintaprosessin aikana” (Haasio et al 2019, 13). Tieteenalana tiedonhankinta sai systemaattisemmin alkunsa 1950-luvulla. Tutkimusta on tehty erityisesti Yhdysvalloissa, mutta 1970-luvulta lähtien myös Euroopassa, erityisesti Isossa-Britanniassa ja Pohjoismaissa, ja Suomessa 1990-luvun alkupuolelta lähtien (Haasio et al 2019, 64; 10). Tiedonhankinnan tutkimusta sivutaan useilla eri tieteenaloilla. Näitä ovat mm. sosiologia, kognitiotutkimus sekä media- ja viestintätutkimus (mts. 13). On kuitenkin erikoista, ettei käännöstiede ole Haasion ja muiden mainitsemien alojen joukossa, kun otetaan huomioon, kuinka keskeistä tiedonhankinta kääntämiselle on oman kokemukseni, aineistoni ja muiden tutkimusten perusteella.

3.1 Tiedonhankinnan käsitteitä

Haasion ja muiden mukaan informaatiotutkimuksessa keskitytään ”tiedontarvitsijan toimintaan ja käyttäytymiseen tiedonhankintaprosessin aikana” erilaisissa arki- ja työelämän tilanteissa (mts.13). He toteavat, ettei suomen kielessä ”tehdä eroa datan, informaation, ja tiedon välillä” vaan kaikista puhutaan tietona. Edellä mainitut tutkijat kuitenkin erottelevat termit näin: ”**Datalla** tarkoitetaan informaation raaka- ainetta, kuten kirjaimia tai tietokonekielen ykkösiä ja nollia. - - Yksittäiset kirjaimet - - eivät yleensä merkitse mitään, [mutta] kun ne tulkitaan mielekkääksi merkkijonoksi *talo*, syntyy **informaatiota**.” Sana '**tieto**' taas on Platonin klassisen määritelmän mukaan ”hyvin perusteltu tosi uskomus” (Haasio et al 2019, 16–17, lihavointi tutkijan). ”Sanat ovat informaatiota, joista muodostuu tietoa tulkinnan avulla” (mts. 20–21).

Käsitteet '**tiedonhankinta**' ja '**tiedonhaku**' menevät usein sekaisin ja niitä käytetään toistensa synonyymeinä, mikä on nähtävissä myös omassa aineistossani.

Informaatitieteessä ja omassa tutkielmassani käsitteet on kuitenkin tarpeen erotella. Tiedonhankinta on käsitteenä ”alueeltaan laajempi, sillä se käsittää eri tavat, joilla ihmiset ovat joko aktiivisesti tai passiivisesti tekemisissä erityyppisten lähteiden ja kanavien kanssa” (Haasio et al 2019, 48). Tiedonhankinta siis kattaa kaikenlaisten lähteiden käyttämisen. Tiedonhaku taas on ”tiedonhankinnan osa, jossa haluttua tietoa etsitään tietolähteistä” (Finto 2018). Tiedonhaku pohjautuu ”yksilön vuorovaikutukseen erityyppisten tietokonepohjaisten tietojärjestelmien kanssa” (Haasio et al 2019, 49). Tiedonhakuun kuuluvat siis lähinnä internetin ja muiden tietokantojen sekä korpusten käyttäminen. Tiedonhankinta taas kattaa kaikenlaiset lähteet; kirjalliset, sähköiset, henkilölähteet, kuvat, audiovisuaaliset ja esinelähteet.

Edellä mainitut ovat tiedonlähteitä, joilla ”tarkoitetaan informaation kantajaa, joka sisältää halutun informaation” (mts. 28). Haasio ym. tarkentavat käsitettä näin:

Osa informaatiosta on kirjallista, osa suullisesti välitettyä ja osa taas on esimerkiksi esineisiin ja asioihin liittyvää informaatiota, jota voimme havaita eri aistien avulla. Kirjallista informaatiota on esimerkiksi kaikki tekstimuodossa esitetty informaatio, suullista informaatiota taas saamme muilta ihmisiltä. Myös kuvat, valokuvat, piirroksot ja videot sisältävät informaatiota, joka on voitu tallentaa usealla eri tavalla: taulu voidaan maalata kankaalle tai valokuva tulostaa paperille. Esineet toimivat yhtä lailla informaation kantajina kertoen meille ominaisuuksistaan havaintojemme kautta.
- - Myös haju, tunto ja maku ovat keskeisiä aisteja, joiden avulla saamme informaatiota.
(Haasio et al 2019, 21)

Informaatio voi siis olla tekstiä, ääntä, kuvaa, tai jokin konkreettinen esine. Kaikki nämä ovat Haasion ja muiden mukaan dokumentteja. **Dokumentit** ovat **formaaleja lähteitä** ja ihmiset (mm. asiantuntijat, ystävät) **informaaleja lähteitä** (mts. 28–29). Tämän tutkielman puitteissa käytän kuitenkin dokumenteista nimeä **tiedonlähde**. Myöhemmin luvussa 6 analysoin aineistoani mm. sen pohjalta, kuinka monta erilaista edellä mainittua informaation muotoa ja tiedonlähdettä KK kääntäjien vastauksissa ilmenee. Tutkin myös formaalien ja informaalien lähteiden jakautumista, ja vastaako informaalien lähteiden käyttöyleisyys tai tärkeys Haasion ym. näkemystä.

Tutkielmani kannalta on tarpeen määritellä myös tiedonhankinnan kanava ja tiedontarve. Tiedonhankinnan **kanavalla** tarkoitetaan ”mekanismia tai järjestelmällistä käytäntöä, jonka avulla tiedonlähde saadaan käyttöön”. Haasio ja muut antavat esimerkeiksi kirjaston ja internetin, jotka tarjoavat ”erilaisia lähteitä

tiedontarvitsijan käyttöön. Toisaalta - - yksittäinen verkkosivu voi olla sekä lähde että kanava”, koska se sisältää informaatiota, mutta voi samalla toimia kanavana ”jos ja kun se sisältää linkkejä ulkopuolisiin lähteisiin”. Tässä voi piillä yksi syy, miksi ”tiedonhankinta suuntautuu yhä voimakkaammin verkkoon. - - Zipfin (1949) vähimmän vaivan periaatteen mukaan ihminen hankkii tietoa sieltä, mistä hän saa sen vaivattomimmin käsiinsä.” (Haasio et al 2019, 30–31.). Esimerkiksi linkkejä klikkaamalla on helpompi siirtyä tiedonlähteestä toiseen kuin jos pitäisi kävellä aina tiedonhakujen välissä kirjahyllyn tai kirjahyllyn luota toisen luo ja etsiä käsiinsä seuraava tarvitsemansa sanakirja tai hakuteos. **Tiedontarve** taas ”on perinteisesti ymmärretty tekijäksi, joka käynnistää tiedonhakuprosessin ja pitää sitä liikkeessä kunnes tarvittu tieto on löydetty (Savolainen 2017b teoksessa Haasio et al 2019, 38).” Se on myös ”tietoisuutta siitä, että tietty informaatio voi ratkaista henkilöllä tai ryhmällä olevan ongelman, mutta tuo informaatio puuttuu tai sitä ei ole vielä otettu käyttöön.” Tiedontarpeen taustalla voi Haasion ym. mukaan olla niin affektiivisia, kognitiivisia kuin fysiologisiakin tekijöitä (Haasio et al 2019, 39;41.). Esimerkkejä tiedontarpeista voisivat olla lähtötekstissä oleva kääntäjälle vieras sana tai hänelle tuntematon ruokalaji, joiden merkitys kääntäjän täytyy selvittää ja valita sille sopiva vastine kohdetekstiin.

Kun tiedontarve on tyydytetty, on päätettävä, mitä hankitulla tiedolla tehdään. Haasio ja muut kertovat, että käsitteellä **tiedonkäyttö** ”viitataan usein hankitun tiedon hyödyntämiseen. - - Henkilö suhteuttaa saamansa uuden tiedon aiempaan tietämykseensä arvioidessaan sen relevanssia” (Todd 1999 teoksessa Haasio et al 2019, 42). Tässä kompetensseilla on varmasti paljon merkitystä ensinnäkin siihen, kuinka laaja kääntäjän aiempi tietämys on, ja miten tiedon pystyy tietämykseensä suhteuttamaan. Tiedonkäyttö on em. tutkijoiden mukaan aina tilannesidonnaista, ja niinpä työtehtävän luonne ja vaatimukset vaikuttavat siihen kuinka tietoa käytetään (mts. 46). Tämä kävi ilmi haastattelu- ja kyselyvastauksissakin. Kääntäjä onkin paitsi tiedon hankkija ja sen käyttäjä, myös **tiedon jakaja**: ”Tiedon jakaminen voidaan ensinnäkin ymmärtää prosessina, jossa yksilö tai ryhmä siirtää yksisuuntaisesti tietoa muille, jotka toimivat tiedon vastaanottajina” (mts.50). Tämän tutkielman viitekehyksessä tiedon vastaanottajia ovat kaunokirjallisuuden lukijat, jotka vastaanottavat kääntäjien hankkimaa ja jakamaa tietoa lukiessaan. Haasio et al kirjoittavat, että ”Hung, Durcokova, Lai ja Lin (2011) havaitsivat keskeisiksi

ammattillisen tiedon jakamisen motivaatiotekijöiksi taloudellisen hyödyn (economic reward), maineen (reputation feedback), vastavuoroisuuden (reciprocity) ja epäitsekkyyden (altruism)” (Haasio et al 2019, 52). Myöhemmin tutkimustuloksia analysoidessani pohdin, mitkä motivaatiotekijät näyttäisivät vaikuttavan KK kääntäjien tiedon jakamiseen, mikäli sellaista voi aineistosta päätellä. Ja nyt, annettuani alustavan käsityksen informaatiotieteen alasta ja esiteltyäni tiedonhankinnan keskeiset käsitteet, siirryn seuraavaksi käsittelemään tiedonhankintaa toimintana vähän tarkemmin.

3.2 Mitä tiedonhankinta on?

Tässä luvussa määrittelen tiedonhaun tarkemmin ja esittelen mm. Tapa-termipankin termitietuekaavion tiedonhausta. Lyhykäisyydessään tiedonhankinnalla tarkoitetaan ”toiminta[a], jonka tarkoitus on tyydyttää tiedontarve” (Finto 2018) Haasion et al mukaan:

Yleisesti määriteltynä tiedonhankinnalla voidaan ymmärtää tiedontarpeesta viriävää toimintaa, joka etenee tietynlaisena prosessina. Tiedonhankinnan keskeisenä tarkoituksena on tunnistaa relevantteja tiedonlähteitä ja kanavia, valita niistä lupaavimmat ja tämän jälkeen hakeutua näille lähteille ja kanaville, jotta niitä voitaisiin hyödyntää tiedontarpeen tyydyttämiseksi. (Haasio et al 2019, 35).

Myöhemmin he vielä painottavat, että ”tiedonhankinta on ennen muuta prosessi - - usein käy niin, että saadut vastaukset herättävät uusia kysymyksiä, jolloin syntyy uusia tiedontarpeita ja tiedonhankintaprosessi jatkuu” (mts. 35). Ilmiö oli nähtävissä myös omassa aineistossani, etenkin haastatteluissa, joista kerron tarkemmin luvussa 6.5. Nyt kuitenkin esittelen lyhyesti muutaman tiedonhankinnan mallin.

Tiedonhankintaprosessin voi ajatella olevan sekventiaallinen (lineaarinen) malli, jolloin ”prosessi etenee sekventiaalisesti vaiheesta toiseen”. Tämän näkemyksen mukaan tiedonhankinta on hyvin suoraviivaista toimintaa. Syklisessä mallissa taas ”tiedonhankinta ei välttämättä etene suoraviivaisesti vaiheesta toiseen, vaan tiedonhankkija voi palata prosessin kuluessa aiemmin läpikäytyihin vaiheisiin ja painottaa tiedonhankintaa uudella tavoin” (Haasio et al 2019, 36; Savolainen 2018.). Myös Gloria Leckien ja Karen Pettigrewn ammatillisen tiedon hankinnan yleismalli painottaa prosessin syklisyyttä sekä työtehtävän vaikutusta tiedonhankintaan. Heidän mukaansa ”tiedontarpeen luonteeseen vaikuttavat - - työntekijän ikä, ammattiryhmä ja työkokemus. Lisäksi se, onko kyseessä ensikertainen tiedontarve vai aiemman

tiedontarpeen variaatio, onko tiedontarve tullut ulkopuolelta toisen henkilön antamana vai onko se itsestä lähtöisin, vaikuttavat tiedonhankintaan” (Leckie & Pettigrew 1997, teoksessa Haasio ym. 2019). Edellä mainitut tiedontarpeen luonteeseen vaikuttavat tekijät ovat myös selviä kääntäjän kompetenssiin vaikuttavia tekijöitä.

Tiedonhankinnan syklisyyskin oli nähtävissä aineistossani, ja palaan siihen luvussa 6.3 esitellessäni saamiani tutkimustuloksia tiedonhankinnan sijoittumisesta käännösprosessissa. Haasio ym. esittelevät myös Paisleyn mallin, jossa ”tiedonhankintaa suuntaa vahvimmin yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet, esimerkiksi osaamisen taso ja kielitaso” (mts. 66) samoin kuin organisaatio, jossa yksilö työskentelee, sekä muut häntä ympäröivät ryhmät ja järjestelmät. Tässäkin on nähtävissä selvä vertailukohta kääntäjän kompetensseihin, jotka määrittävät osaltaan esimerkiksi mistä asioista ja kuinka paljon kunkin kääntäjän tarvitsee hankkia tietoa. Haasio ym. kuitenkin pitävät Paisleyn mallia liian staattisena, ”koska se olettaa, että edellä tarkastellut tekijät vaikuttavat yhtä voimakkaasti eri yksilöiden tiedonhankintaan” (mts. 68). Carol C. Kuhlthaun teorian mukaan tiedonhankinta on prosessi epävarmuudesta ymmärtämiseen, mikäli tiedonhankinta onnistuu (Kuhlthau 1993). Kuten aiemmin luvussa 1.2 mainitsin, Päivi Vehviläisen pro gradu –tutkielma keskittyi nimenomaan Kuhlthaun mallin tutkimiseen KK kääntäjien työssä, joten itse en käsittele sitä tämän enempää.

Oman tutkielmani kannalta on mielenkiintoista, että Haasion ym. mukaan informaatiotutkimuksen alalla on kasvavaa kiinnostusta aistimellisen tiedon rooliin ns. *information experience* –tutkimuksen piirissä. Käsitteen luonteesta tutkijat eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen, mutta tutkimusala pyrkii selvittämään, ”miten ihmiset vastaanottavat ja tulkitsevat saamaansa tai hankkimaansa aistimellista ja kognitiivis-affektiivista informaatiota.” Alaan liittyy ns. kehollinen tiedonhankinta, joka ”ilmenee hankittaessa ja tulkittaessa informaatiota, jota saadaan näkö-, kuulo-, tunto-, haju- ja makuaistin välityksellä.” Esimerkkeinä tapauksista, joissa kehollisuudella on merkitystä tiedonhankinnalle, Haasio ym. mainitsevat muun muassa palomiesten työssäoppimisen, kestävyysjuoksijat sekä kroonisesti sairaat ihmiset (Haasio et al 2019, 88–89.), mutta oman aineistoni pohjalta voisin lisätä

listalle kaunokirjallisuuden kääntäjät. Seuraavaksi käsitteinkin hieman kääntämiseen liittyvän tiedonhankinnan piirteitä.

3.3 Kääntäjän tiedonlähteitä

Tässä kappaleessa käsitteelen lyhyesti erilaisia tiedonlähteitä ja työkaluja, joita kääntäjät voivat työssään hyödyntää. Olen jaotellut tiedonlähteet kahdeksaan kategoriaan, jotka esittelen lyhyesti. Myöhemmin aineistoa analysoidessani tarkkailen, mitä tiedonlähteitä KK kääntäjät todella käyttävät, ja selviääkö tiedonlähteiden käyttötavoista jotakin erityistä. Pasanen ja Kudashev erottelevat tiedonlähteet lähteisiin, ”joiden ensisijainen tarkoitus on antaa lingvistisiä tietoja (esim. sanakirjat)”. sekä tiedonlähteisiin, ”joiden ensisijainen tarkoitus on antaa substanssi- ja ensyklopedisia tietoja (tietosanakirjat, oppikirjat).” Lisäksi tiedonlähteet voi jakaa ”käsikirja- eli referenssilähteisiin ja kokotekstilähteisiin” (Pasanen ja Kudashev 2005, 76.). Käsikirjalähteet voivat olla esimerkiksi tietosanakirjoja, joista haetaan nopeasti tietoa jostakin yksittäisestä asiasta, kun taas kokotekstilähteisiin syvennyttään silloin kun on ymmärrettävä jokin asia laajemmin. Kokotekstilähteitä voivat olla esimerkiksi rinnakkaistekstit, lähtöteksti tai kyseessä olevaa aihetta käsittelevät artikkelit.

Clifford Landersin mukaan kaunokirjallisuuden kääntäjä tarvitsee ainakin

- Lyhentämättömän lähdekielen yksikielisen sanakirjan
- Ajantasaisen kohdekielen sanakirjan
- Useita yleiskielen kaksikielisiä sanakirjoja kieliparissaan
- Kattavan kohdekielisen tietosanakirjasarjan (esim. maantieteellisten nimien tarkistamiseen)
- Yksi- tai mielellään kaksikielisen ”visuaalisen” kuvasanakirjan, josta näkee esimerkiksi esineiden tai ajoneuvojen rakenteen
- Kohdekielisen tesauksen ja/tai synonyymisanakirjan

(Landers 2001, 172–174)

Lisäksi Landers mainitsee, että kannattaa työssään pitää yhteyttä kollegoihin, koska joku on saattaa kääntää samankaltaista tekstiä aiemmin. Tiedonlähteiden välttämättömyydestä Landers toteaa:

No one questions the necessity of reference works for the technical translator - - But the literary translator's need for a diverse and up-to-date collection of reference works is sometimes overlooked - - While a library full of reference works will not make one into a translator, a decent respect for our own limitations obliges us to equip ourselves with the best possible tools to exercise our profession. (Landers 2001, 171).

Landersin teoksen kirjoittamisesta on lähes kaksikymmentä vuotta, joten hän painottaa painetun lähdekirjallisuuden merkitystä (vaikka toteakin, että asia saattaa muuttua silloisessa lähitulevaisuudessa). Hänen listansa on kuitenkin hyvä lähtökohta KK kääntäjien tiedonlähteiden tarkasteluun riippumatta siitä, ovatko lähteet painetussa vai sähköisessä muodossa.

Sanakirjat ovat Leena Salmen sanoin ”kääntäjän perinteisiä apuvälineitä” samoin kuin ”erilaiset alakohtaiset sanastot, joihin on koottu käsitteitä ja termejä” (Salmi 2015, 102). Näitä voivat olla esimerkiksi erikoiskielen sanakirjat (vaikkapa tekniikan alalta), ja idiomi- tai synonyymisanakirjat. Itsekin kääntäjänä toiminut Landers mainitsee, kuinka korvaamattomia erilaiset slangisanakirjat ovat hänen työssään olleet. Itse en tässä tutkielmassa ole tehnyt eroa yleis- ja erikoiskielten sanakirjojen välillä.

Hakukoneilla tarkoitetaan internetissä olevan tiedon etsimiseen ja seulomiseen käytettäviä työvälineitä (Tieteen termipankki 2020b). Haasio ym. toteavat, että internetin käyttö tiedonhankinnassa on yleistynyt huimasti viime vuosina (Haasio et al 2019, 30). Tina Young on samoilla linjoilla käsitellessään kääntäjän työkaluja:

Kääntäminen on kuitenkin muuttunut kaiken aikaa teknisemmäksi työksi, ja kääntäjä on sen myötä tullut yhä riippuvaisemmaksi moderneista apuvälineistä - - . Internet on vertaansa vailla esimerkiksi silloin, kun jostain aiheesta täytyy nopeasti löytää joko yleistä taustatietoa tai yksityiskohtaisia faktoja - - tai kun täytyy ottaa selvää eri alojen viimeisimmistä tieteellisistä saavutuksista. Internet on myös korvaamaton termistöä koskevassa tiedonhaussa, kunhan vain muistaa suhtautua kriittisesti verkossa olevaan materiaaliin ja valita lähteensä huolellisesti. (Young 2015, 156)

Internetin ja hakukoneiden merkitys tuli selvästi ilmi myös omassa aineistossani. Vastaavasti painettujen lähteiden merkitys vähenee, kuten Eskelisen ja Garantinkin tutkimuksessa havaittiin (Eskelinen & Garant 2012).

Mitä **rinnakkaisteksteihin** tulee, niillä tarkoitetaan kohdekielellä kirjoitettuja samaa tekstilajia edustavia tekstejä kuin käännettävä teksti (Tieteen termipankki 2020c). Rinnakkaistekstit ohjaavat kääntäjää valitsemaan mm. asiaankuuluvia termejä sekä

sanontatapoja ja löytämään retorisia rakenteita (Munday 2009, 214). Tämän tutkielman puitteissa tarkoitan rinnakkaisteksteillä mm. kohdetekstin genreen kuuluvaa kirjallisuutta, käännettävän kirjan aiempia käännöksiä, erilaisia tiedontarpeeseen tai alkuteoksen maailmaan liittyviä artikkeleita ja uutisia, joista on kääntäjälle apua kohdetekstin sanaston ja tyylin löytämisessä.

Tietosanakirjat, oppaat, oppikirjat ja karttakirjat antavat nimensä mukaisesti tietoa eri aloilta. Tähän kategoriaan kuuluvat niin Landersin mainitsemat painettujen tietosanakirjojen sarjat (kts. yllä) kuin Wikipediakin. Oppikirjoista voi löytää tiiviin selkokielisen esityksen etsimästään aiheesta, liittyi se sitten fotosynteesiin tai keskiaikaisiin markkinoihin. Oppailla taas tarkoitan tutkielmassani esimerkiksi käyttöohjeita ja matkaoppaita, eikä karttakirjoja tarvinne määritellä.

Kirjoitus- ja kielioppioppaista voi olla apua etenkin kohdekielisen tekstin hiomisessa, jos on tarkistettava jokin kielioppisääntö tai muistutettava mieleensä liikekirjeen konventioita. **Korpukset** eivät ole kovin yleisiä tiedonlähteitä KK kääntäjille, kuten kyselyvastauksetkin osoittavat, mutta ne lienee kuitenkin syytä mainita. Pasanen ja Kudashev määrittelevät korpukset näin:

Nykyisin korpuksina pidetään sähköisesti tallennettuja, selkeiden periaatteiden ja käyttötarkoitusten mukaan järjestettyjä tekstiaineistoja. Tekstit voivat olla kokonaisia tekstejä tai tekstinosia, kirjoitettuja tai puhuttuja - - Aitojen tekstien etu on autenttisuus, sillä sanakirjoissa käyttöesimerkkejä on vähän jos ollenkaan ja ne ovat irrallaan kontekstistaan. (Pasanen & Kudashev 2005, 81-82.)

Kujamäki ja Jääskeläinen toteavat, että: ”Kääntämisen apuvälineenä korpuksia käytetään vähemmän, mutta ne soveltuisivat hyvin kääntäjän ongelmatilanteiden ratkaisemiseen, kun hän miettii vaikkapa sitä, mikä verbi sopisi yhteen jonkin substantiivin kanssa” (Kujamäki ja Jääskeläinen 2001). Vähäisen kokemukseni perusteella suomen kielen korpukset eivät vielä käytettävyydeltään tai tekstimäärältään vastaa esimerkiksi englannin kielen korpuksia, mutta mikäli korpusten kokoa ja käytettävyyttä parannettaisiin, niistä voisi olla paljonkin apua myös kaunokirjallisuuden kääntäjille, koska ne toisivat lisää rinnakkaistekstejä kääntäjien ulottuville ja antaisivat esimerkkejä nimenomaan autenttisesta kielenkäytöstä. Tutkielmani puitteissa en käsittele muita sähköisiä käännöstyökaluja, kuten konekääntimiä tai käännösmuisteja, koska, kuten Irmeli Helin sanoo: ”kirjallisuuden kääntäminen on edelleen luovaa työtä, johon kone ei vielä pysty eikä

rinnakkaistekstejä käännösmuisteista löydy” (Helin 2015, 126). Seuraavaksi sananen henkilölähteistä.

Henkilölähteet voivat olla mm. asiantuntijoita, kollegoita, perheenjäseniä ja ystäviä, joiden puoleen käännetään tiedontarpeen yllättäessä. Haasion ym. mukaan henkilö- eli informaaliset lähteet ovat yksi merkittävimmistä tiedonlähteistä. He toteavat: ”Tutkimusten mukaan henkilölähteet ovat suosittuja arkielämän tiedonhankinnassa käytettäviä lähteitä erityisesti pyrittäessä löytämään ongelmanratkaisuun tarvittavaa praktista tietoa” (Haasio et al 2019, 29).

Audiovisuaalisiin tiedonlähteisiin lasken kaikki kuvaa ja ääntä yhdistelevät median muodot, kuten elokuvat, televisio-ohjelmat, dvd-levyt, suoratoistopalvelut ja Youtuben sekä erilaiset äänilevyt kuten cd-levyt ja kasetit. Tutkielmani painopisteiden kannalta ei ole merkittävää, millä laitteilla audiovisuaalisia lähteitä käytetään, eli katsotaanko esimerkiksi ohjelma televisiosta tai älypuhelimelta. **Sosiaalinen media** taas voidaan esim. Haasion ym. mukaan ymmärtää ”joukoksi verkkopalveluja, joiden sisällön tuottamiseen käyttäjät osallistuvat aktiivisesti” (Haasio et al 2019, 94). Aiheeni kannalta on merkittävää, että Haasion ym. mukaan ”tiedon jakaminen on keskeinen sosiaalisen median käytölle tunnusomainen piirre. - - Voidaankin sanoa, että sosiaalisen median perusajatus on jakaa tietoa ja lisätä yhteisön tietopääomaa” (mts. 97). Myös tiedonhankinta on Whitingin ja Williamsin (2013, teoksessa Haasio et al 2019, 95) mukaan yksi kymmenestä syystä, joiden vuoksi sosiaalista mediaa käytetään.

Aisti- ja esinelähteistä mainitsin jo luvussa 3.1, kun esittelin informaation määritelmän. Näillä voidaan siis tarkoittaa mm. näköaistilla havaittavia maalauksia, valokuvia sekä piirroksia. Hajuaistiin liittyviä tiedonlähteitä voivat olla esimerkiksi kukat ja mausteet, ja makuaistiin liittyviä erilaiset ruokalajit ja juomat. Kuuloaisti taas liittyy läheisesti audiovisuaalisiin lähteisiin, mutta myös yksittäisiä ääniä kuten sateen ropinaa voitaneen pitää tiedonlähteenä. Informaatiotutkimuksen mukaan esineetkin voidaan laskea tiedonlähteiksi (kts. luku 3.1). Niinpä sisällytän tiedonlähteisiin myös esimerkiksi kivenmurikat, torkkupeitot ja leikkimökit, joista voi hankkia tietoa muiden aistien lisäksi tunnustelemalla.

4 Kaunokirjallisuuden kääntäminen

Tässä luvussa määrittelen lyhyesti, mitä kaunokirjallisuudella tarkoitetaan ja mitä erityispiirteitä sen kääntämiseen liittyy ja lopussa esittelen joitakin suomentajien ”tarinoita” työstään tiedonhankintaan liittyen.

4.1 Kaunokirjallisuus on...

Tutkielmani puitteissa tarkoitan kaunokirjallisuudella niitä kirjallisuuden alalajeja, jotka juontavat juurensa jo Aristoteleen runousopista eli epiikkaa, lyriikkaa ja draamaa. Kirjallisuuden sanakirjan mukaan kaunokirjallisuutta on:

sepitteellinen, kuvitteellinen, fiktiivinen, mielikuvitukseen vetoava kirjallisuus, joka käsittää sekä epiikan että lyriikan ja draamakirjallisuuden, sekä taiteellisesti korkeatasoisen sanataiteen että viihteellisen kirjallisuuden. (Hosiaisuus 2003, 405.)

Kaunokirjallisuuden määritelmästä on kuitenkin käyty paljon keskustelua ja ”näyttää siltä, ettei ole olemassa vedenpitävää ja yleispätevää kirjallisuuden tai kaunokirjallisuuden määritelmää”, kuten Riitta Oittinen toteaa (1995, 21). Kaunokirjallisuutta voitaneen kuitenkin havainnollistaa näin: ”Kaunokirjalliseen diskurssiin kuuluu - - milloin arkkitehtuuria, milloin kasvioppia, milloin mitäkin tieteenalaa, kaikkea mikä liittyy inhimillisen kokemuksen piiriin” (Oittinen 1995, 11). Samoilla linjoilla on mm. Clifford Landers (kts. luku 4.3). Täten kaunokirjallisuus sisältää paljon laajemman merkitysten ja tyylien kirjon kuin esimerkiksi tekniikan kääntäminen. Lisäksi kaunokirjallisuuteen liittyyneen asiatekstejä useammin myös kulttuurinvaihtoa ja uusien vaikutteiden tuomista kohdekulttuuriin.

Marja-Leena Palmgren (1986, 171) luettelee seitsemän sanataiteen (eli kaunokirjallisuuden) funktiota, jotka määrittävät kyseistä kirjallisuuden lajia:

- ❖ esteettinen funktio
- ❖ viihdyttävä funktio
- ❖ tiedollinen, informatiivinen ja kommunikatiivinen funktio
- ❖ sosiaalinen funktio
- ❖ opettava, kasvattava ja eettis-moraalinen funktio
- ❖ poliittinen ja ideologinen funktio

❖ käytännöllinen funktio

Näistä Palmgren pitää esteettistä tai poeettista funktiota ensisijaisena funktiona, ”jota ilman se ei ole taidetta”. Muita funktioita voidaan Palmgrenin mukaan pitää toissijaisina. Edellä mainituista funktioista kääntäjän tiedonhankinta liittyy kenties selvimmin kaunokirjallisuuden kolmanteen ja viidenteen funktioon, eli tiedolliseen, informatiiviseen ja kommunikatiiviseen sekä opettavaan, kasvattavaan (ja eettis-moraaliseen funktioon), joskin kaikki funktiot saattavat vaatia tiedonhankintaa. Tekstin esteettisyyskään ei syntyisi ilman tiedonhankintaa kielen tasolla, koska kääntäjä hakee tietoa sanoista ja ilmauksista, joista tekstin tyyli ja koko teksti esteettisyydessään lopulta muodostuu. ”Aina kun jokin teksti tajutaan sanataiteeksi, esteettinen funktio on ensisijainen, mutta kirjallisuus samoin kuin kaikki muukin taide on aina myös yhteiskunta- ja historiasidonnaista” (Palmgren 1986, 157). Siksi kääntäjän onkin tarpeen hankkia tietoa myös lähtö- ja kohdetekstin yhteiskunnasta, historiasta ja kulttuurista.

4.2 Kaunokirjallisuuden genreistä

Edellisen luvun alussa esittelin kaunokirjallisuuden määritelmän ja kolmijaon epiikkaan, lyriikkaan ja draamaan. Palmgren määrittelee epiikan kertovaksi kirjallisuudeksi, tai kertomakirjallisuudeksi, ”joka nimellään viittaa sille tunnusomaiseen kertovaan eli *narratiiviseen rakenteeseen*. - - Narratiivisia ovat tekstit, jotka perustuvat juoneen” (Palmgren 1986, 192). Epiikan lisäksi narratiivisia tekstejä ovat siten useimmat näytelmät sekä osa lyriikkaa. Juoneen perustuva rakenne ei Palmgrenin mukaan ole kuitenkaan epiikan välttämätön ehto (Palmgren 1986, 197.). Hän toteaa, että: ”kertova kirjallisuus ei rakennu vain tapahtuma-ainekselle (juonielementeille) vaan yhtä ratkaisevasti ihmissuhteiden ja henkilöiden elämänvaiheiden esittämisen varaan” (mts. 197). Omassa tutkielmassani käytetty kaunokirjallisuuden määritelmä ja genrejaottelu perustuu osittain juuri narratiiviseen rakennejaotteluun, koska suurin osa kyselyyn sisällyttämistäni genreistä on narratiivisia ja ne perustuvat juoneen. Esimerkiksi (oma)elämäkerrat jätin pois genrejaottelusta, koska niiden luokittelu on hankalaa ja ne voidaan eri näkökohdista ajatellen määritellä niin kauno- kuin tietokirjallisuudeksi. Mitä lyriikkaan tulee, on totta, etteivät runot useinkaan ole juonellisia. Osa kuitenkin on, ja jos olisin päättänyt tehdä genrejaottelun tiukasti juonellisuuden perusteella, minun olisi pitänyt erotella

lyriikka kertovaan ja ei-kertovaan runouteen, mikä olisi vaikeuttanut kyselyyn vastaajien tehtävää.

Sisällytän kaunokirjallisuus-termin alle siis epiikan eli kertomakirjallisuuden sekä runot ja näytelmäkirjallisuuden, koska näitä kirjallisuuden lajeja yhdistää tekstin esteettinen funktio ja ne ovat useimmiten narratiivisia, joten ne on kirjoitettu ja käännetty eri lähtökohdasta kuin asiatekstit ja tietokirjat, joiden ensisijainen tehtävä on välittää tietoa. (mm. Reiss & Vermeer, 1986). Kyselyssä ja haastatteluissa käyttämäni jaottelu (kts. liite 2) käsittää seuraavat kaunokirjallisuuden genret:

- ❖ Runot
- ❖ Novellit
- ❖ Klassikot
- ❖ Taideproosan
- ❖ Rakkausromaanit
- ❖ Seikkailuromaanit
- ❖ Populaarikirjallisuuden
- ❖ Historialliset romaanit
- ❖ Rikos- ja jännitysromaanit
- ❖ Scifi- ja fantasiakirjallisuuden
- ❖ Lasten- ja nuorten kertomakirjallisuuden

Genrellä tarkoitan kirjallisuuden tyylilajia, jonka Hosiaislouma on määritellyt ”laji, kirjallisuudenlaji; laajasti määritellen ryhmä teoksia, jotka on valittu vähintään yhden yhteisen piirteen perusteella” (Hosiaislouma 2002, 271). Jaotteluni perustuu osin myös kirjastojen ja kirjakauppojen luokitukseen, mutta ei ole missään nimessä tyhjentävä. Jälkikäteen ajateltuna jaotteluun olisi nimittäin voinut sisällyttää myös esimerkiksi matkakertomukset, sotakirjallisuuden, esseet ja sarjakuvat. Pyrin kuitenkin mahdollisimman helppoon ja nopeaan kyselyyn, ja vielä lukuisimmat kategoriat olisivat pidentäneet kyselyä. Siksi yhdistinkin joitakin kategorioita, kuten scifi- ja fantasiakirjallisuuden, mutta toisaalta olisin voinut saada tarkempaa aineistoa, jos olisin luetellut kaikki mahdolliset kaunokirjallisuuden genret erikseen. Joka tapauksessa genreissä on väistämättä päällekkäisyyttä, mistä muutama kyselyyn vastannut kääntäjä antoikin palautetta (kts. luku. 6.2.1). Toinen vaihtoehto olisi ollut kysyä yleisintä kääntämääsi KK genreä avoimella kysymyksellä, jolloin kukin

kääntäjä olisi itse voinut määritellä, mitä kirjallisuutta kääntää. Runoihin lasken niin runomittaiset kuin vapaamittaisetkin runot sekä runoproosan. Novellit taas ovat Hosiaislouman määritelmän mukaan ”lyhyehkö suorasanaisten fiktiivinen kertomus”, jotka ovat usein romaaneja draamallisempia. Klassikoiden statuksen saavat yleensä kirjallisuuden parhaimmistoon kuuluvat teokset, jotka ovat vakiinnuttaneet asemansa kirjallisuuden kaanonissa ja joiden arvo on yleisesti tunnustettu (Hosiaislouma 2003, 641; 443.). Klassikoihin lasken myös nk. modernit klassikot.

Taideproosalla tarkoitetaan tässä proosafiktiota (Tieteen termipankki 2020d); suorasanaista kertomakirjallisuutta. Se kattaa kaiken kaunokirjallisuuden, joka ei sujuvasti asetu minkään muun luetteleman genren sisään. Rakkausromaaneissa juonen pääpaino on kahden ihmisen suhteen kehittämisessä ja/tai suhteen ylläpitämisessä, ja useimmiten tarina päättyy onnellisesti. Kategorioista etenkin populaari- eli viihdekirjallisuus sekä historialliset romaanit ovat oman lukuhistoriani mukaan usein limittäisiä rakkausromaanien kanssa. Viihdekirjallisuus määritellään Hosiaislouman mukaan ajanvietteeksi tarkoitetuksi helppolukuiseksi kaunokirjallisuudeksi. Tämäkin kategoria on limittäinen joidenkin muiden kategorioiden kanssa, koska viihdekirjallisuuteen voidaan lukea myös seikkailuromaaneja, rakkausromaaneja, dekkareita ja tieteiskirjallisuutta (Hosiaislouma 2002, 1010.). Rikos- ja jännitysromaaneihin taas kuuluvat mm. salapoliisiromaanit, joissa juonen pääpaino on rikoksen ja sen motiivin selvittämisessä. Hosiaislouma mainitsee, että rikosromaanit voidaan Peter Nusslerin mukaan erotella vielä rikoskirjallisuuteen ja rikolliskirjallisuuteen, joista ensimmäiset ”paneutuvat rikoksen syntyyn, vaikutukseen ja merkitykseen”, kun taas rikoskirjallisuudessa ”rikokset sinänsä eivät ole kuvauksen keskiössä, vaan toimenpiteet, joilla syyllinen pyritään paljastamaan ja saamaan rangaistavaksi” (Hosiaislouma 2003, 786). Omassa luokittelussani tarkoitan rikosromaaneja sanan molemmissa muodoissa. Kyselyn nopeuttamiseksi yhdistin kategoriaan myös jännitysromaanit ja trillerit, jotka voivat olla esimerkiksi vakoilukertomuksia, dekkareita, seikkailukertomuksia tai kauhukirjallisuuttakin (Hosiaislouma 2003, 949). Toisaalta kauhukirjallisuus olisi voinut olla omana kategorianaan, kuten aiemmin mainitsin. Seuraavaksi esittelen lyhyesti kaunokirjallisuuden kääntämisessä huomioitavia seikkoja.

4.3 Kaunokirjallisuuden kääntämisen ominaispiirteitä

Mikä sitten erottaa kaunokirjallisuuden kääntäjien työn muusta kääntämisestä? Cliff Landersin mukaan kaunokirjallisuuden kääntäjän on hallittava tekstin sävy ja tyyli, hänen on oltava joustava, luova ja kekseliäs, tunnettava lähtökulttuuri ja osattava tulkita monimerkityksisyyttä. Lisäksi kaunokirjallisuuden kääntäjän on osattava erottaa ja luoda tekstiin soinnillisuutta ja oltava nöyrä (Landers 2001, 8). Nöyryys liittyy olennaisesti myös tiedonhankintaan, koska omien tietojen rajallisuuden tunnustaminen johtaa siihen, että tunnistaa tiedontarpeensa ja hakeutuu tiedonlähteille. Luvussa 4.1 lainasin Riitta Oittista, joka totesi, että kaunokirjalliseen diskurssiin kuuluu kaikkea, mikä liittyy inhimillisen kokemuksen piiriin (Oittinen 1995, 11). Tämä vaikuttaa siis luonnollisesti myös kaunokirjallisuuden kääntäjän työhön:

Literary translators perforce look upon the entire world as their domain; no area of human endeavor is beyond their purview. The natural corollary is that for literary translators a much wider range of reference works is an absolute necessity. (Landers 2001, 172.)

Jean Boase-Beierin mukaan kaunokirjalliset tekstit eroavat asiateksteistä mm. siinä että niissä käytetään enemmän erilaisia tyylikeinoja kuten symbolismia ja metaforia; kaunokirjallisen tekstin maailma on usein fiktiivinen ja teksti monimerkityksistä; tekstissä esiintyvä ”kognitiivinen tila” on huomioitava ja välitettävä ja lukijat on koetettava saada osallistumaan tekstiin jättämällä heille mm. tulkinnanvaraa. Kaunokirjallisissa teksteissä muotoa ja merkitystä ei voida erottaa toisistaan, koska muoto ja merkitys liittyvät erottamattomasti toisiinsa (Boase-Beier 2011, 35–46.).

Koska tyyli ja kielen vivahteet ovat niin olennaisia kaunokirjalliselle kääntämiselle, työ tuo mukanaan myös ’loputtoman valintojen vyyhdin’, kuten Landers asian ilmaisee: ”literary translation entails an unending skein of choices” (Landers 2001, 9), ennen kuin löytää juuri oikean ilmauksen kuhunkin kohtaan. Kaunokirjallisuuden kääntämisessä syvälinen kohdekielen taito on Landersin mukaan paljon tarpeellisempaa kuin lähtökielen hallinta (vähättelemättä sitäkään), jotta voi ammentaa mahdollisimman laajasti kielen koko repertuaarista. Kaunokirjallisuuden kääntäjiä yhdistääkin Landersin mukaan elinikäinen rakkaussuhde sanoihin (Landers 2002, 7.). Siinä missä tiedonhankintakin,

Kaunokirjallisuuden kääntäminen on ennen kaikkea prosessi. se on pitkäjännitteistä työtä, jossa on kyettävä hallitsemaan sekä tekstikokonaisuus että sen osat. Käännösratkaisujen on toimittava kussakin tilanteessa ja tekstiympäristössä itsenäisesti, mutta niiden on oltava myös sopusoinnussa koko tekstin kerrontakaaren kanssa (Sahlan 2008, 212)

Lähes kaikissa haastatteluissa ja monissa avoimissa kysymyksissä saamieni vastausten perusteella periaate, jonka mukaan käännösratkaisut on tehtävä aina koko tekstin ehdoilla vaikuttaa olevan syvälle iskostunut KK kääntäjiin. Seuraavaksi muutama konkreettinen esimerkki suomentajien kokemuksista tiedonhankinnan aavalla ulapalla.

4.4 Suomentajien kertomuksia tiedonhankintaan liittyen

Tässä luvussa esittelen kirjallisuudesta poimimiani kertomuksia kaunokirjallisuuden kääntämisestä ja siihen liittyvästä tiedonhankinnasta. Tutkielman lopussa vertaan kokemuksia oman aineistoni tutkimustuloksiin. Olen kerännyt vertailuaineistoa teoksista *suom. huom. – Kirjoituksia kääntämisestä* (Rikman 2005), *Kolmen metrin pino – sivuja kääntäjän työpöydältä* (Warburton 2004) sekä Tarja Roinilan työpäiväkirjasta Thomas Bernhardin *Pakkanen*-kirjan lopussa (Roinila 2017).

Kun Thomas Warburton käänsi ruotsiksi James Joycen *Odysseusta*, joka ilmestyi vuonna 1946, hän turvautui usein E.R. Curtiniuksen saksannokseen, eli sai apua aiemmasta käännöksestä. ”On ylipäättään mielenkiintoista ja opettavaista lukea, jos vain suinkin, jokin toisenkielinen käännös kirjasta, jonka itse aikoo kääntää” (Warburton 2004, 30-32). Myöhemmin kun Warburton käänsi Matti Kuusen teosta *Suomen kirjallisuus* ruotsiksi, hän sai suuren avun vanhasta sanakirjasta:

Kuusi - - katsoi, että minun aivan ensimmäiseksi täytyisi hankkia Lönnrotin monumentaalinen suomalais-ruotsalainen sanakirja. Se on ihana sanakirja, ja tultuani sen haltijaksi se on auttanut minua monessa muussakin. Se melkein kelpaa viihdelukemiseksi; se on myös mainio esimerkki vanhojen sanakirjojen hyödyllisyydestä. - - Vanhan sanakirjan hyöty ei ole ensisijaisesti siinä, että voidaan hakea esiin sanojen merkityksiä ylipäättään, vaan että saa vihiä siitä, mitkä mahdollisista synonyymeistä ovat olleet käytössä vanhoina aikoina. (Warburton 2004, 67-68; 97.)

Warburton käänsi ruotsiksi myös Laurence Sternin *Tristam Shandyn muistelmat* (Warburton 2004, 91). Tässä hänellä oli suuren apuna Sternin aikalaisen, ruotsalaisen Jacob Wallenbergin, teos ’Min son på galejan eller en Ostindisk resa’, jonka Warburton oli hankkinut jo vuosia sitten. ”Wallenbergin pelkästään

käytännöllinen merkitys oli selviö kun Tristram Shandyn käännös oli vireillä. Tässä oli valmis tyylimalli josta oli noudettavissa arvokkaita sanoja ja fraaseja, pastissiaineksineen” (Warburton 2004, 94-95). Volter Kilven *Ylistalon tuvassa* -romaanin ruotsintamisessa ja Kilven sanavaraston rikkauden jäljittelyssä Warburtonille olivat suureksi avuksi ”Mittaamattoman arvokas Lönnrot, suuret klassiset prosaistit sellaiset kuin Strindberg, Pelle Molin, Martinson - - , ja merenkulkua ja entisaikain maanviljelyä koskevat erikoisteokset ovat vähintään yhtä arvokkaita. Eikä sovi unohtaa Pöllö-tietosanakirjaa; se lehteiltiin vielä entistäkin kuluneemmaksi” (Warburton 2004, 120-121). Sanakirjojen lisäksi Warburton oli siis havainnut myös rinnakkaistekstien ja tietokirjojen hyödyllisyyden työssään.

Anna Sahlanin suomentaessa venäläisen Dar’ja Doncovan salapoliisiromaanin *Prognoz, gadostej na zavtra* (2002) kulttuurisidonnaisia käännösongelmia koskevaa tutkimustaan varten, hän kohtasi ongelmia mm. reaaliin, konnotaatioeroihin, idiomeihin ja yhteiskunnallisiin eroihin liittyen. Sahlan toteaa:

Työn aikana havaitsin, että kaunokirjallisuuden kääntäjä tarvitsee loppumattoman tietovaraston tai loppumattoman laajan tuttavapiirin, sillä jo näinkin lyhyessä käännöstyössä tarvittiin tietoja eri aloilta, mm. nuorison puhekielestä ja Neuvostoliiton ajoista. Erityisesti reaalioiden kääntäminen vaatii kääntäjältä lähtökulttuurin laajaa tietopohjaa sekä hyviä tiedonhakutaitoja (Sahlan 2008, 212.)

Reealiolla tarkoitetaan lähtökielen ja -kulttuurin käsitteitä, jotka puuttuvat tulokielestä ja -kulttuurista (kts. esim. Leppihalme 2001). Olen Sahlanin kanssa samaa mieltä siitä, että KK kääntäjä tarvitsee loppumattoman tietovaraston tai loppumattoman laajan tuttavapiirin. Onnekseni olen havainnut, kuinka ilahduttavan laaja kokoelma ammattinimikkeitä, harrastuksia ja taitoja omassa ystävapiirissäni todella onkaan, ja useiden asiantuntijuutta olen ahkerasti hyödyntänytkin. Kun tähän asiantuntijajoukkoon vielä lisää sosiaalisen median ryhmät, puhelimella saavutettavat yrittäjät, tutkijat, asentajat ja muut ammattilaiset ja hyödyntää kampaajalla tai katsastuksessakin käynnit, pääsee tietämättömänäkin kääntäjänä jo pitkälle.

Toisaalta kääntäjä pääsisi vielä pidemmälle, jos hallitsisi käännettävän aihealueen itse, jolloin tiedonhankintaakuun kuluisi vähemmän aikaa. Marja-Leena Jaakkolan suomentaessa venäjistä noin tuhatluvulla kirjoitettua *Nestorin kronikkaa* (WSOY 1994), hän joutui perehtymään mm. Bysantin kukoistuskauteen, ortodoksisuuteen, Kiovan luolaluostariin, Nooan pojille jaettuihin muinaisiin maihin ja

vedenpaisumuksen jälkeisiin kansoihin (Jaakkola 2005, 42-49). Hänellä oli omien sanojensa mukaan apunaan mm. alkuteksti ja sen kommentaari, ortodoksinen Pyhä Raamattu ja Raamatun tietosanakirjoja, Apokryfikirjat, kronikan muunkielisiä käännöksiä, tietosanakirjoja sekä lukuisia sanakirjoja. ”Enempää ei pöydälle mahtunut.” Jaakkolalla riitti selvitettävää, mutta hän toteaa: ”faktojen selvittely edellyttää kokemusta tiedonhankinnasta ja vie paljon aikaa, mutta se ei ole kirjallisuuden suomentajan työn raskain vaihe. Raskainta on virkkeen muuntaminen omalle äidinkielelle” (Jaakkola 2005, 48–49.).

Tapani Kärkkäinen taas joutui selvittelemään mm. Sleesian alueen paikannimistöä ja historiaa sekä tutkimaan alueen vanhoja ja uusia karttoja suomentaessaan puolalaisen Olga Tokarczukin romaania *Päivän talo, yön talo* (Otava 2004). Nimistö aiheutti eettistakin pohdintaa liittyen siihen, mitä nimeä olisi soveliain käyttää ko. kansojen historian huomioiden. Mitä Sleesian alueen kulttuuriin tulee, Kärkkäisen oli tehtävä selvitystyötä esimerkiksi romaanihenkilön hiuksiin liittyen, jotka oli kammattu samalla tavalla kuin italialaisella näyttelijättärellä Lucia Bosélla kirjassa mainitussa 1950-luvun elokuvassa. Tähän käännöspulmaan löytyi kuitenkin apu puolalaisesta elokuva-aiheisesta keskusteluryhmästä (Kärkkäinen 2005, 68–79.).

J.D. Salingerin romaanin *Sieppari ruispellossa* (Tammi 2004) uudelleen kääntänyt Arto Schroderus totesi, että:

Yksi kirjallisuuden kääntäjän tärkeimmistä ominaisuuksista on rohkeus tunnistaa oma tietämättömyys – ennen kuin se painetaan. Ei kukaan voi onnistua siinä täydellisesti, koska me kuvittelemme tietävämmme niin paljon, vaikka emme tiedä juuri mitään. - - Oman tietämyksensä rajojen tunnustaminen on kuitenkin hyvä lähtökohta. (Schroderus 2005, 88.)

Tämän Schroderus käsitti verrattuaan omaa ”Siepparin” suomennostaan klassikoksi muodostuneeseen Pentti Saarikosken suomennokseen, josta hän löysi yllättäen paljon virheitä. ”Siepparia” kääntäessään Schroderus haki tietoa mm. kirjassa esiintyvistä laulunpätkistä ”if a body catch a body coming through the rye”, joka on todellisuudessa vääristynyt pätkä Robert Burnsien runosta, joka puolestaan on versio vanhasta skotlantilaisesta laulusta. Pian Schroderus kuitenkin taas siirtyi pikakelauksella 1700-luvulta tietokoneaikaan toista suomennostaan varten, haki verkosta tietoa tietokonepelistä ja pian hän jo pelasi sitä itse. (Schroderus 2005, 91-92; 88-89.) Edellisten esimerkkien perusteella tiedonhankinta vaikuttaa siis olevan

myös intermediaalista eri tekstityypit ja taiteenlajit ylittävää toimintaa, joka voi johtaa kirjallisuuden piiristä lauluihin ja audiovisuaalisiin peleihin. Kääntämisen intermediaalisuuskin liittyy olennaisesti tiedonhankintaan, koska kääntäjän on hyvä olla tietoinen, millaiseen merkityskokonaisuuteen käännettävä teksti liittyy.

Günter Grassin suomentaja Oili Suominen puolestaan painottaa kääntäjän roolia alkutekstin lukijana:

Kääntäjä, suomentajakin, on ennen kaikkea lukija, ja aina kirjailijalle lojaali lukija - - Jotta yleensä voisi ryhtyä suomentajaksi, pitää lukea määrätön määrä kirjallisuutta, niin kotimaista kuin käännettyäkin, ymmärtää ja myös hallita erilaisia tyylejä, kartuttaa sanavarastoaan ja yleistietojaan – koskaan ei voi tietää, mistä kirjailija seuraavaksi kirjoittaa: tuulimyllyistä, sukellusveneistä, huonekalujen kultauksesta vai freskojen restauroinnista. ”Mikään inhimillinen älköön olko minulle vierasta” on oikea kääntäjien tunnuslause. (Suominen 2005, 99-100.)

Itse alkuteksti onkin kääntäjälle kaikkein tärkein tietolähde, joka on tunnettava perinpohjin, jotta kääntäjä osaa välittää alkutekstin sanoman merkitys- ja tyylivivahduksineen ”niin uskollisesti kuin mahdollista, niin vapaasti kuin tarpeellista” (Suominen 2005, 101). Kuten edeltävistä esimerkeistäkin käy ilmi, kaunokirjallisuuden kääntäminen vaatii laajaa yleissivistystä ja kokemustaustaa, joten suomentajan lienee hyvä olla loputtoman utelias ja tiedonhaluinen luonne, joka on altis eläytymään alkutekstien tunnelmiin. Tai kuten Juhani Lindholm artikkelissaan ”Robinson Crusoe ja muita fossiileja” totesi: ”Haistelu, maistelu ja muu aistiminen tosiaan ovat kääntäjän työvälineitä siinä missä tietokone ja sanakirjakin. On helpompi löytää oikeat ilmaisut, jos tietää kokemuksesta, miltä jokin tuntuu, haisee, maistuu, näyttää ja kuulostaa” (Lindholm 2005, 163). Kuten informaatiotieteen käsitteitä esitellessäni tuli esiin, tiedonhankinnan voi käsittää olevan myös elämysperäistä toimintaa, jolloin vaikkapa reseptin kokeileminen, tietynlaisen hedelmän maistaminen tai merenrannalla kävely ja pärskeiden katseleminen voidaan käsittää tiedonhankinnaksi, jotta tunteen, maun tai hajun voi välittää lukijalle oman kokemuksen kautta elävämmiin.

Kun Tarja Roinila käänsi Thomas Bernhardin teosta Pakkanen (tai *Frost*, kuten hän sitä aina mielessään nimitti), hän sain apua lähtötekstin ymmärtämiseen ja tiedonhankintaan mm. kääntäjien työpajasta, jossa saattoi keskustella lähtötekstinsä solmuista natiivien lähtökielenpuhujien kanssa ja toiste proosatyöpajassa suomen

kieleen sopivista ilmauksista. Lähtötekstin taustaa auttoi ymmärtämään kirjailijasta tehty elämäkerta *Tuntematon Thomas Bernhard*, joka valaisi *Pakkasen* synkkää tunnelmaa sitomalla sen Bernhardin omiin sotatraumoihin. ”Tästä avautuu merkitystaso, joka saa minut kiinnostumaan toden teolla – myös siitä mustasta möykystä. Kun *Frostia* katsoo sotatrauman läpi, mikään ei enää tunnu niin oudolta.” Tulkintaan Roinila sai apua myös *Frostia* käsittelevästä väitöskirjasta (joka sattumalta osui hänen silmiinsä kirjahyllyssä, vrt. tietoon ”törmääminen” Haasio et al 2019, 38) ja Kierkegaardin *Kuolemansairaus* –kirjasta, koska Roinilan mukaan ”Kierkegaard valaisee Bernhardia, Bernhard Kierkegaardia” (Roinila 2017). Vaikka Bernhardin tulkitseminen aiheuttikin valtavasti vaikeuksia, Roinila kohtasi myös kielellisiä haasteita:

Hapuilua. Keskenäisyttä. Vimmaista sanakirjojen plaraamista. Käytössä tietysti saksa–suomi-sanakirja ja Kielitoimiston sanakirja. Mutta myös espanja–suomi ja englanti–suomi, espanjannoksen ja englanninnoksen ratkaisujen pohjalta. Ihan järjetöntä, kun en oikeastaan edes usko sanatason ”vastaavuuksiin”. Mutta en voi itselleni mitään. Sana, sana, sana. Kääntäjä ei käännä sanoja – mutta miten muuten pääsen alkuun? (Roinila 2017)

Analyysiosiossa tarkastelen omaa aineistoani mm. edellä mainitut tiedonlähteet mielessä, ja tarkastelen ilmeneeko myös kyselyvastauksissa tai haastatteluissa esim. mahdollista muidenkielisten käännösten hyödyntämistä tai tietoon ”törmäämistä.” Nyt kun olen käsitellyt kaunokirjallisuutta ja sen kääntämistä kirjallisuudesta poimimieni kääntäjäkertomusten kera, siirryn seuraavassa luvussa 5 kertomaan aineistonkeruu-menetelmästäni ja aineistostani. Sen jälkeen esittelen luvussa 6 omia tutkimustuloksiani kääntäjien tiedonhausta, joita vertaan mm. edellä esitettyihin kokemuksiin kääntäjien tiedonhankinnasta ja tarkastelen toistuvatko em. kääntäjien mainitsemat tiedonhankintaan liittyvät yleiset piirteet sekä tiedonlähteet omissa tutkimustuloksissani.

5 Aineisto ja menetelmä

Tässä luvussa perustelen tutkimusmenetelmäni valintaa ja esittelen aineistonkeruumenetelmäni luvussa 5.2 sekä aineistoni luvussa 5.3.

5.1 Tutkimusmenetelmän valinnasta

Tutkielmani on empiirinen deskriptiivinen tutkimus, jonka tavoite on kyselyn ja haastattelujen avulla havainnoida KK kääntäjien tiedonhankintatapoja ja tottumuksia ja kuvata niitä deskriptiivisesti, eli esittää tulokset siten kuin asiat ovat. Tavoitteeni ei siis ole selittää syitä kääntäjien tiedonhakutapojen takana tai antaa normatiivisia ohjeita, miten tai mistä lähteistä tietoa tulisi etsiä. Koska kääntäjien tiedonhankinnasta ei ole juurikaan valmiita tilastoja ja kerään pääasiassa uutta tietoa, tutkimustavaksi sopii empiirinen tutkimus (kts. Williams & Chesterman 2011, 62; Holopainen & Pulkkinen 2008, 21; 25). Humanistisissa tieteissä haastattelu on usein käytetty empiirinen tutkimusmenetelmä, koska se suo mahdollisuuden kerätä kvalitatiivista tietoa jonkin ilmiön laadusta esimerkiksi suoraan kääntäjiltä itseltään. Williamsin ja Chestermanin mukaan “The goal of qualitative research is to describe the quality of something in some enlightening way. - - (Thus) qualitative research can lead to conclusions about what is possible, what can happen or what can happen sometimes” (Williams & Chesterman 2011, 64). Laadullinen tutkimus on siis luonteeltaan valaisevaa. Holopainen ja Pulkkinen toteavat, että laadullisilla tutkimuksilla “pyritään saamaan vastaus kysymyksiin ‘miksi?’, ‘miten?’ ja ‘millainen?’ ja tutkimusaineistot ovat usein varsin suppeita” (Holopainen ja Pulkkinen 2008, 20-21). Itse pyrin saamaan vastauksen kysymyksiin miten ja mistä KK kääntäjät hankkivat tietoa ja millainen heidän tiedonhankintakompetenssinsa on.

Valitsin pääasialliseksi aineistonkeruumenetelmäksi kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän, koska minua kiinnostaa selvittää KK kääntäjien käyttämien tiedonlähteiden yleisyyttä sekä eri ikäisten ja eri kirjallisuudenlajien kääntäjien tiedonhankintatavoissa ilmeneviä yhtäläisyyksiä ja eroja. Kvantitatiivinen tutkimus pyrkii kertomaan jotakin ilmiön yleisyydestä, sen säännöllisyydestä ja jakautumisesta sekä mittamaan, laskemaan ja vertailemaan tuloksia tilastollisesti (mm. Williams & Chesterman 2011, 64-65). Pelkkien haastattelujen avulla olisin tavoittanut huomattavasti pienemmän määrän kääntäjiä, enkä siten voisi tehdä edes alustavia

yleistyksiä. Toisekseen kvantitatiivinen kysely takaa heterogeenisemmän otannan vastaajia, koska sähköinen kysely tavoittaa SKTL:n kirjallisuuden kääntäjien jaoston kääntäjiä ja KAOS:iin kuuluvia kirjallisuuden kääntäjiä eri puolilta Suomea. Suppeampi otanta kääntäjiä esimerkiksi vain Etelä-Suomesta voisi vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin ja supistaa yleistysten sovellusala, koska saamani vastaukset saattaisivat päteä vain Etelä-Suomen kääntäjiin (vrt. Gillham 2007, 6). Verkkokysely on kääntäjille myös joustavampi tapa osallistua tutkimukseen, koska he voivat vastata kyselyyn silloin kun ehtivät, missä ovatkin, vaikka sitten junassa keskiyöllä.

Kyselytutkimuksella on kuitenkin myös puutteensa: kyselyjen vastausprosentti saattaa olla alhainen (kuten omassa tapauksessanikin), vastausten totuudenmukaisuudesta ei voi olla varma, eikä väärinymmärryksiä voi korjata, elleivät kääntäjät ota minuun yhteyttä kyselyä tehdessään. Lisäksi kyselyn tulisi olla mahdollisimman lyhyt, mutta kuitenkin kattava, mikä voi olla vaikea toteuttaa (Gillham 2007, 8; Dillman 2000, 18). Gillham toteaaakin, että kyselytutkimukset toimivat parhaiten yhdessä toisten tutkimusmenetelmien kanssa. Hän painottaa monimenetelmäistä lähestymistapaa, koska yksi menetelmä riittää harvoin yksinään antamaan tarvittavat tiedot, ja jos eri menetelmien avulla saa samankaltaisia tuloksia, ne vahvistavat toisiaan ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta (Gillham 2007, 2).

Siksi teinkin tutkielmaani varten myös haastatteluja vertailevana tutkimusmenetelmänä. Jotta eri tutkimusmenetelmät olisivat verrannolliset, molempien muoto oli puolistrukturoitu. Erkki Jyringin mukaan haastattelujen suurin etu tutkimusmenetelmänä on niiden joustavuus. Haastattelun aikana kysymyksiä ja vastauksia voi tarkentaa, mikä vähentää väärinymmärrysten vaaraa ja vähentää vastaamattomuutta, ja kysymykset voi esittää siinä järjestyksessä kuin haastattelija haluaa (Jyrinki 1977, 11-12). Haastattellessa aiheesta voi nousta esiin seikkoja, joita haastattelija ei ole edes tullut ajatelleeksi kysyä ja vuorovaikutus voi auttaa haastateltavaa miettimään aihetta syvemmin ja siten tuottaa kenties perusteellisempia vastauksia kuin kyselyn kautta. Aineiston analyysivaiheessa voin peilata kyselylomakkeella saamiani vastauksia haastattelujen antiin nähdäkseni, tukevatko eri tutkimusmenetelmien kautta saadut tulokset toisiaan, vai onko vastauksissa merkittäviä eroja. Lisäksi henkilökohtaisissa haastatteluissa on helpompi nähdä, kuinka kääntäjien tiedonhakukompetenssi ilmenee käytännön työssä ja kuinka he itse

kokevat sen puolen työstään. Haastattelu- ja kyselyaineistot analysoimalla minun on mahdollista verrata, saanko henkilökohtaisissa haastatteluissa samanlaisia tuloksia kuin kyselylomakkeen kautta, ja voin samalla syventää ymmärrystäni kääntäjien tiedonhankintakompetenssista.

Suoranta ja Eskola mainitsevat kirjassaan triangulaation käsitteen ja selittävät, että triangulaatiolla tarkoitetaan “erilaisten aineistojen, teorioiden ja/tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa.” mikä voi korvata ja tasapainottaa sitä, että “yksittäisellä tutkimusmenetelmällä on vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta.” He esittelevät “neljä eri tapaa trianguloida tutkimuksessa: aineistotriangulaation, tutkijatriangulaation, teoriatriangulaation ja menetelmätriangulaation” (Suoranta & Eskola 2015, 140–143.). Omaan tutkielmaani pätee aineistotriangulaatio, koska yhdistelen useammanlaisia aineistoja (kysely, haastattelut ja kirjallisuus). Myös menetelmätriangulaation kriteeri täyttyy, koska tutkin aihetta niin kvalitatiivisella kuin ja kvantitatiivisellakin menetelmällä. Suoranta ja Eskola tosin toteavat, että metodologista triangulaatiota voidaan kyseenalaistaa, eivätkä menetelmät ole välttämättä yhteensopivat. Kirjoittajat kuitenkin päättävät asian käsittelyn oman tutkielmani kannaltani varsin myönteiseen näkemykseen: “Ajatus raportista, jossa esimerkiksi kyselylomakkeen avulla hahmotetaan tutkittavaa ilmiötä ja vaikkapa haastatteluilla monipuolistetaan kuvaa, tuntuu varsin antoisalta” (Suoranta & Eskola 2015, 144–147.).

5.2 Aineistonkeruu ja tutkimuksen eteneminen

Kuten edellä mainitsin, aineistonkeruumenetelmäni on puolistrukturoitu sähköinen kysely kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonlähteistä, tiedonhankintatavoista ja -näkemyksistä. Kyselytutkimusta varten laadin verkkokyselyn Helsingin yliopiston sähköiseen E-lomakepalveluun maaliskuussa 2020. Lisäksi tein vertailun vuoksi ja lisääaineistoa saadakseni kuusi puolistrukturoitua teemahaastattelua kaunokirjallisuuden ammattikäntäjille. Haastattelut pidettiin koronaviruksen vuoksi etäyhteyksien avulla Skypen tai Zoomin kautta huhti- ja toukokuussa 2020.

Ennen varsinaisen verkkokyselyn lähettämistä teetin sähköisen koekyselyn Helsingin yliopiston *Johdatus kirjallisuuden kääntämiseen* -kurssin opiskelijaryhmälle toukokuun alussa keväällä 2019. Valitsin kyseisen testiryhmän, koska he ovat

kurssinsa puitteissa jo hieman perehtyneet kaunokirjallisuuden kääntämiseen ja joutuneet harjoituksia varten miettimään tiedonhankintaakin. Sähköisen koekyselyn lopussa pyysin kyselyyn osallistuneilta opiskelijoilta palautetta kyselylomakkeen ja kysymysten toimivuudesta ja ymmärrettävyydestä sekä siitä, puuttuiko kysymyksistä jotakin esimerkiksi tiedonlähteiden suhteen. Myöhemmin muokkasin kyselyä koekyselystä ja seminaariesitelmästä saamani palautteen pohjalta. Koekysely antoi minulle myös käsityksen kyselyn vastaamiseen vaadittavasta ajasta, koska pyysin opiskelijoita kertomaan, kauanko heillä kesti vastata kyselyyn ja tein kyselyn itsekin. Näin saatoin laittaa varsinaisen kyselyn saatekirjeeseen (kts. liite 1) arvion kyselyyn vastaamiseen tarvittavasta ajasta (10–15 min.), vaikka varsinainen kysely olikin hieman koekyselyä pidempi.

5.2.1 Kysely

Varsinaisen sähköisen kyselyn avasin E-lomakepalvelussa ensin 4.3.–25.3.2020 välille. Saatekirje ja linkki kyselyyn lähetettiin Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) kirjallisuuden kääntäjien jaoston kautta noin 400: lle ammattikäntäjälle sekä kirjallisuuden kääntäjien ammattiosasto KAOS: in jäsenille (n. 200 jäsentä). Kyseessä on siis harkinnanvarainen otanta, tai tarkkaan ottaen näyte (Holopainen ja Pulkkinen 2008, 36). Minun ei olisi ollut mahdollista tavoittaa kaikkia Suomen kaunokirjallisuuden kääntäjiä, joten päätin lähettää kyselyn juuri SKTL:n kirjallisuuden kääntäjien jaoston ja KAOS:in sähköpostilistoille, koska sitä kautta tavoitin todennäköisimmin suurehkon määrän kaunokirjallisuuden kääntäjiä eri puolilta Suomea heille tutun kanavan kautta, mikä voi lisätä vastausprosenttia. Dillmanin (2000, 18–20) mukaan ihmiset vastaavat kyselyihin todennäköisemmin, mikäli kyselyt tulevat auktoriteetin asemassa olevasta lähteestä ja mikäli kyselyyn vastaaminen on yhdenmukaista heidän aiemman toimintansa kanssa. Ainakin Suomen kääntäjien ja tulkkien liittoon kuuluvat kirjallisuuden kääntäjät ovat aiemminkin vastanneet liiton kyselyihin (viimeksi kevättalvella 2019), joten kääntäjien käyttäytymismalli voi olla suotuisa oman kyselyni kannalta. SKTL:n ja KAOS:in voinee myös sanoa olevan auktoriteetin asemassa suomalaisten KK kääntäjien piirissä. Aikaa kyselyyn vastaamiseen oli kolme viikkoa. Ensimmäisen viikon aikana vastauksia tuli 28 kappaletta, kun saatekirje ja linkki kyselyyn oli laitettu SKTL:n jäsenkirjeeseen ja lähetetty KAOS:in kautta. Seuraavalla viikolla

vastauksia tuli kaksi lisää. Vastausprosentti oli kuitenkin melko alhainen, jos otetaan huomioon, että SKTL:n ja KAOS:in jäsenmäärien perusteella mahdollisia vastaajia olisi voinut olla noin 600. Siksi avasin kyselyn uudelleen vajaaksi kahdeksi viikoksi 27.3.–9.4.2020 niin KAOS:in kuin SKTL:kin kautta, ja muistutus kyselystä lähetettiin puolestani myös kääntäjien sähköpostilista Kontekstiin. Jatkokyselyllä sain kahdeksan vastausta lisää. Yhteensä sain 36 vastausta kyselyyn ja 6 vastaajaa haastatteluihin, eli kaiken kaikkiaan 42 vastausta, jolloin vastausprosentti on noin seitsemän prosenttia (7 %). Jälkikäteen ajatellen voi olla, että koronaviruksen leviäminen maailmalla ja Suomessa juuri kyselyn aikoihin saattoi hyvinkin vähentää vastausprosenttia.

Kyselyn ja saatekirjeen ohessa annoin myös omat yhteystietoni siltä varalta, että joku haluaisi kysyä jotakin lomakkeen täyttämisestä. Kaksi kääntäjää lähettikin minulle kolmen ensimmäisen päivän sisällä sähköpostia ja varmisti, olivatko vastaukset varmasti tallentuneet, kun heidät siirrettiin E-lomakepalvelun etusivulle tietojen tallentamisen jälkeen. Niinpä muutin tallennusta siten, että vastaajaa ei vastausten lähettämisen jälkeen siirretty pois kyselysivulta, ja lisäsin lopputekstin ”Tiedot on nyt tallennettu ja voit huoletta sulkea selaimen”. Suurin osa vastaajista vastasi kaikkiin kysymyksiin, niin monivalintakysymyksiin kuin avoimiinkin ja sain paljon aihetta valaisevaa aineistoa erityisesti avoimilla kysymyksillä. Kyselyyn vastattiin nimettömästi ja vastaukset käsiteltiin luottamuksellisesti. Niinpä viittaan kyselyyn vastanneisiin vain koodeilla (esim. V14). Seuraavaksi sananen pitämistäni haastatteluista.

5.2.2 Haastattelut

Haastattelut tein maaliskuussa 2020 puolistrukturoituina teemahaastatteluina etäyhteyksien kautta. Haastattelin kuutta ammatikseen kaunokirjallisuutta kääntävää henkilöä. Koska sähköiseen kyselyyn vastattiin nimettömänä, viittaan yhdenvertaisuuden vuoksi myös haastateltaviin koodeilla (esim. H5). Valitsin haastateltavat kääntäjät osittain sen perusteella, että minulla oli heihin jonkinlainen kosketuspinta jo etukäteen (he ovat esimerkiksi vierailleet yliopistolla) ja sitä silmällä pitäen, että haastateltavat ovat hieman eri ikäisiä, he ovat kääntäneet kirjallisuuden eri genreja eri kielipareissa ja työskennelleet eri kustantamoille. Näin sain mahdollisimman monipuolisen näytteen tämän tutkielman laajuuden puitteissa.

Otin yhteyttä seitsemään kääntäjään ja yhtä lukuunottamatta kaikki suostuivat haastatteluun mielellään. Tarkemmat taustatiedot haastateltavista ja kyselyyn vastanneista kääntäjistä esittelen analyysiluvussa 6. Aikaa haastatteluille varasin noin yhden tunnin, mutta tarvittaessa jatkoin aikaa, mikäli haastateltavilla oli enemmän kerrottavaa kuin ajan puitteissa ehti käydä läpi.

Yksilöhaastattelut rakentuivat pääosin samojen kysymysten varaan kuin sähköisessäkin kyselyssä, mutta vapaammassa vuorovaikutuksessa saatoinkin keskittyä enemmän avoimiin kysymyksiin. Varasinkin aikaa myös spontaanille keskustelulle, jotta haastateltavilla oli mahdollisuus laajentaa vastauksiaan tiedonhakuun tai heidän työhönsä liittyvissä asioissa. Haastattelut litteroitiin osittain ja tein mustiinpanoja koko ajan haastatellessani. Äänitin vain ensimmäisen haastattelun haastateltavan luvalla, mutta sen jälkeen huomasin, ettei muita tarvitsisi äänittää, koska etähaastattelu mahdollisti muistiinpanojen tekemisen haastattelun lomassa.

Omat haastatteluni sijoittuvat puolistrukturoidun ja teemahaastattelun välimaastoon. Haastattelun teema eli aihepiiri oli etukäteen määrätty ja minulla oli haastattelurunkona kaikille samat kysymykset kyselylomaketta seuraillen ja sen lisäksi muutamia muita kysymyksiä, jotka virisivät haastateltavan taustasta lähin tai keskustelun kuluessa. En noudattanut runkoa tai kysymysjärjestystä orjallisesti, vaan saatoinkin esittää kysymyksiä hieman eri järjestyksessä eri haastateltaville sen mukaan, miten keskustelu luontevasti eteni. Kysymysten laajuuskin vaihteli välillä haastattelusta toiseen. Kävin kuitenkin samat ennalta mietityt teemat läpi kaikkien kanssa haastattelujen aikana (vrt. Suoranta & Eskola 177–178).

5.2.3 Kyselyn ja haastattelujen rakenne

Kyselyn rakennetta suunnitellessani perehdyin Gillhamin esittämään jatkumoon suullisista tiedonkeruutavoista, jossa tiedonkeruu epämuodollisimmillaan on vain toisten keskustelun kuuntelemista ja muodollisimmillaan strukturoitu kysely suljetuin kysymyksin (Gillham 2007, 3). Kovin vapaamuotoiset tutkimusmenetelmät ovat Gillhamin mukaan epäkäytännöllisiä pienimuotoisissa tutkimuksissa. Hän toteaa myös, että mikäli on kyse faktatiedosta, jossa vastausvaihtoehdot ovat ennakoitavissa, suljettu kysymys on parempi vaihtoehto. Sen sijaan mielipiteitä ja uskomuksia kysyttäessä suljetut kysymykset eivät anna riittävän laajaa kuvaa asiasta

(Gillham 2007, 4-5). Tämän tutkielman laajuuden ja tavoitteen kannalta toimivin tutkimusmenetelmä onkin nähdäkseni suljetuista kysymyksistä ja avokysymyksistä koostuva puolistrukturoitu kysely.

Sähköisen kyselylomakkeen kysymykset ryhmittelin taustatietoihin, suljettuihin monivalintakysymyksiin sekä avokysymyksiin. Taustatiedoissa kysyin vastaajien ikää n. 10 vuoden ikähaarukoittain, kielipareja ja yleisintä kielisuuntaa, kokemusta kääntäjänä, sukupuolta, vastaajien yleisimmin kääntämää kaunokirjallisuuden genreä sekä ovatko he saaneet koulutusta tiedonhankintaan. Ikää ja työkokemusta kysymällä voin selvittää, onko esimerkiksi eri ikäisten kääntäjien tiedonhankintastrategioissa eroja. Kaunokirjallisuuden genren selvittäminen taas on merkityksellistä siksi, että eri genrejä kääntäessä saattaa tehdä tiedonhankintaa vähän eri tavoilla ja eri lähteistä. Kyselyyn vastanneilla kääntäjillä olikin halutessaan mahdollisuus tehdä kysely useampaan kertaan eri genrejen näkökulmasta. Myös kielipari saattaa vaikuttaa siihen, millaista tietoa hakee ja mistä lähteistä, koska kaikkia työkaluja ei välttämättä ole olemassa kaikilla kielillä. Halusin selvittää myös, vaikuttaako kääntäjien sukupuoli tai koulutustausta siihen, mistä lähteistä he tietoa hankkivat tai kuinka merkittävänä he tiedonhaun kokevat.

Arvionvaraisia tosiasioita (Jyrinki 1977, 59) mittaavilla monivalintakysymyksillä kartoitin muun muassa kääntäjien käyttämiä tiedonlähteitä ja apuneuvoja sekä tiedonhankintaan kuluvaan aikaan ja tiedonhankinnan merkitystä käännösprosessin kannalta. Lisäksi halusin selvittää, mitkä aihepiirit lähtötekstissä useimmin herättävät tiedontarpeen. Nämä tiedontarpeen ”virittäjät” jaottelin teemoittain esimerkiksi sanastoon, kulttuuriin, maantieteeseen ja politiikkaan (kts. liite 2). Aihepiirit ovat osittain limittäisiä kategorioita, mutta jaottelu antoi kuitenkin jonkinlaista suuntaa siitä, missä asioissa kääntäjien on useimmin turvauduttava tiedonlähteisiin ja tiedonhankinnan kanaviin (kts. esim. Haavio et al 2019, s.30). Avoimilla kysymyksillä taas hain vastausta muun muassa siihen, mitkä tiedonlähteet ovat olleet vastaajien työssä hyödyllisimmät, kuinka he ratkaisevat vaikeat käännöstilanteet, joissa tietoa ei hausta huolimatta löydy ja millaisia antoisia tai hermojaraastavia tiedonhakukokemuksia heillä on. Tiedustelin myös, ovatko vastaajat tehneet ”aistiperäistä” tiedonhankintaa eli käyttäneet esim. haju-, maku- tai kuuloaistiaan käännöstyön tukena. Nämä vastaukset antoivat minulle laadullistakin tietoa

kääntäjien tiedonhankintaprosessista ja heidän strategioistaan sekä täydensivät kuvaa kääntäjien tiedonhankintakompetenssista käytännössä.

Haastattelujen aluksi kysyin kääntäjiltä samat taustatiedot kuin kyselylomakkeellakin, eli ikää, kielipareja, käännöskokemusta sekä ovatko he saaneet tiedonhankintaan koulutusta. Sen jälkeen tiedustelin mitä työkaluja ja tiedonlähteitä he useimmin käyttävät ja vaikuttaako kukin käännösprojekti siihen, mistä lähteistä he tietoa etsivät vai turvautuvatko he samoihin strategioihin ja tiedonlähteisiin käännöstoimeksiannosta huolimatta. Haastatteluilla pyrin selvittämään myös, mitkä aiheet käytännössä useimmin virittävät tiedontarpeen KK kääntäessä. Seuraavaksi siirryn esittelemään analyysimenetelmääni sekä analysoimaan aineistoani ja annan tarkemmat taustatiedot vastaajista.

6 Analyysi

Aineistoni koostuu kyselystä ja haastattelusta sekä koekyselystä saamista vastauksista. Lisäksi viitataan luvussa 4.4 esittelemiini kirjallisuuden kääntäjien ”kertomuksiin” varsinaisen tutkimusaineistoni ohessa.

6.1 Analyysimenetelmän valinnasta

Suorannan ja Eskolan mukaan ”aineiston tehtävä on tavalla tai toisella toimia tutkijan apuna rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä” (Suoranta & Eskola 2015, 126). Omassa tapauksessani päädyin monimenetelmäiseen analyysiin tuon ymmärryksen tuottamiseksi, koska aineistoni on kerättykin useammalla eri menetelmällä.

Valitsin analyysimenetelmäksi teemoittelun. Teemoittelu sopii etenkin haastatteluaineiston analyysiin, koska ”teemahaastattelun teemat muodostavat jo sinänsä eräänlaisen aineiston jäsenyyksen, josta voi lähteä liikkeelle” (Suoranta & Eskola 2015, 315). Teemoittelu sopii myös kyselyni analyysiin, koska sekin on rakennettu eri teemojen ympärille.

Aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Aineistosta voidaan poimia sen sisältämät keskeiset aiheet ja siten esittää se kokoelmana erilaisia kysymyksenasetteluja. - - Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. Teemoittelun avulla tekstiaineistosta saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin kysymyksiin. (Suoranta & Eskola, 367; 376.)

Suoranta ja Eskola käyttävät käsitettä ’teemakortisto’, ”johon aineisto pilkotaan jatkossatehtäviä tulkintoja varten” (Suoranta & Eskola 2015, 318). Oma teemakortistoni muodostui luontevasti kyselyn ja haastattelurungon eri osioista:

- 1) Yleiset taustatiedot
- 2) Kaunokirjallisuuden genret
- 3) Tiedontarpeet
- 4) Tiedonlähteet (paperiset/sähköiset/henkilölähteet)
- 5) Tiedonhankinta käännösprosessissa

- 6) Aistiperäinen tiedonhankinta
- 7) Tiedonhankintakokemukset
- 8) Tiedonhankinnan merkitys
- 9) Näkemys tiedonhankinnasta
- 10) Tiedonhankinnan koulutus ja sen tarve

Keräsin kyselyvastaukset ensin Excel-taulukoihin, ja sen jälkeen loin teemakortteja tekstinkäsittelyohjelmalla sekä käsin kirjoittamalla. Haastatteluaineisto oli kirjoitettu testtimuotoon jo haastatteluvaiheessa. Loin kysely- ja haastatteluaineistosta teemakortteja värikoodeilla ja numeerisesti jaotteleamalla.

Teemoittelun lisäksi tein aineistolähtöistä analyysiä empiirisestä aineistostani. Suorannan ja Eskolan mukaan ”Aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta” (Suoranta & Eskola 2015, 35). Tässä tapauksessa KK kääntäjien tiedonhankintaa voidaan mielestäni pitää ilmiönä, josta tarvitaan perustietoja, koska nimenomaan KK ammattikäntäjien tiedonhankinnasta ei tietääkseni ole tehty kuin Vehviläisen tutkielma 25 vuotta sitten. Olalla-Solerin ruuduntallennus-tutkimuksesta ei käynyt ilmi, olivatko hänen tutkimukseensa osallistuneet ammattikäntäjät asiatekstien vai kirjallisuuden kääntäjiä. Tutkimuksessa käytetyt esimerkkitekstit eivät ainakaan olleet kaunokirjallisuutta (2018, kts. myös luku 1.2). Teemoittelun avulla sain valittua analysoitaviksi etukäteen miettimäni teemat. Aineistolähtöisellä lähestymistavalla saatan kuitenkin löytää vastauksista myös sellaisia piirteitä, joita en ole tullut ajatelleeksi: ”Aineistoa lukemalla siitä alkaa näkyä jotain kiinnostavaa, joka sitten johtaa etsimään lisää samantapaisia lausumia, aineiston eroja ja yhtäläisyyksiä tuon tai tämän teoreettisesti kiinnostavan teeman kannalta” (Suoranta & Eskola, 129).

Luokittelen aineistoani myös tilastollisesti, koska ainakin monivalintakysymykset mahdollistavat tilastollisen esittämisen helposti ja Suoranta ja Eskolakin toteavat, että ”laadulliseen aineistoon voi soveltaa myös määrällistä analyysiä” (Suoranta & Eskola 2015, 345). Näytteeni ei ole kovin laaja, eikä siitä voi tehdä varsinaisia yleistyksiä, mutta tilastointi auttaa saamaan hyvän yleiskuvan vastauksista ja

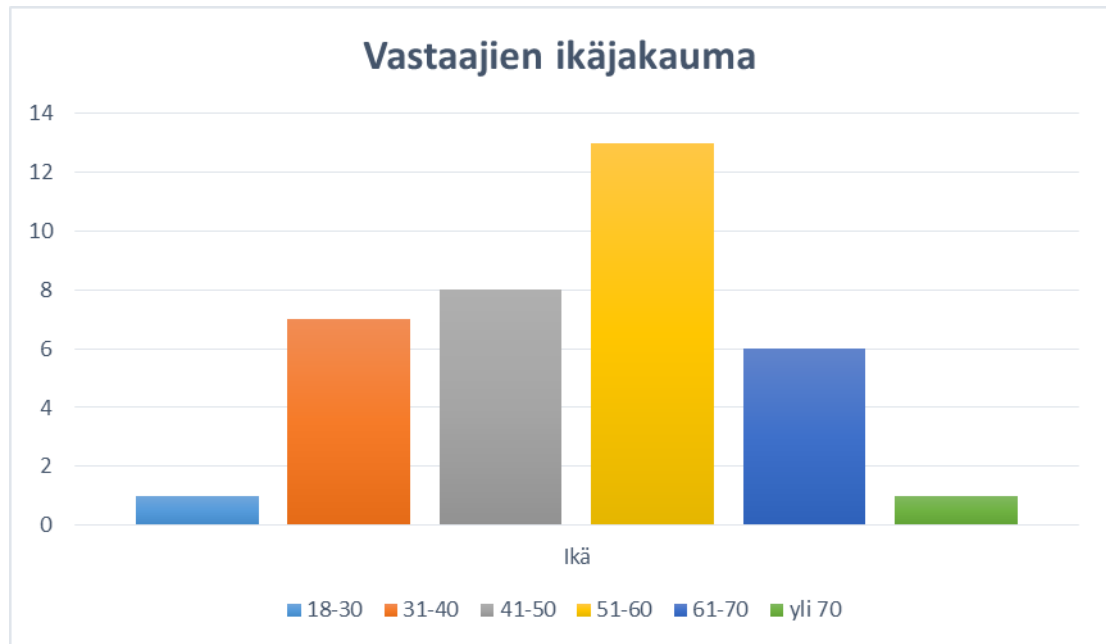
vastaajista ja voi mahdollisesti tuoda paremmin esiin tendenssejä ja näytteen sisäisiä yleisyyksiä. Suorannan ja Eskolan muistuttavat vielä: “Laadullisessa analyysissä tutkijan pitäisi yllättyä tai oppia tutkimuksensa kuluessa”, koska “aineistojen tehtävänä ei ole perinteisesti hypoteesien todistaminen vaan hypoteesien keksiminen. Aineistot siis vauhdittavat tutkijan ajattelua, eivät latista sitä” (mts. 36–37). Seuraavaksi siirryn käsittelemään kyselyaineistoa.

6.2 Kyselytytkimus

Seuraavassa luvussa esittelen taustatiedot kyselyni vastaajista. Viitataan vastaajiin kirjainkoodilla V ja vastaajan numerolla, esimerkiksi (V8). Taustatietojen esittelyn jälkeen siirryn tarkastelemaan vastaajien tiedontarpeita ja heidän käyttämiään tiedonlähteitä ennen kuin teen katsauksen tiedonhankintaan käänösprosessin komponenttina. Kuudennen luvun lopulla esittelen KK kääntäjien aistiperäisiä tiedonhankitapoja ja heidän vaihtelevia kokemuksiaan tiedonhankinnasta. Lopuksi vielä tarkastelen vastaajien tyytyväisyyttä tiedonhankinnan strategioihinsa ja näkemystä tiedonhankinnan merkityksestä koko käänösprosessin onnistumiselle.

6.2.1 Taustatiedot

Tässä luvussa esittelen taustatiedot kyselyyni vastanneista kääntäjistä. Viitataan vastaajiin kirjainkoodilla V ja vastaajan numerolla, esimerkiksi (V8). Kyselyn alussa kysyin vastaajien ikää, sukupuolta, heidän työkokemustaan vuosissa mitattuna sekä yleisimpiä kieliparejaan ja kielisuuntiaan. Lisäksi halusin selvittää, mitä kaunokirjallisuuden genrejä tai genrejä he useimmin kääntävät.

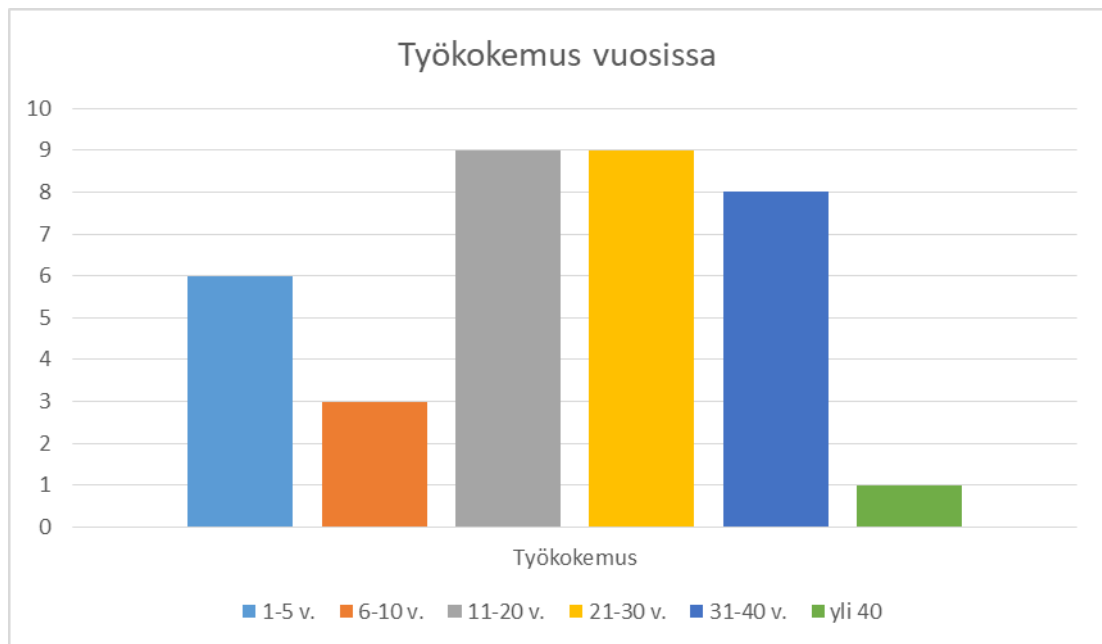
Kuva 1: Vastaajien ikäjakauma

Sähköiseen kyselyyni vastasi yhteensä 36 KK kääntäjää. Heistä lievä enemmistö eli 13 kääntäjää (36.11 %), on 51–60 -vuotiaita, mikä vaikuttanee myös heidän työkokemuksensa määrään, mutta siitä lisää myöhemmin. Seuraavaksi eniten vastauksia sain 41–50 -vuotiailta kääntäjiltä, joita on 8, eli 22.22 % vastaajista. Ikähaarukkaan 31–40 vuotta kuuluu 7 kääntäjää ja 61–70 -vuotiaisiin kuusi vastaajaa. Kyselyyn vastanneista kääntäjistä 18–30 –vuotiaiden ja yli 70-vuotiaiden ikähaarukoihin sijoittui vain yksi kääntäjä kumpaankin. Myöhemmin selvitän, vaikuttaako vastanneiden ikäjakauma heidän työkokemuksensa määrään tai esimerkiksi heidän käyttämiinsä tiedonlähteisiin.

Vaikka vastaajissa oli (selvästi) eniten 51–60 -vuotiaita, kääntäjien työkokemus vuosissa (kts. yllä) jakautuu tasaisemmin. Voidaan kuitenkin havaita, että vastaajien ikä korreloi jossain määrin kokemuksen kanssa, koska tasan puolella kääntäjistä on ainakin yli 20 vuotta työkokemusta. Eniten vastaajissa on kääntäjiä, joilla on joko 11–21 tai 21–30 vuotta kokemusta kääntämisestä. Kumpaankin ryhmään kuuluu 9 kääntäjää, eli yhteensä puolella kääntäjistä on 11–30 vuotta työkokemusta. Seuraavaksi suurin ryhmä työkokemuksella mitattuna ovat ne kääntäjät, jotka ovat harjoittaneet ammattiaan 31–40 vuotta. Heitä on 8 vastaajaa, eli lähes yhtä paljon kuin em. ryhmiä. Vain yhdellä kääntäjällä on kertynyt työkokemusta yli 40 vuotta. Työkokemuksen määrä näyttää loogiselta ikäjakaumaan verrattuna, koska

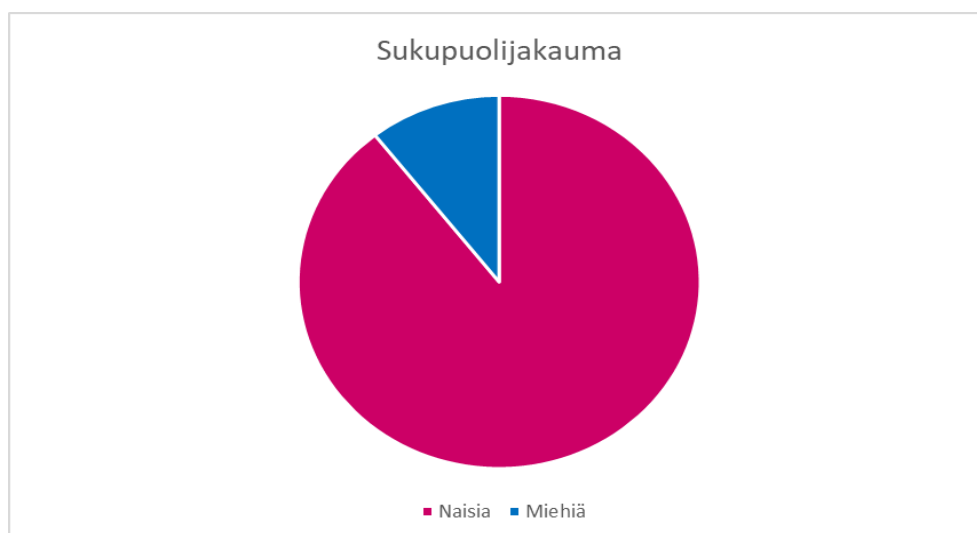

esimerkiksi suurin ikäryhmä 50–60 vuotiaat lienevät valmistuneet tai aloittaneet työuraansa juuri n. 20–30 vuotta sitten.

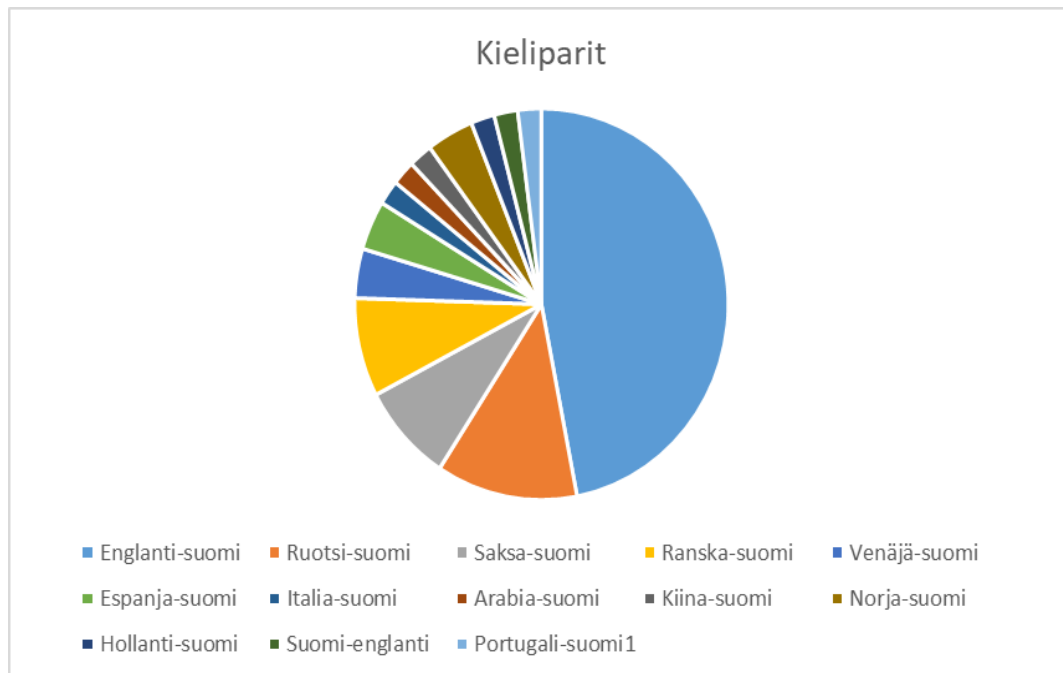
Kuva 2: Vastaajien työkokemus

Mitä sukupuolijakaumaan tulee (kts. alla), vastaajista 27 eli 75 % on naisia ja kahdeksan, eli 22,22 %, miehiä. Yksi kääntäjä jätti vastaamatta kysymykseen. Jakauma vahvistaa aiempaa käsitystäni hieman naisvaltaisemmasta alasta.

Kuva 3: Vastaajien sukupuolijakauma

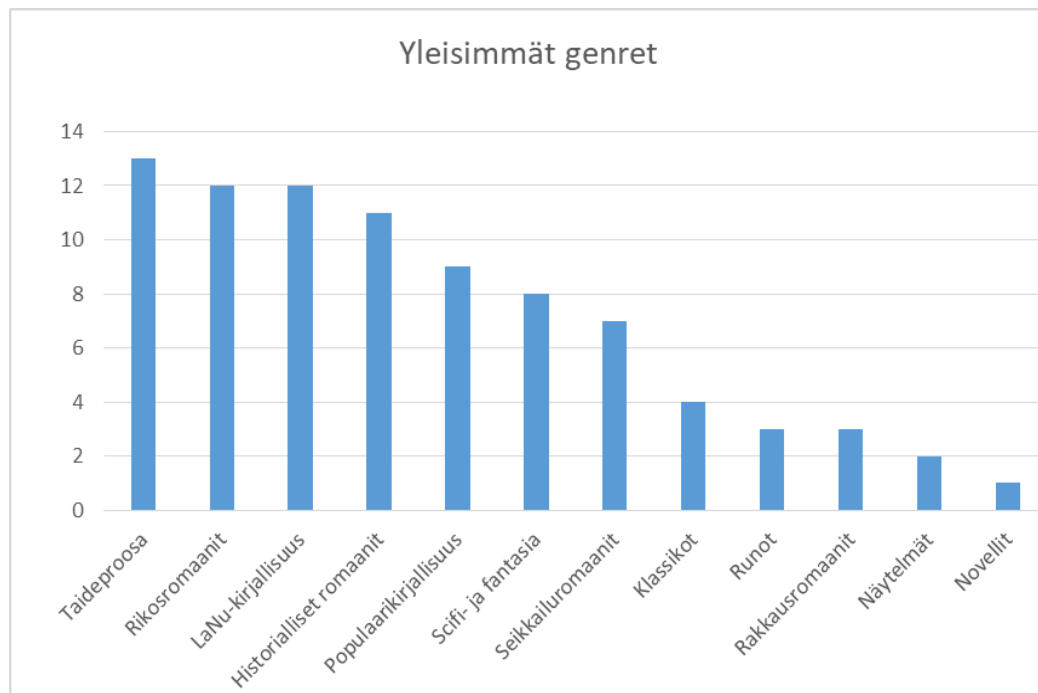
Kysyin myös vastaajien kielipareja ja yleisimpiä kielisuuntiaan kaunokirjallisuuden kääntämiseen liittyen (kts. kuva alla). Selvä enemmistö vastaajista kääntää kaunokirjallisuutta englannista suomeen. Heitä oli yhteensä 23, eli 63,89 % vastaajista. Osasin odottaakin, että englannista suomentajat olisivat suurin ryhmä. Muita kielipareja oli kuitenkin ilahduttavan paljon edustettuna, sillä vastauksissa tuli esiin 13 eri kieliparia. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat ruotsin kääntäjät (6 vastaajaa). Saksasta ja ranskasta suomentavia on kolme ja venäjistä, espanjasta sekä norjasta kääntäviä kaksi. Muiden kieliparien kääntäjiä oli kaikkia yksi. Kielipareja oli kuitenkin mainittu yhteensä 38, ja osa kääntäjistä suomentaa useammasta kuin yhdestä kielestä. Kaikki ovat nimenomaan suomentajia, mutta kaksi vastaajaa kääntää myös suomesta toiseen työkieleensä päin. Englanti-suomi kieliparin yleisyydellä saattaa kuitenkin olla jonkinlaista vaikutusta tutkimustuloksiin, koska vastauksissa voivat korostua nimenomaan englanti-suomi –kääntäjien käyttämät tiedonlähteet ja tiedonhankintatavat. Esimerkiksi samanlaisia lähteitä ei kaikissa kielipareissa ole saatavilla.

Kuva 4: Vastaajien kieliparit

Kartoitin kyselyssäni myös mitä kaunokirjallisuuden genrejä vastaajat eniten käänsivät. Tuloksissa oli selvää hajontaa, mutta eniten kyselyvastaajat vaikuttavat

kääntävän, tai ovat kääntäneet, taideproosaa eli proosafiktiota (36,11 %), rikosromaneja sekä lasten- sekä nuortenkirjallisuutta (mol. 33.33 %).

Kuva 5: Yleisimmät kaunokirjallisuuden genret

Yleisimpien genrejen välillä on kuitenkin hyvin pieni marginaali ja esimerkiksi historialliset romaanit ovat aivan yleisimpien kirjallisuudenlajien kannassa (30,56 %). Yleisimmissä kirjallisuudenlajeissa voi nähdä vastaavuuden kirjakauppojen bestseller-listojen kanssa. Kuten luvussa 4.2 totesin, rikosromaanit saattavat tässä kattaa myös jännityskirjallisuutta sekä trillereita, koska en ollut eritellyt niitä omiksi kategorioikseen. 'Joitakin muita, mitä' vastauslaatikossa oli mainittu (kukin kerran) myös perusromaanit, omaelämäkerrat, sarjakuvat, filosofiset esseet sekä mainstream-romaanit, joita en ollut tullut sisällyttäneeksi kategorioihin. Mainstream-romaanilla tarkoitettaneen romaneja, jotka vetoavat laajaan yleisöön ja asettuvat jonnekin taideproosan ja viihde- tai genrekirjallisuuden välimaastoon (Mainstream-kirjallisuus 3.11.2020). Genre-vastauksia on yhteensä 90, koska useat suomentajat kääntävät useamman kirjallisuudenlajin kirjallisuutta.

Kyselyä laatiessa juuri genrejaottelu tuotti kenties eniten päänvaivaa. Oli vaikea laatia jaottelu, joka olisi mahdollisimman tyhjentävä, muttei veisi liikaa tilaa koko kyselyä ajatellen. Kävin läpi kategorioita useaan kertaan niin graduohjaajien kuin

seminaari- sekä koekyselyryhmänkin kanssa. Siitä huolimatta jaottelu ei ole täydellinen ja siinä on osittaista päällekkäisyyttä, kuten luvussa 4.2 totesin, eivätkä aivan kaikki vastaajat olleet siihen tyytyväisiä. Eräs vastaaja huomautti palautteessaan, että:

- (1) Kirjallisuuden genrelajittelu oli yllättävä. En kokenut kategorioita tutuiksi enkä osaa sanoa, millaisiin käytäntöihin jaottelu perustui. Minä olen kääntänyt pääasiassa ns. lukuromaaneja, joita en laskisi taideproosaksi, mutta myös "populaarikirjallisuus" kuulostaa väärältä vaihtoehdolta, tai ainakaan en muista kirja-alalla kovin paljon sellaisesta kategoriasta puhuttavan. (V4)

Toisenkin kääntäjän mielestä genre-kysymykseen oli vaikea vastata. ”Valitsin lopulta populaarikirjallisuuden sillä mielellä, että se sisältää dekkarit, lukuromaanit yms” (V31).

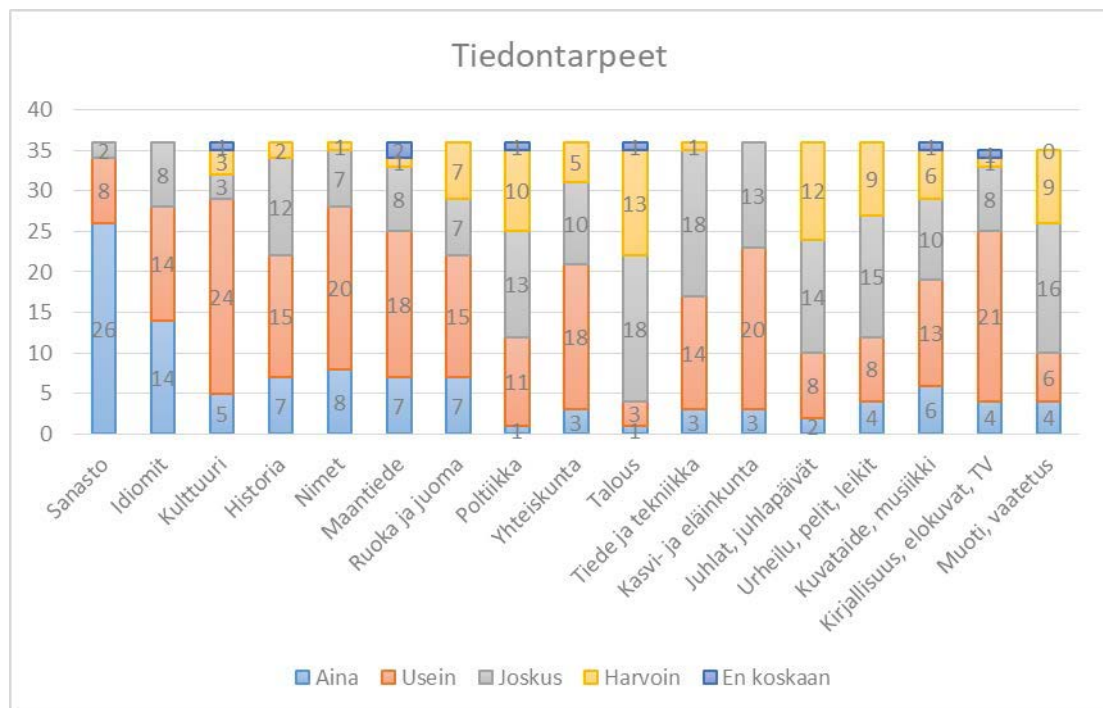
Kuva 6: Tiedonhankinnan koulutus

Taustatieto-osion lopussa kysyin vielä, ovatko vastaajat saaneet koulutusta tiedonhankintaan. Lasken koulutukseksi niin kääntäjäopintoihin kuuluvan tiedonhankintakoulutuksen kurssien ohessa, kirjastojen tiedonhakukoulutukset kuin erilliset jäsenliittojen ja ammattiosastojen tarjoamat koulutukset ja työpajat. Vastaukset jakaantuivat melko tarkkaan puoliksi. Seitsemäntoista kääntäjää on saanut ainakin jonkinlaista tiedonhankinnan koulutusta, kun taas kahdeksantoista kääntäjää ei. Viimeksimainitut lienevät siis oppineen taidon työn ohessa. Yksi

kääntäjä ei vastannut kysymykseen. Yhtä lukuunottamatta kaikki alle 40-vuotiaat vastaajat (yht. 8) ovat saaneet koulutusta tiedonhankintaan. Sitä vanhempien ikäryhmien joukossa on hieman enemmän niitä, jotka eivät ole saaneet tiedonhankintaan koulutusta, joskin 51–60 -vuotiaiden joukossa tilanne on hyvin tasainen; kuusi on saanut koulutusta ja seitsemän ei. Seikka oletettavasti heijastelee myös kääntäjänkoulutuksen sisältöä. Alle 40-vuotiaat ovat todennäköisemmin saaneet tiedonhankinnan koulutusta jo opiskellessaan. Vastaajien taustatiedot esiteltäni siirryn seuraavassa luvussa tarkastelemaan KK kääntäjien tiedonhankintaa tiedontarpeiden ja tietolähteiden osalta.

6.2.2 Monivalintakysymykset: Tiedontarpeet

Kyselyni toinen ja kolmas osio koostuvat monivalintakysymysten tuloksista kääntäjien yleisiin tiedontarpeisiin ja sekä tiedonlähteiden käyttöön liittyen. Ensin selvitin, mitkä aihepiirit virittävät usein tiedontarpeen ja seuraavassa luvussa 6.2.3 käyn läpi tiedonlähteiden käyttöä. Alla oleva kuvaaja havainnollistaa, kuinka moni vastaaja arvioi hankkivansa tietoa kustakin eritellystä aihepiiristä kaunokirjallisuutta kääntäessään, ja kuinka usein.

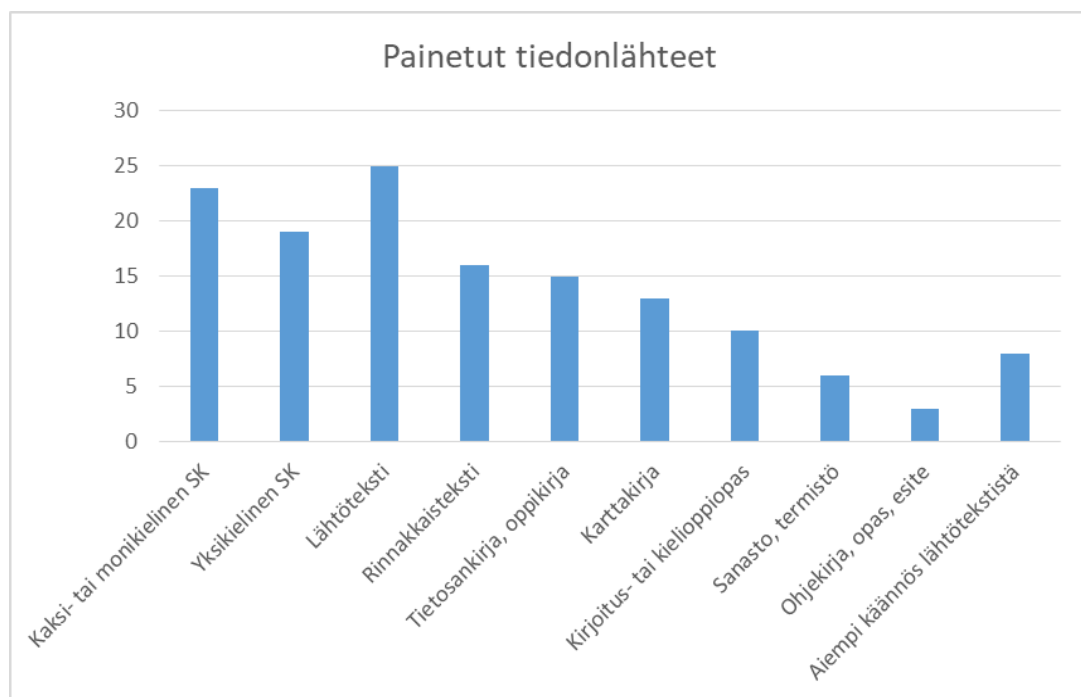
Kuva 7: Tiedontarpeet

Kysymys esitettiin monivalintakysymyksenä ja vastausvaihtoehtoja oli Likertin asteikolla viisi: aina, usein, joskus, harvoin, en koskaan. Tulokset osoittavat odotetusti, että sanasto (sanat, termit, käsitteet) on ylivoimaisesti yleisin aihe, josta KK kääntäjät joutuvat hankkimaan tietoa; esimerkiksi tarkistamaan sanojen merkityksiä tai selvittämään niiden synonyymejä. Kaksikymmentäkuusi kääntäjää arvioi hakevansa tietoa sanoista ja niiden merkityksistä aina kääntäessään. Seuraavaksi yleisin tiedontarve vaikuttaa olevan idiomit: 14 kääntäjää arvioi hankkivansa tietoa idiomeista aina kääntäessään. Näissä kategorioissa ei tullut yhtään 'harvoin' tai 'ei koskaan' -vastauksia, kuten ei myöskään kasvi- ja eläinkunta-kategoriassa. Aina-vastausten perusteella nimistä, historiasta, maantieteestä sekä ruoista ja juomista joudutaan hankkimaan tietoja lähes yhtä usein. Jos taas katsotaan tuloksia 'aina' ja 'usein' -vastausten yhteismäärän perusteella, sekä idiomit, nimet että kulttuuri yltyvät 20 vastaukseen. Samalla rajauksella Maantiede sekä kirjallisuus, elokuvat ja TV -kategoriakin keräsivät yhteensä 18 vastausta. 'Aina' ja 'usein' vastausmäärien perusteella yleisimmiksi tiedontarpeiksi saadaan sanasto (94,44 %), kulttuuri, tavat ja tottumukset (80,56 %), idiomit (77,78 %) ja nimet (77,78 %) sekä maantiede (69,44 %). Vastakohtaisesti eniten 'harvoin' ja 'en koskaan' -valintoja keräsivät kategoriat politiikka (yhteensä 11 valintaa, 30,56 %) sekä muoti ja vaatetus (10 valintaa, 27,78 %). Toisaalta osa kääntäjistä kuitenkin joutuu hankkimaan tietoa politiikasta ja muodista aina tai usein.

Kuten etukäteen arvelinkin, moni kategoria keräsi paljon joskus-vastauksia, koska kaunokirjallisuudessa vastaan tulevat aiheet vaihtelevat suuresti, eikä kääntäjä välttämättä useinkaan käännä samaan aihepiiriin liittyviä kirjoja, kuten haastattelemani kääntäjätkin totesivat. Ns. ”keskimääräisimpiä” aiheita, joista suurin osa kääntäjistä joutuu ainakin joskus hankkimaan tietoa ovat talous (18 valintaa), tiede ja tekniikka (18 valintaa) sekä muoti ja vaatetus (16 valintaa). Haastattelut muuttivat hieman kyselyvastausten perusteella muodostunutta kuvaa eri tiedontarpeiden yleisyydestä ja osoittivat esimerkkien valossa, mitkä kategoriat heidän työssään korostuvat, mutta tähän palaan tarkemmin luvussa 6.5 haastatteluaineistoa esitellessäni.

6.2.3 Monivalintakysymykset: Tiedonlähteet

Tässä luvussa käsittelen saamiani vastauksia tiedonlähteiden ja kääntäjän apuvälineiden osalta. Kyselyä laatiessani koetin miettiä niin monia mahdollisia tiedonlähteitä kuin suinkin keksin oman käännöshistoriani ja kursseilla käytyjen tiedonlähteiden ja käännöstyökalujen perusteella. Sain vielä lisää ehdotuksia seminaarissa tutkielmaa esitellessä. Olen jaotellut tiedonlähteet paperisiin, sähköisiin, audiovisuaalisiin sekä henkilölähteisiin. Ensin esittelen, mitä paperisia tiedonlähteitä KK kääntäjät vastasivat säännöllisesti käyttävänsä. Säännöllisellä käytöllä tarkoitan ja kyselyssäni sitä, että turvautuu tiedonlähteeseen useammin kuin silloin tällöin, mutta ei välttämättä kuitenkaan aina.

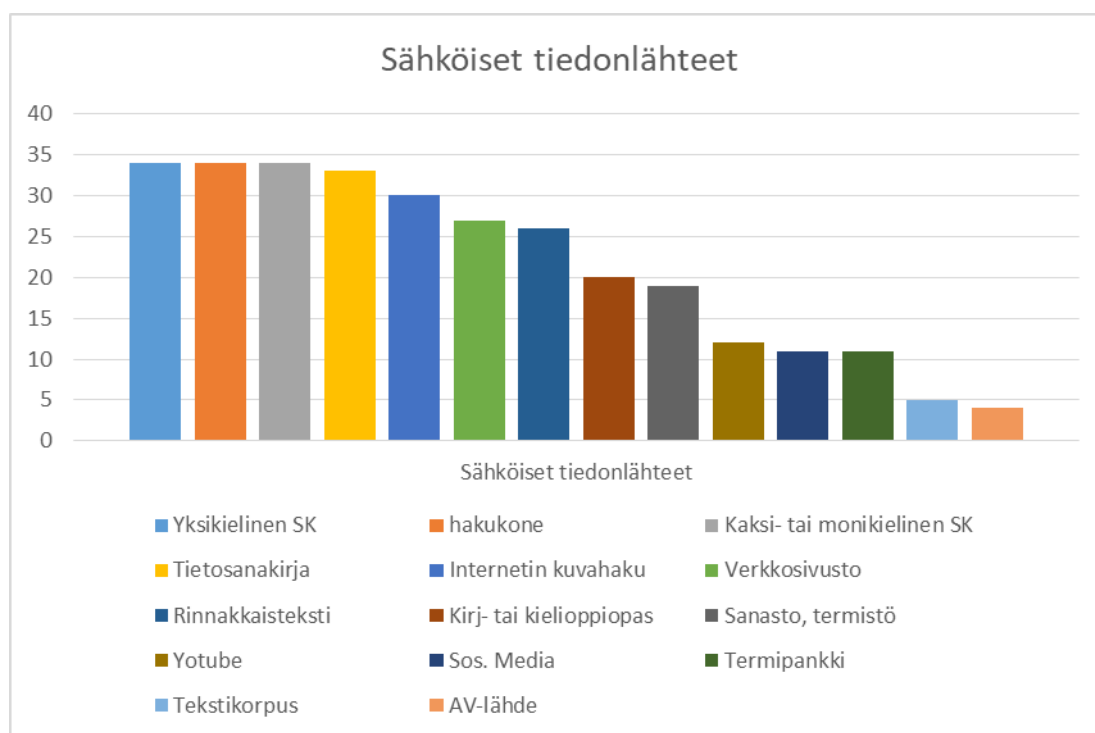

Kuva 8: Painetut tiedonlähteet

Painetuista tiedonlähteistä suuri osa KK kääntäjistä (25736 vastaajaa) käyttää lähtötekstiä tiedonlähteenään. Haastatteluissakin kävi ilmi, että jos jokin kohta ei tunnu aukeavan tai kääntäjä ei ole aivan varma jonkin kohdan merkityksestä, hän usein palaa lähtötekstiin ja etsii sieltä vihjeitä, mitä kirjailija on mahtanut tarkoittaa, tai minkälainen ilmaus ko. kohtaan sopisi. Kaksikieliset sanakirjat ovat seuraavaksi yleisin apuväline, mikä on ymmärrettävää, koska kukaan natiivikaan kielenpuhuja ei voi tuntea kaikkia oman kielensä sanoja ja ilmaisuja, joten kuinka siihen pystyisi

kääntäjäkään (kts. mm. Kit & Berg 2014, 193). Vähiten vastaajat näyttäisivät hyödyntävän paperisia ohjekirjoja, oppaita, esitteitä tai sanastoja.

Kyselyyn vastanneet KK kääntäjät vaikuttavat kuitenkin käyttävän nykyisin selvästi enemmän sähköisiä kuin painettuja tiedonlähteitä, mikä käy ilmi jo valintojen määristä. Käytännöllisesti katsoen kaikki kääntäjät käyttävät yksikielisiä sähköisiä sanakirjoja (34/36 vastaajaa) sekä hakukoneita (34/36) säännöllisesti työssään. Sähköisiä tietosanakirjoja käytetään lähes yhtä paljon (33/36). Myös internetin kuvahakua (30/36) ja kaksi- tai monikielisiä sanakirjoja (29/36) hyödynnetään yleisesti. Jos sähköisten lähteiden yleisyyttä verrataan painettuihin tiedonlähteisiin, verkkosivustoja (27/36) ja rinnakkaistekstejäkin (26/36) käytetään tiedonhankinnassa enemmän kuin yleisimpiä paperisia tiedonlähteitä eli lähtötekstiä (25/36) ja kaksi- tai monikielisiä sanakirjoja (23/36).

Kuva 9: Sähköiset tiedonlähteet

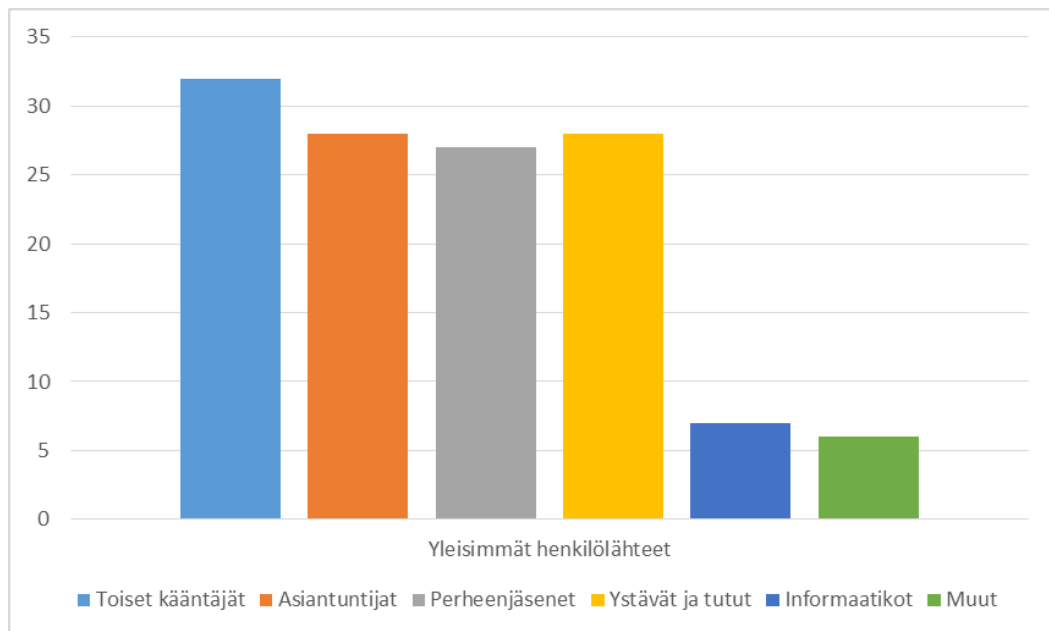
Tutkimustulos on yhdenmukainen mm. Eskelisen ja Garantin opiskelijatutkimuksen tulosten kanssa, joiden mukaan länsimaiset opiskelijat käyttävät harvoin kirjastoa tai paperisia lähteitä kääntäessään (Eskelinen & Garant 2012). Sähköisten tiedonlähteiden suosioista kertovat myös kääntäjien listaamat itselleen hyödyllisimmät tiedonlähteet, joita kysyin avoimella kysymyksellä. Siihen palaan

hieman myöhemmin luvussa 6.2.5, kun esittelen vastaajien luottolähteitä. Sähköisten tiedonlähteiden suosiminen ei ole yllättävää siihen nähden, kuinka vaivatonta ja nopeaa esimerkiksi sähköisten sanakirjojen tai tietosanakirjojen käyttäminen usein on verrattuna painettuihin kirjoihin. Haasio et al totesivatkin, että ”Zipfin (1949) vähimmän vaivan periaatteen mukaan ihminen hankkii tietoa sieltä, mistä hän saa sen vaivattomimmin käsiinsä. Tämä selittää osin verkkolähteiden käyttöä ja netin ylivaltaa tiedonhankinnassa” (Haasio et al 2019, 31). Vehviläisen tutkimukseen verrattuna sähköisten tiedonlähteiden käytössä on tapahtunut suurin muutos. Vuonna 1995 yksikään haastatelluista ei aktiivisesti käyttänyt internetiä tai atk-työkaluja (Vehviläinen 1995, 67), ja nyt niitä käyttävät kaikki vastaajat ikään katsomatta. Vehviläisen haastatteleminen kääntäjille tärkeitä lähteitä olivat mm. ensyklopediat, hakuteokset ja kuvasanakirjat. Näiden merkitys ei selvästi ole KK työssä vähentynyt, mutta nyt ne saa kaikki verkosta.

Vähiten KK kääntäjät vaikuttaisivat hyödyntävät työssään audiovisuaalisia lähteitä (tv, dvd, cd, suoratoistopalvelut) ja tekstikorpuksia. Audiovisuaalisiin lähteisiin palaan vielä luvussa 6.4.1 esitellessäni aistiperäiseen tiedonhakuun liittyviä vastauksia. Mitä tulee historiallisesti ajatellen melko uusiin tiedonhankinnan kanaviin kuten sosiaaliseen mediaan ja Youtubeen, oli mielenkiintoista havaita, että yli 50-vuotiaat KK kääntäjät vaikuttavat käyttävän em. kanavia tiedonlähteinä enemmän kuin alle 50-vuotiaat. Ikäryhmänsä kokoon suhteutettuna 35 % yli 50- vuotiaista vastaajista käyttää sosiaalista mediaa tiedonhankintaan, mutta alle 50- vuotiaista vain 25 %. Myös Youtubeen käytössä on nähtävissä sama tendenssi, joskaan ei yhtä selvänä: jälleen 35 % yli 50-vuotiaista hyödyntää Youtubea tiedonhankinnassa, mutta alle 50-vuotiaista hieman vähemmän, 31,25 prosenttia. Olisikin mielenkiintoista nähdä, millaisen tuloksen saisi, jos otanta olisi selvästi suurempi ja vastaajien joukossa olisi selvästi enemmän nuorempia kääntäjiä. Toisaalta koekyselyni (kts. liite 3) kahdeksasta alle 40-vuotiaasta vastaajasta (kaikki alle 40-vuotiaita) vain yksi oli merkinnyt käyttävänsä sosiaalista mediaa tiedonhankinnassa, eikä kukaan käyttänyt audiovisuaalisia lähteitä tai Youtubea. Näiden uudempien tiedonhankinnan kanavien käytössä, tai ylipäänsä audiovisuaalisten lähteiden käytössä käännöstyössä voisi olla aihetta jatkotutkimukselle. Seuraavaksi kuitenkin käsittelen kyselyyn vastanneiden KK kääntäjien hyödyntämiä henkilölähteitä.

6.2.4 Henkilölähteet

Kuva 10: Henkilölähteet

Henkilölähteistä KK kääntäjät kääntyvät useimmin toisten kääntäjien puoleen (kts. kuva alla). Vastaajista 32 kertoi hyödyntävänsä kääntäjäkollegoita tiedonhankinnassa. Lisäksi kollegat mainittiin neljä kertaa avoimessa kysymyksessä, jossa pyysin vastaajia itse listaamaan itselleen hyödyllisimpiä lähteitä. Haastatteluissakin tuli ilmi, että toiselta kääntäjältä tai kääntäjien sähköpostilista Kontekstista on helppo hakea apua, koska kollegat tietävät mitä työssä vaaditaan ja minkälaista ratkaisua tietynlainen teksti vaatii. Niinpä heistä voi olla apua esim. käännöshistoriansa ja osaamisensa kautta, tai kenties he tuntevat jonkun muun kääntäjän tai asiantuntijan, joka tietää asiasta. Sama oli nähtävissä Vehviläisen saamissa vastauksissa. Hänenkin haastattelemansa kääntäjät kertoivat useimmiten kääntyvänsä ensin toisen kääntäjän puoleen, koska “Kollegoilta apua ja neuvoja saa nopeasti ja vaivattomasti: he ymmärtävät, miksi kääntäjä tietoa tarvitsee ja millaisesta avusta hänelle on hyötyä” (Vehviläinen 1995, 44).

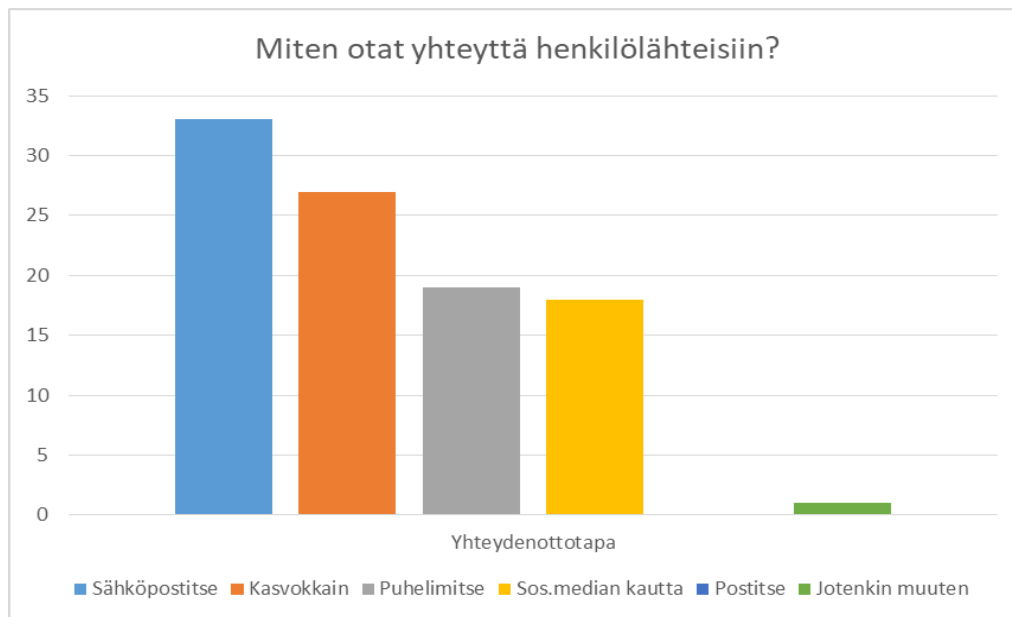
Seuraavaksi useimmin KK kääntäjät turvautuvat eri alojen asiantuntijoihin, ystäviin sekä perheenjäseniin. Kaikkia em. henkilölähteitä hyödynnetään pitkälti yhtä paljon. Eri alojen asiantuntijoilta saa luotettavaa tietoa tarvitsemastaan aiheesta, ja perheenjäsenet ja ystävät ovat itsellenikin olleet suuri apu esimerkiksi etsiessäni

tekstiin sopivia idiomeja tai luontevia sanontatapoja miettiessäni. Ystävät ja tuttavat ovat lisäksi oman alansa asiantuntijoita, joten heistä voi olla kaksinkertainen apu. Eräs haastateltavani totesikin, että tutusta lääkäristä on ollut hänelle usein apua, ja ystävän puoleen on helpompi kääntyä käännösasioissakin kuin ottaa yhteyttä ventovieraaseen (H4). Toinen haastateltavani taas huomautti, että kääntäjäkollegat ovat usein myös ystäviä, joten kategorioissa on sikäli hieman päällekkäisyyttä (H1). Informaatikoilta ja ”muilta” henkilölähteiltä, kuten vaikka naapureilta, kääntäjät hankkivat tietoa huomattavasti harvemmin kuin kollegoilta, asiantuntijoilta ja läheisiltä. Vielä Vehviläisen tutkimuksen aikaan vuonna 1995 kaksi kuudesta Vehviläisen haastattelema kääntäjästä mainitsi käyttäneensä nimenomaan kirjastoa tiedonhankinnan kanavana (Vehviläinen 1995, 43–45). Silloin kirjastot tosin vaikuttavat muutenkin olleen keskeisempiä paikkoja KK kääntäjien tiedonhakua ajatellen. Ainakin kaksi haastateltavaani mainitsi, että tuolloin he vielä pitivät kääntäessään listaa asioista, joista piti hankkia tietoa, ja viettivät sitten yhden tai kaksi päivää kirjastossa listan asioita tarkistaen.

Vaikka asiantuntijat, perheenjäsenet ja ystävät vaikuttaisivat vastausten perusteella olevan lähes yhtä tärkeitä tiedonlähteitä KK kääntäjille kollegoiden jälkeen, avovastauksissa korostui nimenomaan asiantuntijoiden merkitys tiedonhankinnassa. Tärkeimpiä lähteitä ja tiedonhankintakokemuksia koskevissa avokysymyksissä eri alojen asiantuntijat (mm. urheilutoimittajasta geologiaan ja rikoslaboratorion esimieheen) mainittiin 21 kertaa, kun taas kollegat vain kuusi kertaa. Kirjailijatkin mainittiin avovastauksissa kollegoita useammin, kahdeksan kertaa. Kirjailijat minun olisi itse asiassa pitänyt lisätä jo henkilölähde -kysymyksen vastausvaihtoehtoihin.

Kyselyyn vastanneet KK kääntäjät ottavat henkilölähteisiin yhteyttä useimmiten sähköpostin kautta (33/36 vastaajasta, kts. kuvaaja alla). Tutkimustulosta tukevat myös avoimet vastaukset ja haastattelut, joissa useaan otteeseen mainittiin esimerkiksi KK kääntäjien sähköpostilista Konteksti. Kääntäjät voivat lähettää Kontekstiin mm. sanastoon tai aihealueeseen liittyviä kysymyksiä, joihin joku toinen kääntäjä kuulemma lähes joka kerta osaa vastata tai ohjata ottamaan yhteyttä toiseen henkilöön, joka tietää. Eräs haastateltavani arvioi, että Kontekstin kautta saa tarvitsemansa avun seitsemän kertaa kymmenestä (H3). Toisaalta sähköposti

tiedonhankinnan kanavana voi sisältää myös yhteydenottoja asiantuntijoihin tai vaikkapa ystäviin.

Kuva 11: Yhteydenottotapa henkilölähteisiin

Selvästi pienempi osa kääntäjistä (19) vastasi kääntyvänsä henkilölähteen puoleen puhelimitse, missä näkyy taas ero Vehviläisen aineistoon (kts. luku 1.2). Yleisempää on hakea apua kasvokkain (27 vastausta), mikä onkin loogista, jos kerran henkilölähteet ovat usein kollegoita, ystäviä ja perheenjäseniä (kts. edellinen kuvaaja). Itse olen havainnut, että asian selvittämisen kannalta asiantuntijankin kanssa on helpompi keskustella asiasta kasvokkain. Samalla pystyy parhaassa tapauksessa luomaan vuorovaikutussuhteen, jota voi hyödyntää toisenkin kerran. Itse olen paljon velkaa esimerkiksi muutamalle katsastajalle, jotka käyttivät auliisti aikaansa kesken työpäivän selvittääkseen kanssani vanhanaikaisen auton osien nimiä ja myöhemmin yksi heistä tarkasti koko valmiin käännöksen. Kaikista avovastauksista, joissa henkilölähteet mainitaan, ei aina käy ilmi miten kääntäjät ovat ottaneet näihin yhteyttä, mutta niissä missä mainitaan, yhteydenotot sähköpostitse, puhelimitse ja kasvokkain jakautuvat hyvin tasaisesti 4/3/4.

6.2.5 Vastaaajien suosikkilähteitä

Kyselyssä pyysin vielä avoimella kysymyksellä KK kääntäjiä mainitsemaan joitakin itselleen erityisen hyödyllisiä tai heidän usein käyttämiään tiedonlähteitä.

Vastauksista saa monipuolisen listan (kts. alla) erilaisia painettuja ja sähköisiä lähteitä sekä henkilölähteitä. Vastauksissa vilahtelee osittain samoja tiedonlähteitä, joita olin sisällyttänyt monivalintakysymyksiinkin, mutta se, että kääntäjä itse tuo lähteen esiin, antaa luotettavampaa kuvaa, mitä lähteitä he todellisuudessa eniten käyttävät. Vastaajien mainitsemia tiedonlähteitä ovat muun muassa:

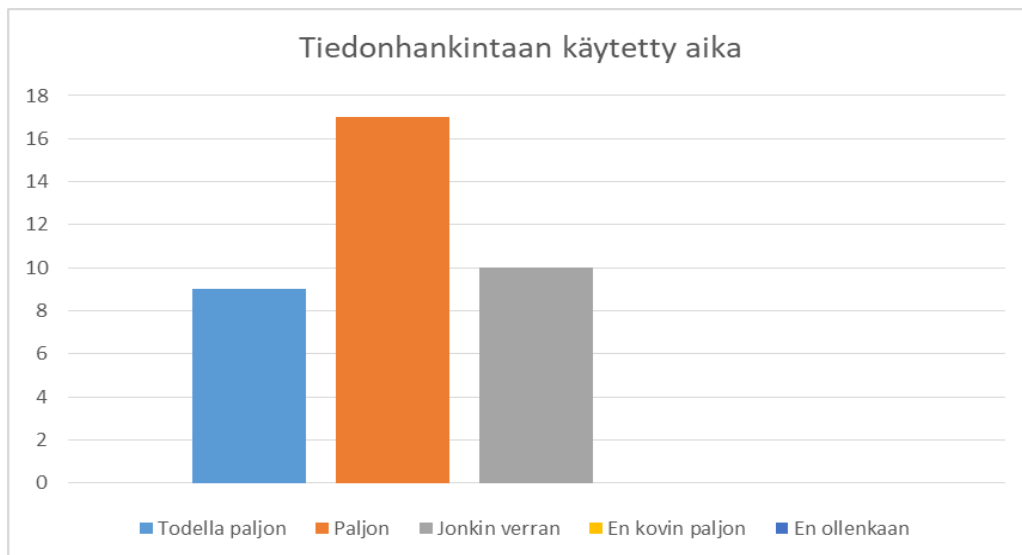
- OED, Glosbe, MOT, Dictionary.com, Reverso.context, Onelook- sanakirjasivusto, ruotsin sanakirja, dictionnaire.reverso.net
- Kielitoimiston sanakirja, Urbaani sanakirja, Nykysuomen sanakirja
- Venäjänkielisten verkkosanakirjojen resurssi dic.academic.ru
- Vanhat tietosanakirjat, Iso Otavan tietosanakirja (1931)
- Wikipedia ja sen erikieliset artikkelit
- Google, Google maps, Google Earth
- Googlen tai Yandexin kuvahaku
- Katolinen tiedotuskeskus
- Yliopistotutkijat
- Itse kirjailijat
- Eri alojen asiantuntijat
- Natiivit lähtökielen puhujat
- Suomentajien Konteksti- postituslista
- Kielo, Kielikello, Kotuksen työntekijät
- Kokeneet kollegat ja kollegoiden verkostot, Kaosin työpajat
- Harrastajayhdistysten keskustelupalstat, keskustelufoorumit ja chatit
- Tuttu lääkäri, kyläseppä ja botanisti; tuttu asianajaja, geologi ja majuri
- Suomessa julkaistut sarjakuvat listaava sivusto sarjakuvat.eurocomics.info

Lähteet on esitetty satunnaisessa järjestyksessä, eivätkä ne siis välttämättä ilmennä kunkin lähteen yleisyyttä vastausten joukossa. Lista ei myöskään ole normatiivinen, mutta ehkäpä siitä on apua esimerkiksi kääntäjäopiskelijoille, jotka vielä kokoavat omaa kääntäjän työkalupakkiaan. Tälläkin listalla sanakirjojen osuus hieman korostuu, mikä vastaa monivalintakysymysten tuloksia (kts. luku 6.2.3).

Asiantuntijoista lääkärit nousivat useimmin esiin, mutta myös asianajajat ja poliisit mainittiin muutamaan kertaan. Tässä kunkin vastaajan kääntämällä genrellä on varmasti vaikutusta asiaan: dekkaria kääntäessä voi hyvinkin tarvita poliisin apua, kun taas kyläseppän tietämys voi olla korvaamatonta historiallista romaania kääntäessä.

6.3 Tiedonhankinta käännösprosessin osana

Tässä luvussa esittelen käsittelen vastauksia, joita sain kysymyksiin tiedonhausta osana käännösprosessia. Ensin esittelen, kuinka paljon aikaa kyselyyn vastanneet KK kääntäjät arvioivat tiedonhankintaan käyttävänsä ja missä vaiheessa käännösprosessia he yleensä hankkivat tietoa. Lopuksi luon vielä katsauksen siihen, mitkä heidän strategiansa ovat silloin kun tarvittua tietoa ei löydy.

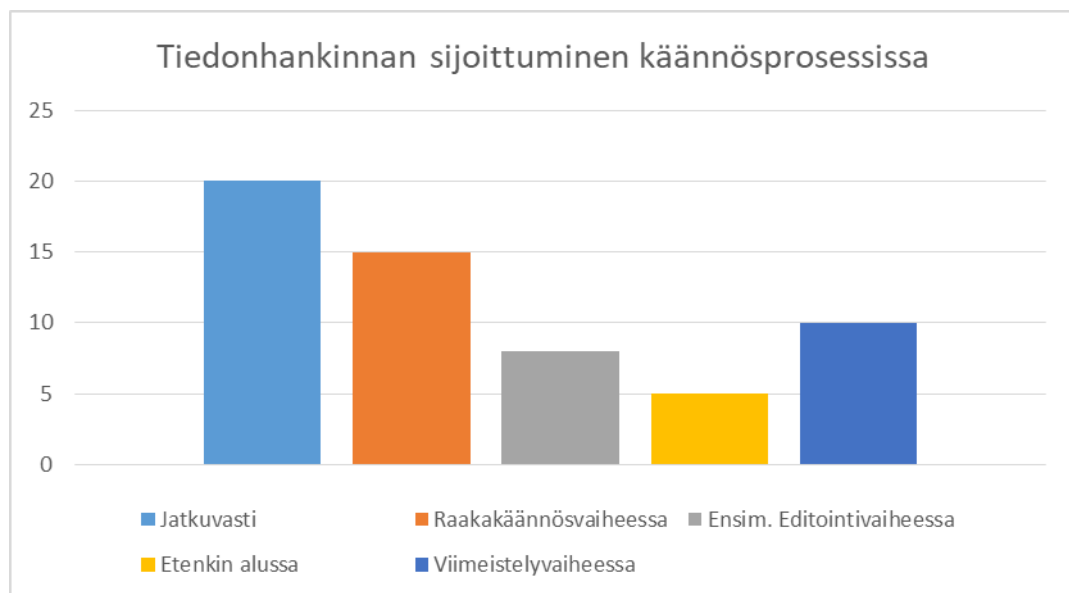

Kuva 13: Tiedonhankintaan käytetty aika

Ensinnäkin selvitin, kuinka paljon aikaa KK kääntäjät arvioivat käyttävänsä tiedonhankintaan viisiportaisella Likertin asteikolla (kts. kuvaaja alla). Lähes puolet vastaajista (47,22 %) arvioi käyttävänsä tiedonhankintaan paljon aikaa. Se, mitä 'paljon' käytännössä tarkoittaa, lienee suhteellista kaikille, mutta olennaista kysymyksessä oli, miten kääntäjät itse mieltävät tiedonhankintaan kuluneen ajan koko käännösprosessin työmäärään suhteutettuna. Neljännes vastaajista arvioi käyttävänsä 'todella paljon' aikaa tiedonhankintaan, ja reilu neljännes 'jonkin

verran’. Kaikki vastaajat arvioivat käyttävänsä tiedonhankintaan vähintään jonkin verran aikaa.

Haastateltavilta sain hieman konkreettisempia arvioita tiedonhankintaan kuluvasta ajasta. Yksi haastateltava arvioi käyttävänsä tiedonhankintaan 20–30 % ellei enemmänkin koko käännösprosessiin kuluvasta ajasta, josta eniten raakakäännösvaiheessa (H1). Toinen haastateltava perusti arvionsa (n. 10 % kokonaisprosessista) siihen, että aikanaan kun hän vielä etsi tarvittavat tiedot pääasiassa kirjastossa, hän käytti tiedonhankintaan kolme päivää 30:n päivän aikana (H3). Neljäs arvioi, että tiedonhankintaan kuluu enemmän kuin 10 % mutta vähemmän kuin 50 % ja tarkensi sitten, että käännösprosessin alkupuolella tiedonhankintaan saattaa mennä 40 % ajasta, mutta lopussa vain 10 % tai vähemmän. Kuudes haastateltava sanoi, että tiedonhankinta saattaa viedä jopa puolet käännösprosessiin käytetystä ajasta. Haastateltavat perustivat arvionsa kääntämiinsä kirjoihin yleisesti eivätkä vain yhteen tiettyyn teokseen, vaikka luonnollisesti jotkin projektit vaativat enemmän tiedonhankintaa kuin toiset. Voidaankin pohtia, onko tiedonhankintaan kuluva aika enemmän yksilö- kuin teoskohtaista. Se vahvistaisi kääntäjien kompetenssin vaikutusta myös tiedonhankintaan.

Kuva 14: Tiedonhankinnan sijoittuminen käännösprosessissa

Pyrin saamaan selville myös, missä vaiheessa prosessia KK kääntäjät yleensä tekevät tiedonhankintaa. Kysyin asiaa avoimella kysymyksellä. Koska valmiita

vastausvaihtoehtoja ei ollut, kääntäjät kertoivat prosessistaan välillä hieman eri sanoin, mutta vastausten joukosta oli kuitenkin selkeästi erotettavissa seuraavat viisi vaihetta tai vaihtoehtoa (kts. kuvaaja yllä). Lievä enemmistö vastaajista (20/55,56 %) hankkii tarvitsemiaan tietoja jatkuvasti prosessin aikana ja toiseksi suurin ryhmä (15/41,67 %) pääasiassa raakakäännösvaiheessa. Vastauksia on kuitenkin määrällisesti enemmän kuin kyselyyn vastaajia, koska osa kääntäjistä mainitsi hakevansa tietoja useammassa vaiheessa. Vaihekatteissa on sikäli jonkin verran monitulkintaisuutta, että 'raakakäännösvaiheessa' ja 'etenkin alussa' saattavat joillekin vastaajille tarkoittaa samaa asiaa. Pyrin kuitenkin ottamaan 'etenkin alussa' -kategoriaan lähinnä vastaukset, joissa mainittiin selvitystyötä jo ennen käännöksen aloittamista tai aivan sen alussa. 'Jatkuvasti' ja 'Raakakäännösvaiheessa' -kategoriat oli selkeämpi koostaa, koska laskin niihin vain vastaukset, joissa nimenomaan mainittiin sanat 'jatkuvasti' tai 'raakakäännös'. 'Ensimmäisessä editointivaiheessa' -kategoriaan taas olen koonnut vastaukset, joissa tiedonhankinta sijoitettiin jonnekin raakakäännöksen ja viimeistelyvaiheen väliin.

Osa kyselyvastaajista ja haastateltavani toivat esiin, että tiedonhankinnan luonne muuttuu usein käännösprosessin kuluessa. Alussa tiedonhankinta voi olla sanakirjaan vilkaisemista silloin tällöin, muuttua sitten faktojen tarkistamiseksi ja lopussa suomenkielisen tekstin hiomiseksi, jolloin tarvitaan taas eri tiedonlähteitä tai apuja. Eräs kääntäjä kuvasi prosessiaan näin:

- (2) Tapanani on ensin kirjoittaa teksti vapautuneesti ilman keskeyttäviä pohdintoja, ja sitten seuraavalla kierroksella keskityn pelkästään tiedonhakuun ja syynään joka yksityiskohdan tarkasti. Useimmiten aina jää avoimia ja epäselviä kysymyksiä, joita joutuu tekstiä muokatessa ja viilatessa ratkomaan välillä ihan sinne vikalle oikolukukierrokselle asti, ja viimeistään painoon mennessä ne on ratkaistava jotenkin. (V5)

Edellä olevassa esimerkistä on havaittavissa tiedonhankinnan syklisyys (kts. luku 3.2). Joidenkin kääntäjien strategia on ratkaista helpot tiedontarpeet heti ja jättää hankalammat hautumaan, esimerkiksi:

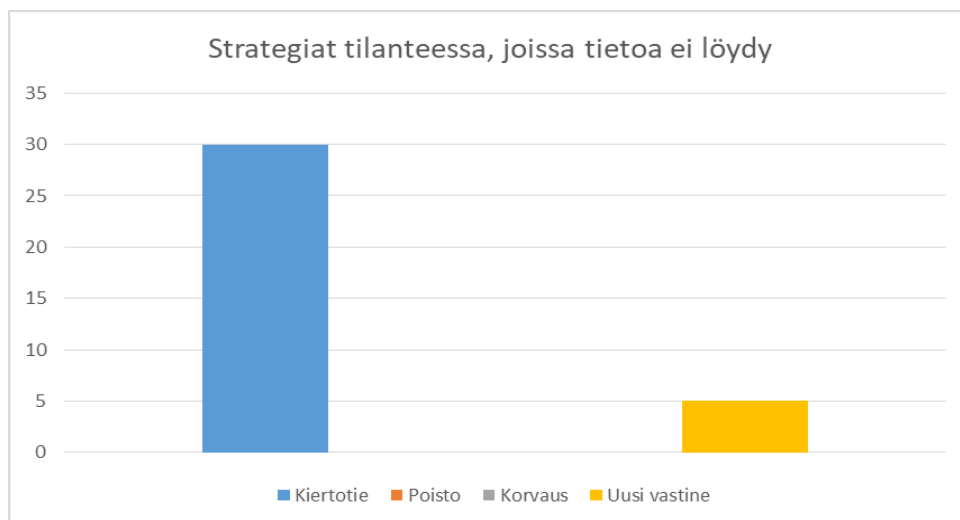
- (3) Kun kirjoitan raakasuomennosta, haen samalla tietoa melko jatkuvasti, eniten tarkistan sanoja ja idiomeja, mutta myös muita faktoja. Jos jokin asia ei selviä nopealla tiedonhaulla, merkitsen kohdan raakasuomennokseen, jätän kohdan

hautumaan ja palaan tiedonhakuun myöhemmin. Jos ymmärrän kohdan, mutta en vain heti keksi hyvää suomennosvastinetta, saatan jättää raakikseen - - ja jatkaa vaikka heti raakiksen naputtelua, mutta jos en yhtään tajua kohtaa, selvittelen usein heti hieman pidempään. Pyrin siihen, että määrällisesti suurin osa tiedonhakua tulee tehdyksi raakakäännösvaiheen aikana, niin että voin kässäriä hioessani keskittyä suomen kieleen. (V11)

Osa muistakin vastaajista sekä haastateltavani toivat esiin, että käännösprosessin loppuvaiheeseen sijoittuva tiedonhankinta koskee yleensä nimenomaan kohdetekstin kieliasua ja tyyliä. Monet vastaajien ja haastateltavien mainitsema tiedonlähteet liittyvätkin suomen kieleen. Kaikki haastateltavani kertoivat käyttävänsä Kielitoimiston sanakirjaa, kaksi kyselyvastaajaa mainitsi Kotuksen työntekijät ja verkkoaineistot ja yksi Nykysuomen sanakirjan.

Seuraavaksi esittelen KK kääntäjien strategioita tilanteissa, joissa he eivät tiedonhankinnasta huolimatta löydä ratkaisua tekstikohdan kääntämiseen; esimerkiksi puuttuvaa termiä tai selitystä asialle. Esitin tilanteen ratkaisuun vaihtoehdot 'ilmaisen asian kiertoteitse', 'poistan ongelmallisen kohdan', 'korvaan kohdan toisella' tai 'keksin uuden vastineen'.

Kuva 15: Strategiat 'tiedonhankinnallisissa töyssyissä'

Selvä enemmistö kääntäjistä (30/83,33 % vastaajista) ilmaisisi selvittämättä jääneen kohdan kiertoteitse, esimerkiksi yläkäsitteellä tai mahdollisimman luontevalla lyhyellä selityksellä tekstin lomassa. Jäljelle jäävä osa kääntäjistä (5/13,89 %) keksisi

uuden vastineen tiedonhankintaa vaatineelle käsitteelle. Yksi kääntäjä ei vastannut kysymykseen. Koko kyselystä ratkeamaton tiedonhaku -kysymys poiki eniten palautetta. Eräs kääntäjä esimerkiksi totesi, että:

- (4) Vielä vaikeampi [määritellä] on tuo “mitä teet, jos et löydä” – täysin arkipäiväähän on tilanne, ettei jollekin asialle ole suomeksi mitään vakiintunutta ilmausta, ja ne sitten voi ratkaista noin sadalla erilaisella tavalla – lisäämällä pieniä selityksiä, siirtymällä yleisemmälle tasolle, kiertämällä, keksimällä ihan omia termejä jotka sitten tekstin sisällä “vakiinnuttaa”, käyttämällä sitaattilainaa jne. jne. (V22)

Toinen taas mainitsi, että “Umpikujaan päättäneet tiedonhaut voivat olla hyvin erilaisia. Tilanteen ratkaisu riippuu täysin yksityiskohdan merkityksestä tarinassa. Yksityiskohdan tarkoitus täytyy saada toteutumaan, millä ikinä soveltuvalla konstilla” (V15). Kolmas vastaaja antoi seuraavanlaista palautetta:

- (5) Pakko ehkä lisätä, että aina tiedonhaku ei tuota tulosta. Kirjailijat ottavat joskus vapauksia ja pukevat ei-olemassaolevan olemassaolevalta näyttävään muotoon - ja siinä voi suomentajaparka mennä halpaan ja etsiä turhaan. Ja sitten on terminologiaa, jota vain ei löydy suomeksi. Näiden asioiden kanssa on pärjättävä (V19).

Neljäskin vastaaja puuttui asiaan toteamalla, ettei ratkeamatonta tai umpikujaan päätynyttä tiedonhankintatilannetta saisi olla olemassakaan (V14), koska jonkinlainen ratkaisu on löydettävä. Tällaisissa ”tiedonhankinnallisissa töyssyissä”, kuten ne Ritva Leppihalmeen innoittamana (vrt. culture bums, 1997) nimesin, kääntäjien strategista kompetenssia koetellaan, ja olisi mielenkiintoista selvittää esimerkiksi, kuinka paljon kääntäjän käytettävissä oleva aika vaikuttaa strategian valintaan. Nyt siirryn kuitenkin esittelemään avoimien kysymysten tuloksia.

6.4 Avoimet kysymykset

Seuraavaksi esittelen avoimilla kysymyksillä saamiani vastauksia kääntäjien aistiperäiseen tiedonhakuun ja heidän moninaisiin tiedonhankintakokemuksiinsa liittyen.

6.4.1 Aistiperäinen tiedonhankinta

Tiedonhankintaa käsittelevässä luvussa 3.1 esittelin erilaisia informaation kantajia (lähteitä) ja mainitsin informaatiotieteen alalla kasvavasta kiinnostuksesta

kehollisuuteen tiedonhankinnassa (Haasio et al 2019, 88). Tässä luvussa esittelen, minkälaisia tähän liittyviä tapauksia aineistossani ilmeni. Aisti- ja elämysperäisellä tiedonhaulla tarkoitan siis tiedon hankkimista näkö-, kuulo-, maku-, haju- tai tuntoistin avulla tai kineettisesti, liikkumalla. Näköaistia käytetään tietenkin myös teksti- ja sähköisten lähteiden lukemiseen, mutta tässä luvussa käsittelen kääntäjien näköaistin käyttöä muihin kuin tekstuaalisiin lähteisiin liittyen.

Avoimissa vastauksissaan kyselyyn vastanneet KK kääntäjät kertoivat, millaista aistiperäistä tiedonhankintaa he tekevät käännösprosessin aikana. Erottelin vastauksista 11 alakategoriaa:

- 📌 Musiikin kuuntelu (23 mainintaa)
- 📌 Taideteosten katseleminen ja piirtäminen (7 m.)
- 📌 Elokuvat, ohjelmat, tallenteet, Youtube = AV -lähteet (6 m.)
- 📌 Kirjan tapahtumapaikoilla käynti (6 m.)
- 📌 Kirjan (muu kuin lähdeos) lukeminen (5 m.)
- 📌 Äänien kokeilu/kuulostelu/maistelu (5 m.)
- 📌 Tapahtumapaikoilla vierailu virtuaalisti (5 m.)
- 📌 Liikkeiden kokeilu/kinesia (5 m.)
- 📌 Tuntoaistin käyttö (4 m.)
- 📌 Makuaistin käyttö ja reseptien kokeilu (3 m.)
- 📌 Hajuaistin käyttö (2 m.)

Olen laskenut maininnat sen mukaan, kuinka moni eri kääntäjä on maininnut samasta asiasta. Yhteensä 29 vastaajaa kertoi tehneensä aisti- tai elämysperäistä tiedonhankintaa. Kolme ei omien sanojensa mukaan juurikaan, ja neljä ei vastannut kysymykseen. Kuten listasta näkee, musiikin kuuntelu on ylivoimaisesti yleisin aistiperäisen tiedonhankinnan kanava. Vastaajista 23 kääntäjää mainitsi kuuntelevansa tekstissä mainittua musiikkia käännösprosessin aikana. Sitä voi tehdä samalla kun kääntää, ja musiikki auttaa pääsemään tekstin tunnelmaan. Esimerkkejä kääntäjien vastauksista: ”Kuuntelen aina alkutekstissä mainittuja kappaleita, se luo tunnelmaa” (V13); ”[Olen] kuunnellut musiikkia ymmärtääkseni mitä tempon/voimakkuuden yms. kuvailun takana on” (V6); ”Jossain romaanissa oli

keskeisessä asemassa ooppera Elektra. En ole erityisemmin oopperan ystävä, mutta hankin levyn ja kuuntelin sitä paljon kääntämisen lomassa” (V19).

Musiikin kuuntelun yleisyyteen nähden on erikoista, että aiemmin tiedonlähteitä kysyttäessä vain neljä kääntäjää vastasi käyttävänsä tiedonhankintaan audiovisuaalisia lähteitä (cd, dvd, tv, suoratoistopalvelut, kts. 6.2.3) En voi tietenkään olla varma, minkälaiseen tiedonhankintaan ko. kääntäjät edellä mainittuja lähteitä käyttävät, mutta herää kysymys, eikö kukaan jäljelle jäävistä 19 vastaajasta (jos 23:sta vähennetään ne 4, jotka vastaisivat käyttävänsä av-lähteitä) kuuntele musiikkia cd-levyiltä tai suoratoistopalvelusta (esim. Spotify) työtä tehdessään, vai eikö asioiden yhteys vain tullut heille mieleen? Jos taas ne 12 vastaajaa, jotka vastasivat käyttävänsä Youtubea tiedonhankintaan, kuuntelisivat sieltä nimenomaan kirjassa mainittua musiikkia, jäisi silti arvoitukseksi, kuinka seitsemän KK kääntäjää kuuntelevat musiikkia työtään varten. Kenties minun olisi pitänyt lisätä vinyylilevytkin audiovisuaalisten lähteiden luetteloon.

Noin viidennes vastaajista on katsellut tekstissä mainittuja taideteoksia ja lähes yhtä moni katsellut asiaan liittyviä tai elokuvassa mainittuja elokuvia tai ohjelmia, ”tallenteita Youtubesta” (V14), tai ”video- ja arkistopätkiä kirjan aihepiiristä ja aikakaudesta” (V4). Kuusi kääntäjää on vieraillut kirjan tapahtumapaikoilla tai kohdemaassa mm. ”tutustumassa kirkkoon, jonka sisätiloja kuvataan kirjassa tarkasti” (V19) tai ”sytyttämässä romanihenkilölleni suitsukkeita hänen muistotemppelissään” (V15). Kuten haastatteluissakin kävi ilmi, kirjan tapahtumapaikoilla vieraileminen fyysisesti ei ole kovin usein mahdollista, mikä ilmeni myös Vehviläisen tutkimuksessa (1995, 57). Viisi kääntäjää käykin katsomassa tapahtumapaikkoja virtuaalisesti esimerkiksi Google Earthin, Mapsin tai Street View:n välityksellä, tai tekemällä kuvahaun maantieteellisistä paikoista tai rakennuksista.

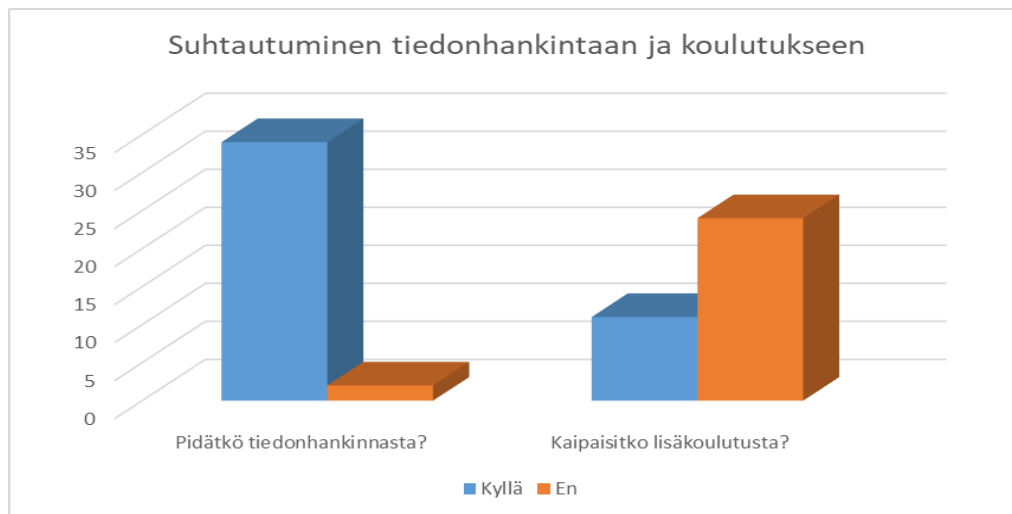
Musiikin kuuntelun lisäksi kuuloaistia hyödynnetään tiedonhankinnassa myös toiminnallisemmin. Yksi kääntäjä kertoo esimerkiksi kilauttaneensa materiaalia kuullakseen, minkälainen ääni siitä lähtee ja laahustaneensa tossuilla kysyen ”mikä tää ääni on tossuista, kun laahustan” (V6). Toinen on päästellyt suustaan esim. ryyntämisen ääniä ja tiputellut esineitä lattialle kuulostellen, minkälainen ääni siitä lähtee (V7) ja kolmas yrittänyt ”jäljittää ääniä & miettiä niihin suomenkielisiä

sanoja” (V21). Osa KK kääntäjistä taas on käyttänyt kehoaan tiedonhankintaan. Yksi kääntäjä mainitsi tehneensä jumppaliikkeitä ja heilutelleensa ruuminosia käännöstä varten (V6), toinen on ”asettunut asentoihin, joita kuvataan, liikutellut raajojani ja miettinyt, miten tästä puhutaan suomeksi” (V11) ja kolmas mm. ”pukenut silkisukkia; pidellyt kylttiä ja samalla heilutellut käsiä” (V23). Kolmas esimerkki havainnollistaa myös kuulo- ja tuntoaistin käyttöä, koska silkisukkia pukiessa myös kuulee, minkälainen ääni kankaasta lähtee ja tietää miltä se tuntuu. Eräs toinen kääntäjä mainitsi, että on kahistellut vaatetta ja ”askarrellut samaa asiaa kuin tekstissä tajutakseni, miten esim. materiaalit ujutetaan toistensa lomaan” (V6) ja yksi, että ”olen myös kokeillut, miltä tietty kangas tuntuu sormissa, ja nuuhkinut miltä jokin kukka tai kasvi tuoksuu” (V4). Tästä pääsenkin haju- ja makuaistin käyttöön tiedonhankinnassa, joskin vain yksi toinen kääntäjä mainitsi hajuaistin käytöstä. Yhteensä viisi kääntäjää mainitsi hankkineensa tietoa tehneensä haju- ja/tai makuaistinsa välityksellä. Kolme heistä on ”syönyt tekstissä mainittuja ruokia” (V13), ”kokeillut kirjassa mainittuja ruokareseptejä” (V5) tai ”laittanut esimerkiksi vietnamilaista karamellisoitua possua, koska halusin nähdä, karamellisoituuko se oikeasti. Kyllä niin kävi!” (V19).

Tutkimustuloksia analysoidessani havaitsin, että kaikki Haasion ja muiden mainitsemat informaation kantajat nousivat avoimissa vastauksissa esiin (kts. Haasio et al 2019, 21; 28). Kaunokirjallisuuden kääntäjät siis vaikuttavat käyttävän laajaa skaalaa informaation lähteitä työssään: kirjallisia tekstejä, suullista informaatiota, kuvia, piirroksia, musiikkia, videoita, esineitä sekä haju-, maku-, ja tuntoaistiaan.

6.5 Näkemys tiedonhankinnasta ja TH kompetenssista

Aineisto-osuuden lopuksi esittelen vielä kyselyyn vastanneiden KK kääntäjien suhtautumista tiedonhankintaan sekä heidän näkemyksiään tiedonhankinnan lisäkoulutuksen liittyen. Kyselyn lopuksi tiedustelin, kuinka merkittävä osa käännösprosessia tiedonhankinta KK kääntäjille on, pitävätkö he tiedonhankinnasta ja kuinka tyytyväisiä he ovat omiin tiedonhankintastrategioihinsa, sekä kaipaisivatko he (lisä)koulutusta tiedonhankintaan.

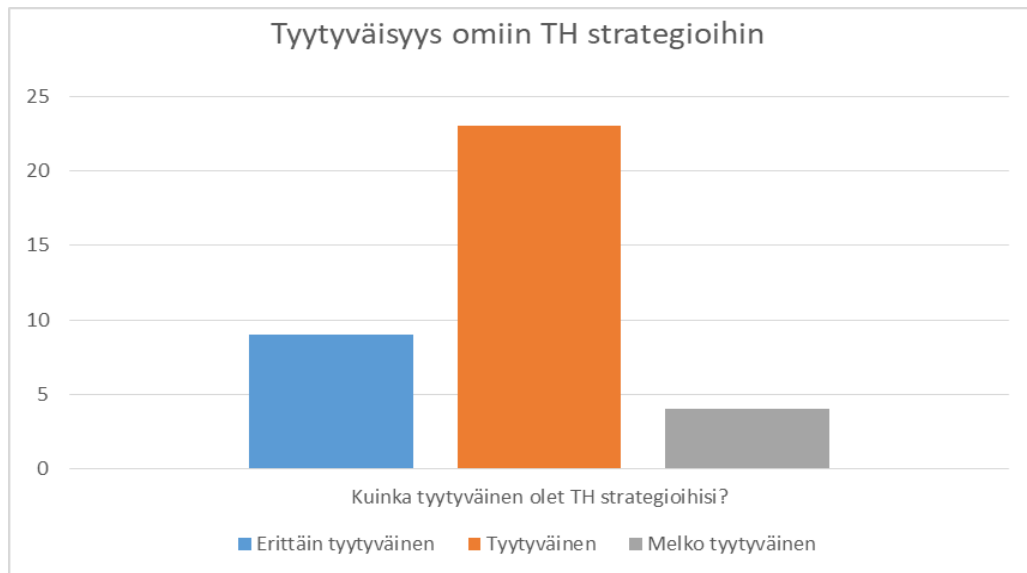

Kuva 16: Suhtautuminen tiedonhankintaan ja sen koulutukseen

Yllä oleva kuvaajaan on yhdistetty kysymysten ”pidätkö tiedonhankinnasta” ja ”kaipaistko lisäkoulutusta tiedonhankintaan” vastaukset. Kuten vasemmanpuoleiset palkit osoittavat, käytännöllisesti katsoen kaikki kyselyyn vastanneet KK kääntäjät (34/36) pitävät tiedonhankinnasta. Avoimissa kysymyksissä yksi vastaaja sanoi tiedonhankinnasta mm. että ”On aina ihanaa, kun pitkän pätkäilyn ja metsästämisestä jälkeen tietty termi tai tietyt termit löytyvät tai jonkin uuden asian oivaltaa – esimerkiksi kysyttyään asiaa alan asiantuntijalta” (V4).

Enemmistö vastaajista (66,67 %) ei kaipaa tiedonhankintaan lisäkoulutusta. Tulos on yhteneväinen sen seikan kanssa, että suurin osa (88,89 %) kyselyyn vastanneista KK kääntäjistä on joko tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä tiedonhankinnan strategioihinsa (kts. kuvaaja alla). He kokevat löytävänsä tarvitsemansa tiedot tai osaavansa ratkaista ’tiedonhankinnalliseen töyssyyn’ (töyssy lainattu Ritva Leppihalmeelta 1997, vrt. ”culture bumps”) juuttuneen tekstikohdan joko kiertoteitse tai uudella vastineella

(kts. luku 6.1.4). Vastausvaihtoehdoissa oli myös valinnat 'En kovin tyytyväinen' ja 'En ollenkaan tyytyväinen', mutta kaikki ovat vähintään melko tyytyväisiä tiedonhankinnan strategioihinsa.

Kuva 17: Tyytyväisyys TH strategioihin

Ne kyselyyn vastanneet kääntäjät, jotka vastasivat haluavansa lisäkoulutusta tiedonhankintaan, mainitsivat kaipaavansa mm. listaa eri alojen asiantuntijoista, jotka olisivat valmiit auttamaan ja selittämään; erilaisia erityisalojen tiedonlähteitä keskitetysti yhteen osoitteeseen ja osoitteita termistöihin ja tietopankkeihin. Kolme vastaajaa mainitsi korpuksset, joita esimerkiksi ”voisi käyttää enemmän kuin nyt, jos olisi sopivia vapaasti tarjolla” (V23). Toinen totesi, että korpusten käyttö kiinnostaisi, mutta että ”Kotuksen avoimissa nykyssuomen aineistoissa on vain hyvin rajattuja tekstilajeja” (V11), mikä luonnollisesti rajoittaa niiden hyödyntämistä. Erään vastaajan mielestä ”Uusi hyvä työkalu olisivat paremmat (edes kohtuulliset) käännöspalkkiot, jolloin ei tarvitsisi omasta selkänahastaan, korvauksetta, riipiä perehtyneisyyttä” (V21) ja toinen kääntäjä tuumi, että ”Tiedonhakukoulutusta pitäisi oikeastaan järjestää vähintään kerran vuodessa, välineet, ohjelmistot ja etenkin nettilähteet muuttuvat niin nopeaan tahtiin (V20).

Lopuksi luon vielä katsauksen siihen, kuinka merkittäväksi osaksi työtään ja käännösprosessia kyselyyn vastanneet KK kääntäjät kokevat tiedonhankinnan. Annoin kysymyksessä vastausvaihtoehdot 'Erittäin tärkeä', 'tärkeä', 'melko tärkeä',

'ei kovin tärkeä' ja 'ei ollenkaan tärkeä', mutta kukaan vastaajista ei valinnut kolmea viimeistä vaihtoehtoa.

Kuva 18: Tiedonhankinnan merkitys

Suurin osa vastaajista (31/ 88,89 %) kokee, että tiedonhankinta on erittäin tärkeä osa heidän työtään. Loputkin viisi vastaajaa (13,89 %) pitävät tiedonhankintaa tärkeänä osana käänösprosessia. Asia korostui vielä avoimissa kysymyksissä ja haastatteluissa, joissa eräs vastaajaa totesi, ettei hän ennen kyselyäni ollut tullut ajatelleeksi, kuinka merkittävä osa työtä ajankäytön kannalta tiedonhankinta todella onkaan. Eräs haastattelemani kääntäjä sanoi ensin, ettei hän varmaan ole paras henkilö kertomaan tiedonhankinnasta, koska ei ole asiatekstinkääntäjä, ja toinen arveli, ettei hänellä mene siihen niin paljon aikaa, kunnes haastattelun lopussa totesi, että itse asiassa hän taitaakin selvittää paljon asioita käännöstä varten. Saman huomasi eräs kyselyyn vastannut kääntäjä:

- (6) Kyselyn tekeminen oli sikälikin mielenkiintoista, että tajusin, kuinka paljon tiedonhakua käänösprosessiin oikeastaan sisältyy, vaikka kääntämäni kirjat eivät olekaan kovin 'realiapainotteisia'. Olen aina ajatellut, että 99 % työstäni on tyylin työstämistä, mutta ei se taida ihan niin olla.” (V13)

Toivon, että tutkielmani voi herättää muitakin huomaamaan tiedonhankinnan merkityksen ja moninaisuuden kääntämisessä.

6.6 Haastattelut

Saadakseni KK kääntäjien tiedonhankinnasta mahdollisimman monipuolisen kuvan pidin kyselyn lisäksi kuusi puolistrukturoitua teemahaastattelua 24.3. ja 28.4.2020 välisenä aikana. Valitsin haastateltavat sitä silmällä pitäen, että he olivat hieman eri ikäisiä ja eri kielipareissa eri kirjallisuudenlajeja kääntäviä, niin naisia kuin miehiä. Kahteen kääntäjään minulla oli jonkinlainen kosketuspinta jo etukäteen, kolmeen sain yhteyden KAOS:in ja FILI:n kautta ja yhteen kääntäjän omien verkkosivujen kautta. Haastattelut pidettiin koronaviruksen levitessä maailmalla ja Suomessa, joten sovimme pitävämme haastattelut etäyhteyksien kautta joko Skypessä tai Zoomissa; kahden kääntäjän kanssa kuvayhteyden kanssa ja muiden kanssa kuin puhelimitse. Etähaastattelusta saattoi olla niin haittaa kuin hyötyäkin. Etäyhteydessä kehonkieli ja muu nonverbaalinen viestintä jää pois, mikä voi hankaloittaa viestin ymmärtämistä ja luottamuksellisen vuorovaikutuksen syntymistä. Toisaalta etähaastattelu mahdollisti sen, että kukin saattoi syventyä asiaan ja haastatteluun omassa kodissaan tai asuinpaikassaan, mikä taas mahdollisti mukavamman ja rennomman tutkimustilanteen ja lyhensi haastatteluun kuluva aikaa, kun kenenkään ei tarvinnut sitä varten matkustaa minnekään. Haastatteluista sopiessani kerroin varaavani haastatteluun aikaa noin tunnin, mutta että voisimme keskustella asiasta kauemminkin, mikäli vastaajat niin halusivat. Lyhin haastattelu kesti vähän yli tunnin ja pisin noin kaksi ja puoli tuntia. Osa haastatteluista tuntui itsekkin yllätyvän, kuinka paljon keskusteltavaa tiedonhankinnasta riitti, ja kuinka paljon he sitä tosiasiasa tekevät. Haastattelut etenivät pääasiassa suunnittelemani teemahaastattelurungon mukaan, joka mukaili kyselyä, mutta en seurannut sitä orjallisesti vaan sallin keskustelun hetkellisesti harhautuvan sivupoluillekin. Tarvittaessa esitin kysymyksiä eri järjestyksessä, jos keskustelu eteni luontevasti toiseen aiheeseen ennen kuin olimme ehtineet sinne asti. Seuraavaksi annan taustatiedot haastateltavista.

6.6.1 Haastateltavien taustatiedot

Kuten edellisessä luvussa kerroin, haastattelin kuutta kääntäjää, jotka kääntävät kaunokirjallisuutta ammatikseen. Heistä neljä on naisia ja kaksi miehiä. Nuorin kääntäjästä on 34-vuotias, vanhin 58-vuotias ja myös 41–50 -vuotiaiden ikäluokka on haastateltavissa edustettuna. Työkokemusta haastateltavilla on kuudesta

kahteenkymmeneenhdeksään vuotta. Kolme heistä suomentaa KK englannista, yksi ranskasta, yksi kiinasta ja yksi niin espanjasta, ranskasta kuin saksastakin. Yksi haastateltava kääntää KK suomesta englantiin. He ovat kääntäneet niin taideproosaa, esseitä, rikosromaneja, fantasiaa, historiallisia romaaneja, sarjakuvia kuin lastenkirjallisuuttakin. Osa haastateltavista oli ennen haastattelua vastannut myös kyselyyni. Kuten kyselyvastaajiinkin, viittaa haastateltaviin kirjain/numero -koodeilla, esimerkiksi (H3).

6.6.2 Tiedonlähteet

Tietolähteistä tai työkaluista kaikki haastateltavat mainitsivat käyttävänsä Kielitoimiston sanakirjaa säännöllisesti. Yksi kääntäjä mainitsi myös nykysuomen sanakirjan. Kaikki haastateltavat nostivat esiin yksi- ja kaksikieliset sanakirjat sekä internetin hakukoneen (oli se sitten mikä tahansa). Hakukoneen palveluista erityisesti kuvahaku ja Google Maps -karttapalvelu korostuivat. Karttapalvelun osuus niin haastattelu- kuin kyselyvastausten joukossa jopa hieman yllätti minut. En arvannut, kuinka olennaisia työkaluja ja tiedonlähteitä karttapalvelut kuten Google Maps ja Street View sekä karttakirjat kaunokirjallisuuden kääntäjille ovat, tai näyttävät tutkimustulosteni perusteella olevan. Toisaalta karttapalvelujen suosio on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, kuinka paljon helpompi ympäristöä ja henkilöhahmon liikkeitä on kuvailla, kun hahmottaa minkälainen alue tai katu on kyseessä.

Mitä muihin tiedonlähteisiin tulee, kolme haastattelemaani kääntäjää ja kaksi kyselyyn vastannutta kääntäjää mainitsivat käyttävänsä tai käyttäneensä omia muistiinpanojaan tiedonlähteenä. Yksi on esimerkiksi laatinut nimilistoja kirjasarjan henkilöistä, toinen muista asioista, ja yksi kääntäjä mainitsi kehittäneensä oman tietokannan, kuin käännosmuistin, kielipariensa välillä. Kyselyä laatiessani en ollut tullut ajatelleeksi kääntäjän omia muistiinpanoja tai sitä, että nekin tosiaan toimivat tiedonlähteenä, esimerkiksi kirjasarjoja tai sarjakuvia kääntäessä, jossa samat henkilöhahmot toistuvat ja on pidettävä mielessä esimerkiksi heidän taustatarinansa. Muistiinpanot ovat tässä huomattavasti nopeampi tiedonlähde kuin vaikkapa edellisten kirjojen lukeminen. Ennen kyselyn avaamista pohdin, näkyisikö aineistossa selviä eroja eri kielten kääntäjien välillä. Mitään selviä eroja ei ole nähtävissä, mutta haastatteleman harvinaisemman kieliparin kääntäjä sanoi joskus

kadehtivansa kollegojaan, joilla on paljon enemmän resursseja tarjolla. Toisaalta asiassa on hyvinkin puolensa, koska se mahdollistaa hänelle välillä vapaamman kääntämisen, kun ajattelu ei rajoitu olemassaolevaan käännösvastineeseen (H4).

6.6.3 Tiedonhankinta käännösprosessin osana

Samoin kuin kyselyvastauksissa kävi ilmi, myös haastateltavat toivat esiin, että tiedonhankintaa tapahtuu melko jatkuvasti käännösprosessin lomassa. Joillakin TH painottuu alkupuolelle, toisella keksivaiheeseen ja neljännellä pääasiassa loppuun. Loppuvaiheessa haastateltavat KK kääntäjät pyrkivät irtautumaan lähtötekstistä ja keskittymään vain kohdetekstin hiomiseen ja suomen- tai englanninkielisten ratkaisujen hakemiseen. Alkuvaiheen tiedonhankinta keskittyikin erään haastateltavan mukaan siihen lähtötekstiin, eli *mitä* asia tarkoittaa, ja loppupuolen tiedonhankinta kohdetekstiin, siihen *miten* asia sanotaan suomeksi (H3). Ajankäyttöön liittyen kysyin tuleeko heidän etsittyä ohessa sellaistaakin tietoa, jota eivät välttämättä tarvitse, ja onko tiedonhankinta koskaan vaikeuttanut aikataulussa pysymistä. Kaksi haastateltavaa vastasi, että tiedonhankinta vie aikaa mm. siksi, ettei se ole aina niin tehokasta ajautuu linkistä toiseen jotakin tietoa hakiessaan (H5). Toinen huomautti, että tiedonhankintaan kuluva aikaa lisää itse kysymysten esittäminen esimerkiksi sähköpostitse, samoin kuin ko. vastausten odottelu (H3). Muuta tekstiä voi toki muokata sillä aikaa, mutta tiedontarve jää ”roikkumaan” kunnes se selviää, jos selviää. Välillä tiedon etsijää myös vaivaa runsaudenpula, koska prosessi on loputon suo kaiken tarjolla olevan materiaalin suhteen, kun saa vinkkejä kaikenlaisista tietokannoista ja eri asiantuntijat saattavat sanoa eri asiaa (H3).

Haastatteluissa puhuimme myös nk. ratkeamattomasta tiedonhankinnasta, eli tilanteista, joissa tietoa ei vain kaikesta etsimisestä huolimatta löydy (kts. luku 6.3). Lähes kaikki haastateltavani ilmaisisivat ’tiedonhankinnallisen töyssyn’ kiertoteitse, kuten kyselyvastaajatkin, mutta toivat esiin, että on aina tilannekohtaista, mikä strategia kuhunkin tekstiin parhaiten sopii. Kaksi sanoi myös, että jos tietoa ei vain löydy vaivannäöstä huolimatta, eikä kukaan muukaan tiedä, voi hyvällä omallatunnolla keksiä kohtaan uuden vastineen. Asian kääntöpuoli ovat tilanteet, joissa tiedon löytää, mutta havaitsee, ettei sitä syystä tai toisesta voikaan käyttää. Jokin sana saattaisi outoudessaan hypätä liikaa lukijan silmille tai jos asian selittäisi,

se voisi häiritä tekstin sujuvuutta liikaa. Kaunokirjallisuuden kääntäjät vaikuttavat lähestyvän tilanteita aina tekstin ja lukijan ehdoilla. Yksi haastateltavani kertoi esimerkiksi, että oli pitkään joutunut metsästämään erikoisen kasvin nimeä. Lopulta selvisi, että kukan nimi oli ”kaalivalvatti”, mutta kääntäjä päätyi siihen, ettei nimeä voi käyttää, koska kukka esiintyi kauniin romanttisessa kohtauksessa, ja ”kaalivalvattien” lisääminen kohtaukseen olisi pilannut tunnelman ja voinut tahattomasti tehdä kohtauksesta koomisen (H4.). Esimerkki vahvistaa Haasion ym. esittelemää periaatetta, että tiedonkäyttö on aina tilannesidonnaista (Haasio et al 2019, 45). Hungin ym. (2011, teoksessa Haasio et al 2019, 52) esittelemistä motivaatiotekijöistä KK kääntäjiä vaikuttaisi ohjaavan ainakin epäitsekkyys ja lukijoiden ajattelevinen. Toisaalta myös maine ja ammattietiikka saattaa olla motivoiva tekijä, sillä haastattelujeni ja kyselyvastausten perusteella olen saanut käsityksen, että kääntäjien ammattietiikka ja -ylpeys ei salli esimerkiksi värien tietojen välittämistä eteenpäin vaan tiedot halutaan saada oikein, joko faktuaalisesti tai tekstin kannalta.

6.6.4 Haastatteluissa esiin nousseita tiedonhankinnan teemoja

Aihekategoria ’ruoka ja juoma’ ei ollut aivan yleisimpien tiedontarpeiden joukossa kyselyvastauksissa (7. sijalla ’aina’ ja ’usein’ -vastausten yhteismäärällä mitattuna), mutta haastatteluissa nimenomaan ruokien ja juomien kääntämisen hankaluus nousi usein esiin. Kolmen haastateltavan esimerkki haastavasta tiedonhankinnasta liittyi nimenomaan ruokiin, ja eräs haastateltava sanoi, että ruoat ja juomat ovat aina ”perus päänsärky käänsi mitä tahansa” (H4). Haastateltavat kääntäjät ovat esimerkiksi pohtineet, miten kuvata amerikkalaista ”höttökakkua” custard cake (H2), tai millä nimellä kutsua itävaltalaisista suklaa-kermaleivosta, jollaisia meillä ei tunneta (H1). Tällaisissa tilanteissa kääntäjät ovat usein päätyneet yleiskäsitteeseen, mutta välillä voi keksiä suomeen uuden sanankin, joka sopii lähtötekstin tyyliin. Toisaalta yksi kääntäjä toi ilmi, että vaikka riittävän hyvän ratkaisun keksisikin, voi olla että käännöksestä menetetään pieni detalji (H2). Vaatekappaleet ovat toinen aihepiiri, jonka osa haastatteluista nosti esiin, etenkin mitä tulee historiallisiin teksteihin. Lähtötekstissä mainittuja vaatekappaleita ei välttämättä enää käytetä edes lähtökulttuurissa, joten niille on vaikea löytää käännösvastineita saati kuvia ko. vaatteista, mikä vaikeuttaa kääntäjän työtä. Eräs haastateltava huomauttikin, ettei

vaatekappaleen nimeä voi kääntää, jos ei tiedä miltä se näyttää (H5). Mitä vaatekappaleiden kääntämiseen tulee, olettaisin, ja haastateltavieni vastaukset vahvistavat käsitystäni, että hakukoneiden kuvahaku on helpottanut kääntäjien työtä huomattavasti. Kaikki haastateltavat mainitsivatkin tekevänsä säännöllisesti kuva- tai karttahakuja työssään.

Yksi haastateltavistani on kääntänyt sarjakuvia, ja niiden kääntämisessä vaikuttaisivat korostuvan esimerkiksi ääniin, nimiin sekä puhutteluun sekä manauksiin liittyvä tiedonhankinta. Sarjakuva-albumit ovat täynnä erilaisia äännähdyksiä, läimäyksiä sekä kolahduksia, ja niiden suhteen kääntäjää auttaisi, jos olisi olemassa onomatopoeettinen ”äänisanakirja”. Englanniksi olen itse sellaisen löytänyt, mutta suomeksi vastaavaa ei vaikuttaisi olevan saatavilla. Haastateltavani mukaan hänen tärkeimpiä tiedonlähteitään ovatkin muut, erityisesti saman sarjan, sarjakuva-albumit, eli käytännössä rinnakkaistekstit, joissa esiintyy samoja nimiä ja mahdollisesti samoja äänne-sanoja. (On esimerkiksi mietittävä tarkkaan, viitataanko äänisanoilla ”snyft” ja ”niisk” itkuun vai räkään. Myös jatkuvuus on merkittävä tiedonhankintaa ohjaava seikka sarjakuvien kääntämisessä, ja siksi alan harrastajat sekä suomalaiset sarjakuvat listaava verkkosivusto ovat tärkeitä tiedonlähteitä tälle haastattelemalleni kääntäjälle (H6.).

Eri alojen harrastajat ja harrastusyhdistysten keskustelufooromit mainitsi myös toinen haastateltava. Hänen kääntämänsä genret vaihtelevat, mutta usein avun saa, kun ottaa yhteyttä tai lähettää kysymyksiä eri alojen harrastajien ylläpitämiin sivustoihin tai keskustelufoorumeihin (H2). Nämä oman alansa asiantuntijat ovat usein hyvin auttavaisia. Samaa sanoivat kaksi muutakin haastateltavaa sekä kuusi kyselyyn vastaajaa, ja voin allekirjoittaa asian myös oman kokemukseni perusteella. Neljä haastateltavaani kääntyy säännöllisesti henkilölähteiden puoleen joko postituslista Kontekstin tai internetin kautta tai henkilökohtaisesti. Eräs haastateltava totesi, että hänelle on matkan varrella kertynyt kaikenlaisia hyödyllisiä kontakteja, jotka tuntevat oman alansa perinpohjin: esimerkiksi kreikan ja latinan kielet ja kaikki keskeiset teokset. Välillä voi tarvita kemistin selittämään Rooman valtakunnan aikaisten vesijohtojen toimintaa (H2), rugby pelaajan, jolta saa suomenkielisiä rugbytermejä (V7) tai maanpuolustuskorkeakoulun yhteyshenkilön, joka auttaa

selvittämään Yhdysvaltain armeijan nimikkeitä (H3). Eli tiedonhankinnassakin verkostoitumisella on valtava merkitys.

Olen aiemmin maininnut Youtuben ja muiden videolähteiden käytössä tiedonhankinnassa esimerkiksi musiikin kuuntelun osalta. Haastattelujen myötä ilmeni kuitenkin mielenkiintoinen aspekti näiden tiedonlähteiden käytössä, jota en ollut tullut ajatelleeksi. Kolme haastateltavaani mainitsi, että tekstiä on helpompi kääntää, jos on kuunnellut kirjailijan puhetta, tai ”kuulee” kirjailijan puheen kääntäessään. Siten tekstin poljennon ja henkilöiden puhetavan saattaa löytää helpommin. Tässä tapauksessa tiedonhankinta ei kohdistu mihinkään tiettyyn tekstinkohtaan, vaan se voidaan käsittää taustatyöksi koko tekstiä ajatellen. Kyseiset haastateltavat mainitsivat, että ovat kuunnelleet kirjailijan puhetta yleensä internetistä esim. haastatteluista tai kirjailijan tekemiä tai tästä tehtyjä videoita katsomalla. Eräs haastateltava oli esimerkiksi mennyt Youtubeen katsomaan, minkälainen leuka tekstissä mainitulla todellisella henkilöllä oikein on. Samalla hän oli kuullut myös henkilön persoonallista puhetyyliä, mikä taas auttoi löytämään tämän ’äänen’ myös käännökseen.

Haastatteluissa kävivät ilmi myös tiedonhankinnan haittapuolet. Puuttumatta tiedonhankintaan kuluvaan aikaan tai työstä aiheutuvaan vaivaan, haastattelut osoittivat, ettei tiedonhankinta muutenkaan ole aina aivan ongelmaton. Kaunokirjallisuuden kääntäjille muodostuu usein mielenkiintoinen internet-käyttäjän profiili, koska he hakevat tietoa niin monenlaisista aiheista. Esimerkiksi rikosromaneja päätoimisesti kääntävien hakuhistoria saattaa kuitenkin vaikuttaa ulkopuolisten silmissä jopa vaaralliselta. Hehän saattavat työnsä puolesta joutua hankkimaan tietoa niin aseista, pommeista kuin terroristeistakin. Joskus KK kääntäjä voi vahingossa löytää itsensä arveluttavilta verkkosivuilta tai keskustelupalstoilta, kun esimerkiksi luonnontieteeseen liittyvä haku voi johtaa steroidien käyttöön liittyvälle sivulle tai juutalaisiin liittyvä tiedonhankinta natsi-aiheisille sivuille (H6). Yksi haastateltava oli jopa joutunut vaihtamaan käyttämänsä hakukoneen sellaiseen, joka ei varastoi käyttäjästä tietoa (H5). Haittapuoliin voitaneen laskea myös aiemmin mainitut tilanteet, joissa löytämäänsä tietoa ei voi käyttää (mikä johtaa mahdollisesti uuteen tiedonhankintaan), sekä eettisiä ongelmia aiheuttavat tekstikohdat. Esimerkiksi kiistanalaisista alueista kirjoitettaessa voi olla, kääntäjän on päätettävä

kumman osapuolen käyttämää nimeä käyttää, tai etsittävä kolmas, neutraali, vaihtoehto, jos sellainen on olemassa. Nyt olen kuitenkin käynyt läpi aineistoni ja siirryn viimeiseen lukuun tekemään johtopäätöksiä tutkimustuloksistani.

7 Johtopäätökset

Saatuani aineistoni analyysin päätökseen päällimmäisenä mieleeni on jäänyt vaikutelma, että kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankinta on hyvin kokonaisvaltaista toimintaa ja kattaa lähes kaikki käännösprosessin vaiheet: lähtötekstiin ja kirjailijaan tutustumisen ja taustatietojen hankkimisen; sana- sekä tietokirjojen käytön, vuorovaikutuksen mm. asiantuntijoihin, kollegoihin ja kenties kirjailijaankin, tekstin tunnelman hakemisen ja elämysperäisen toiminnan.

Alkuperäinen tavoitteeni oli saada kerättyä kvantitatiivista aineistoa KK kääntäjien yleisimmistä tiedonlähteistä ja tiedontarpeista. Vastausprosentti ei kuitenkaan ollut kuin 7 % (jos aineistoon lasketaan haastattelutkin). Pienehkön aineiston perusteella ei voi vielä tehdä juurikaan yleistyksiä, mutta jonkinlaista suuntaa tutkimustulokset antavat. Joka tapauksessa tiedonhakinnan tutkimukseni on hieman laajempi kuin mitä kaunokirjallisuuden kääntäjille on tietääkseni tähän mennessä tehty.

Tutkimustulosten perusteella kaunokirjallisuuden kääntäjät käyttävät tiedonlähteitä monipuolisesti: yhteensä noin 75 eri tiedonlähdetä mainittiin ja monia niistä kääntäjät käyttävät säännöllisesti. Hypoteesini oli että kaunokirjallisuuden kääntäjät käyttäisivät sähköisiä tiedonlähteitä enemmän kuin painettuja. Se piti paikkansa, sillä useampia eri sähköisiä tiedonlähteitä käytettiin selvästi enemmän kuin painettuja. Kääntäjien esiin tuomissa luottolähteissä mainittiin kuitenkin monipuolisesti niin painettuja, sähköisiä kuin henkilölähteitäkin. Henkilölähteistä yleisimmin käännettiin ehkä kääntäjäkollegan puoleen sähköpostitse, mutta etenkin avokysymyksissä tuli esiin, kuinka monipuolista verkostoa eri alojen asiantuntijoita vastaajat hyödyntävätkään. Tutkimustuloksissa on havaittavissa selvä muutos Vehviläisen tutkimukseen vuodelta 1995. Vehviläisen haastattelemat kääntäjät käyttivät tuolloin vielä pääasiassa painettuja lähteitä ja mm. kirjastoa tiedonhankinnan kanavana. Asiantuntijoita tärkeämpiä henkilölähteitä olivat kollegat ja tutut ihmiset. Näihin otettiin yhteyttä pääasiassa kasvokkain tai puhelimitse, kun taas nyt puhelimen merkitys on vähentynyt ja sähköpostin kasvanut. Suurin muutos on kuitenkin tietokonepohjaisten tietokantojen käytössä. Vehviläisen aikaan kukaan hänen haastattelemistaan kääntäjistä ei hyödyntänyt atk-pohjaisia työkaluja, ja nyt se on

suurelle osalle kääntäjistä usein ensimmäinen tiedonhankinnan kanava, josta kaikki muu tiedonhankinta lähtee.

Mitä käännösprosessiin tulee, kaikkien vastaajien mielestä tiedonhankinta on heille erittäin tärkeä tai tärkeä osa käännösprosessia, ja eräs haastateltavani mainitsi, että 20 vuoden kuluessa tiedonhankinnasta on muodostunut yhä oleellisempi osa hänen työtään (H5). Kaunokirjallisuuden kääntäjät tekevät yleisimmin tiedonhankintaa jatkuvasti prosessin aikana tai raakakäännösvaiheessa. Aikaa tiedonhankintaan käytetään pääasiassa paljon tai erittäin paljon. Käytännössä tämä voi tarkoittaa noin 20–50 % koko käännösprosessiin kuluvasta ajasta. Suurin osa on tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä omiin tiedonhankinnan strategioihinsa, eikä enemmistö kaipaa lisäkoulutusta tiedonhankintaan. Käytännöllisesti katsoen kaikki kyselyvastaajat ja haastateltavat pitävät tiedonhankinnasta, vaikka se välillä turhauttaakin. Tiedonhankintaa pidettiin harmillisena esimerkiksi silloin kun kirjoittamisen ”flow” keskeytyy tiedonhankinnan vuoksi, tai tarvittavaa tietoa ei tahdo löytää ja määräaika painaa päälle.

Kyselyn kenties mielenkiintoisin anti tuli avoimien kysymysten vastauksista ja haastatteluista, joista sain kvalitatiivista tietoa kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankinnasta. Pyysin kääntäjiä mm. kertomaan jostakin erityisen antoisasta tai hermojaraastavasta tiedonhakukokemuksesta. Kuten olin odottanutkin, tiedonhan aiheet vaihtelivat aivan laidasta laitaan muun muassa Alkibiadeen sääristä silmälasinsankojen materiaaleihin ja kaikkea siltä väliltä. Suurimmalle osalle vastaajista hermojaraastavatkin tiedonhankintakokemukset olivat kuitenkin jääneet myönteisinä mieleen, koska tiedonhankinta oli onnistunut ja he olivat löytäneet vastauksen asiaan vaikka sitten monen mutkan kautta esimerkiksi asiantuntijoiden avulla tai Wikipedian erikielisiä artikkeleita vertaamalla. Monen tiedonhankinnan onnistumisessa oli asiantuntijoilla merkittävä rooli.

Itselleni uusinta tietoa olivat kuitenkin kaunokirjallisuuden kääntäjien lukuisat kertomukset aistiperäisestä tiedonhausta. Jopa 66,67 % vastaajista (kyselyt + haastattelut) on kuunnellut kirjassa mainittua musiikkia. Lisäksi vastaajat ovat mm. katselleet tauluja, joihin kirjassa viitataan ja osa on käyttänyt kehoaan kuunnellakseen ja kokeillakseen, millaista ääntä vaikkapa esineen pudottamisesta kuuluu, tai millä lailla käsi tai jalka tekstissä mainitussa liikkeessä taipuu. Moni on

myös tutustunut kirjan tapahtumapaikkoihin fyysisesti tai virtuaalisti, ja muutama on laittanut tekstissä mainuttua ruokaakin. Yhtä lailla kuin itse kirjoitustyössä, kaunokirjallisuuden kääntäjät näyttäisivät olevan luovia myös tiedonhankinnassa turvautuen tilanteesta riippuen niin asiantuntijoihin, harrastelijafoorumeihin kuin oman kehonsa tuottamiin ääniin lukuisista eri sanakirjoista tai muista tekstilähteistä puhumattakaan. Kaikki tiedonhankinnan tutkimuksessa mainitut informaation lähteet ilmenivät omassa aineistostani, ja kaunokirjallisuuden kääntäjät vaikuttavat käyttävän työssään paitsi kirjallisia tekstejä, sähköisiä hakukoneita ja henkilölähteitä myös maalauksia, piirroksia ja piirtämistä, musiikkia, videoita, esineitä sekä hajumaku- ja tuntoaistiaan.

Vaikka aineistoni ei ole kovin laaja, kyselyn ja haastattelujen perusteella voitaneen kuitenkin päätellä, että kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintakompetenssi on laaja-alaisempi ja monivivahteisempi kuin tutkimuskirjallisuudessa on tähän mennessä esitetty. Esimerkiksi EMT:n (2017) määritelmän mukaan kääntäjien teknisen osakompetenssin määritelmä (joka käsittää mm. hakukoneiden käyttötaidon) keskittyy lähinnä teknisiin ja tietoteknisiin tietoihin ja taitoihin, joten se antaa mielestäni puutteellisen kuvan tiedonhankintakompetenssista siihen nähden, kuinka laaja-alainen kokonaisuus kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhankintakompetenssi aineistoni perusteella vaikuttaisi olevan. Tähän mennessä kääntäjien kompetensseja käsittelevässä kirjallisuudessa on muutenkin käsitelty kompetensseja pääasiassa esimerkiksi kääntäjän kielitaidon, ongelmanratkaisutaitojen, sosiolingvistisen tai kulttuurisen ymmärryksen, merkityksensiirron ja tekstuaalisen ja tiedollisen kompetenssin, osalta (PACTE 2017). Kaikissa malleissa tiedonhankintataitoja ei edes eritellä omaksi osakompetenssiksi. Jos tiedonhankintakompetenssia ei eritellä omaksi osakompetenssiksi, nämä taidot tulisi mainita eri osakompetenssien määritelmässä, koska tiedonhankinta liittyy läheisesti strategiaan ja teknisiin taitoihin yhtä lailla kuin vuorovaikutustaitoihinkin, sillä henkilölähteet ja yhteydenotot heihin kuuluvat olennaisesti tiedonhankintaan. Kielellinen kompetenssikin tarvitsee usein tuekseen sanakirjoja ja lähtökielen puhujia, eikä kulttuuria ymmärrä, ellei ole käännöstyön aikana tai muissa vaiheissa uraansa hankkinut siitä tietoa joko ennakoivasti tai käännöstyön aikana. Toisaalta tiedonhankintaan liittyviä tutkimuksia onkin tehty pääasiassa asiatekstien kääntäjille ja kääntäjäopiskelijoille, joiden käännöstekstit

eroavat kaunokirjallisuuden kääntäjistä, eikä kuvailevaa kerronta ole kenties yhtä paljon.

Kaiken kaikkiaan kysely- ja haastatteluvastaukset osoittavat, että kaunokirjallisuuden kääntäjillä on vahva ammattietiikka, joka saa heidät metsästämään tietoa, jolla ei tekstin kannalta ole välttämättä edes suurta merkitystä, vaikka se veisi paljon aikaa ja vaatisi suurta vaivannäköä. Tiedonhankintaa ohjaavat paitsi pyrkimys ymmärtää asia mutta myös tekstin asettamat vaatimukset, ja hankitun tiedon käyttö on aina tilannesidonnaista. Löydettyä tietoa ei välttämättä käytetä tekstissä sellaisenaan, jos se riitelee tekstin sisällön tai tyylin kanssa. Myös kohdeyleisö pidetään mielessä tiedontarpeita ratkoessa ja tietoa käytettäessä. Tekstin informaatioisisältö pyritään esittämään mahdollisimman lukijaystävällisessä muodossa, niin ettei jaettu tieto hyppää tekstistä silmille tai häiritse muuten lukukokemusta.

Tutkimustulosteni perusteella tiedonhankintaa voisi tutkia paljon enemmänkin esimerkiksi aistiperäisen tiedonhankinnan osalta. Se kun on alue, johon esimerkiksi kääntäjänkoulutuksessa tai oppikirjoissa ei juurikaan ole puututtu. Lisäksi vastausten perusteella voisi arvioida, miten kääntäjien koulutusta voisi kehittää, jotta se parhaiten palvelisi myös kääntäjän tiedonhankintatarpeita, ja ammattikääntäjien käyttämiä tiedonlähteitä voisi ”jakaa” kääntäjäopiskelijoille, jotta he voisivat jo uransa alussa ottaa käyttöön hyväksi havaittuja tiedonlähteitä. Yleisimpien tiedontarpeiden listalta taas voisi saada ideoita kääntäjäkoulutukseen sen suhteen, mitkä aihepiirit vaikuttavat vaativan eniten tiedonhankintaa, jotta samoihin asioihin voisi panostaa jo koulutuksessa kunkin opiskelijan kieli- ja kulttuuriparissa.

Mitä kauemmin elän ja mitä enemmän käännän, sitä selvemmin huomaan, kuinka vähän oikeastaan tiedänkään. Kääntäessään nimittäin altistuu monille uusille asioille, joista ei kenties sitä ennen ollut mitään käsitystä, ja huomaa, kuinka paljon ilmauksia niin lähtö- kuin kohdekielessä on, joita ei ole ennen käyttänyt. Tätä tutkielmaa tehdessäni olen kuitenkin käsittänyt, ettei haittaa, vaikka ei tietäisikään kaikkea. Riittää, kun tietää, kuinka hankitaan tietoa, ja sen myötä kaikki muukin tieto on ulottuvillasi.

Lähdeluettelo

- Aaltonen, Sirkku, Siponkoski, Nestori & Abdallah, Kristiina (toim.). 2015. *Käännetyt maailmat*. Johdatus käännösviestintään. Helsinki: Gaudeamus.
- Albir, Amparo Hurtado & Alves, Fabio. 2009. Translation as a cognitive activity. Teoksessa *The Routledge Companion to Translation Studies* - revised edition. New York: Routledge.
- Bassnett, Susan. 1995. *Teoksesta toiseen*. Tampere: Vastapaino.
- Boase-Beier, Jean. 2011. *A Critical Introduction to Translation Studies*. (s. 35 –46). London : Continuum.
<http://web.a.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMzY0OTQ1X19BTg2?sid=6a7bfe87-e431-480c-88cb-1d2dbe81516f@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&rid=1> [Viitattu 3.11.2020]
- Borodo, M. & Hubscher-Davidson, S. 2012. *Global trends in translator and interpreter training: Mediation and culture*. Lontoo/New York: Continuum.
- Chesterman, Andrew. 1998. Causes, translations, effects. *Target* 10 (2) s. 201-230.
 --- 2000. Kriitikko ja käännösefektit. Teoksessa *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Outi Paloposki ja Henna Makkonen-Craig (toim.), s. 63-64. Helsinki: Yliopistopaino.
- Dillman, Don A. 2000. *Mail and Internet Surveys – The Tailored Design Method*. Second edition. New York: Wiley & Sons.
- EMT Competence Framework 2017. *European Master's in Translation – European Competence Framework*. Brysseli, joulukuu 2017.
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competence_fw_2017_en_web.pdf. [Viitattu 21.8.2020].
- Enríquez Raído, Vanessa 2011. Developing Web Searching Skills in Translator Training. *redit* 6, 60 - 80.
 -- 2014. *Translation and Web searching*. New York/Lontoo: Routledge.
- Eskelinen, Juha & Garant, Mikel. 2012. Information Retrieval among Undergraduate English Translation Students at the University of Helsinki. *Arab World English Journal* Vol.3 No.1 March 2012. Pp. 201-222.
- Gillham, Bill. 2007. *Developing a Questionnaire*, 2nd edition. Lontoo/New York: Continuum.
https://books.google.fi/books?id=EpKvAwAAQBAJ&pg=PA1&hl=fi&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false [Viitattu 16.02.2019].
- Haasio, Ari; Harviainen, Tuomas; Savolainen Reijo 2020. *Johdatus Tiedonhankintatutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Helin, Irmeli. 2015. Kääntäjän yritystoiminnan edellytykset. Teoksessa Aaltonen, Sirkku; Abdallah, Kristiina; Siponkoski, Nestori (toim.) 2015. *Käännetyt maailmat – Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helin Irmeli & Yli-Jokipii, Hilka (toim.). 2008. *Kohteena käännös – Uusia näkökulmia kääntämisen ja tulkauksen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka. 2008. *Tilastolliset menetelmät*. 5. painos. Helsinki: WSOY oppimateriaalit.
- Hurtado Albir, A. (2017) *Researching Translation Competence by PACTE Group*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company (Benjamins Translation Library).
<http://search.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1457264&site=ehost-live&scope=site> [Viitattu 18.4.2020].
- Jaakkola Marja-Leena. 2005. BysantistaVarjagienmerelle: Kääntäjän kronikka. Teoksessa Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Jyrinki, Erkki. 1977. *Kysely ja haastattelu tutkimuksessa*. 3. painos. Helsinki, Gaudeamus.
- Kit, Mark & Berg, Elena. 2014. Lexical Need as a Two-Way Reality Cognition Tool. *Cognitive studies (Warsaw)* 14.14 (2014): 193–202.
<https://ispan.waw.pl/journals/index.php/cs-ec/article/view/cs.2014.016>. [Viitattu 7.10.2020]
- Kojo, Tuula. 2005. Minun on oltava oma itseni – Orhan Pamukin kyydissä. Teoksessa Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Koskinen, Kaisa. 2014. Kääntäjän habitus fiktiivisten rakkaus- ja erokirjeiden valossa. Hartama-Heinonen, Ritva, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi (toim.) 2014. MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Vol. 8.
- Kujamäki, Pekka & Jääskeläinen, Riitta. 2004. Korpukset kääntäjän apuna. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.) 2004. *Alussa oli käänös*. 4. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kärkkäinen, Tapani. 2005. Kääntäjä rajalla: Päivän talo, yön talo. Teoksessa Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Landers, Dr. Clifford E. 2001. *Literary Translation: A Practical Guide*. Channel View Publications, Clevedon. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=3007729>. [Viitattu 14.10.2020].
- Leckie, Gloria J. & Pettigrew, Karen E. 1997. A general model of the information seeking of professionals: role theory through the back door? Teoksessa: Vakkari, P; Savolainen R. & Dervin B. (toim.) Information seeking in context. Proceedings of an International Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts, 14-16 August 1996, Tampere, Finland. London: Taylor Graham, s. 99–110.
- Leppihalme, Ritva. 2001. Translation strategies for realia. Teoksessa P. Kukkonen, & R. Hartama-Heinonen (toim.), *Mission, Vision, Strategies, and Values: A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola* (Sivut 139-148). Helsinki University Press.
- Lindholm, Juhani 2005. Robinson Crusoe ja muita fossiileja. Teoksessa Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Mainstream-kirjallisuus. [Viitattu 3.11.2020]. <https://book-genres.com/commercial-fiction-definition/>
<https://www.novel-writing-help.com/mainstream-fiction.html>
<https://www.writersdigest.com/publishing-insights/what-is-mainstream-fiction-upmarket-fiction>
<https://www.risingshadow.fi/library/genre/mainstream>
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/mainstream>

- Massey, Gary & Ehrensberger-Dow, Maureen 2011. Investigating Information Literacy: A Growing Priority in Translation Studies. *Across Languages and Cultures* 12(2), 193 - 211.
<https://akademiat-com.libproxy.helsinki.fi/doi/pdf/10.1556/Acr.12.2011.2.4> [Viitattu 14.5.2020]
- Mikhailov, Mikhail. 2015. Minor language, major challenges: the results of a survey into the IT competences of Finnish translators. *The Journal of Specialised Translation*; 2015 July; 24: 89-111. [Journal Detail] Roehampton University. https://jostrans.org/issue24/art_mikhailov.php [Viitattu 20.9.2010].
- Munday, Jeremy (toim.). 2009. *The Routledge Companion to Translation Studies*. Revised edition. Lontoo/New York: Routledge.
- Oittinen, Riitta. 1995. *Kääntäjän karnevaali*. Tampere: Tampere University Press.
- Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.). 2004. *Alussa oli käänös*. 4. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Olalla-Soler, Christian. 2018. Using electronic information resources to solve cultural translation problems. *Journal of Documentation*, 74(6), 1293-1317.
doi:<http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1108/JD-02-2018-0033>
- Palmgren, Marja-Leena. 1986. *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. Helsinki: WSOY.
- Pasanen, Päivi & Kudashev, Igor. 2005. Kääntäjän ja tulkin tiedonhausta ja tiedonhankinnasta. Teoksessa Yli-Jokipii, Hilka (toim.). 2005. *Kielen matkassa multimediaan: näkökulmia kääntämisen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. Kouvola: Helsingin yliopisto.
- Pakkala-Weckström, Mari. (2015). Student's Data Mining Skills in Second-Year Undergraduate Translation. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*, 2.139–170.
- Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (toim.). 2000. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Reiss, Katharina, Pauli Roinila (kääntäjä) & Hans J. Vermeer 1986. *Mitä kääntäminen on : teoriaa ja käytäntöä* . Helsinki: Gaudeamus.
- Rikman, Kristiina (toim.). 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Roinila, Tarja. 2017. Kova pakkanen – otteita suomentajan työpäiväkirjasta. Teoksessa Bernhard, Thomas & Roinila, Tarja 2018. *Pakkanen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Sahlan, Anna. 2008. Pukki, pässi vai nuija? Kaunokirjallisen tekstin sanastollisten käännösongelmien ratkaisuja. Teoksessa Helin Irmeli & Yli-Jokipii, Hilka 2008. *Kohteena käänös – Uusia näkökulmia kääntämisen ja tulkauksen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. (s.187-219) Helsinki: Yliopistopaino.
- Salmi, Leena. 2015. Käännösteknologiasta ja sen käytöstä. Teoksessa Aaltonen, Sirkku; Abdallah, Kristiina; Siponkoski, Nestori (toim.) 2015. *Käännetyt maailmat – Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sanastokeskus TSK. 2019. <http://www.tsk.fi/tepa/fi/haku/tiedonhaku>. [Viitattu 17.11.2019].

- Savolainen, Reijo. 2017. Information need as trigger and driver of information seeking: A conceptual analysis. *Aslib Journal of Information Management*, 69(1), 2-21.
doi:<http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1108/AJIM-08-2016-0139> [Katsottu 5.10.2020].
- Schroderus, Arto. 2005. Toisen jäljessä – merkintöjä suomentamisesta. Teoksessa Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Schäffner, Christina & Adab, Beverly (toim.). 2000. *Developing Translation Competence*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
--- 2012. Translation Competence: Training for the Real World. s. 30-XX . Teoksessa Borodo, M. & Hubscher-Davidson, S (toim.) 2012. *Global trends in translator and interpreter training: Mediation and culture*. Lontoo, New York: Continuum.
- Shih, Claire Y. 2017. Web search for translation: an exploratory study on six Chinese trainee translator's behavior. *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*. 4:1, 50-66, DOI: 10.1080/23306343.2017.1284641.
- SKTL. 2019. Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton tapahtumakalenteri.
<https://www.sktl.fi/tapahtumakalenteri/?E237652rangeMonth=2019-03&x237652> = [Viitattu 17.2.2019]
- Sorvali, Irma. 1996. *Unohdettu kääntäjä*. Oulu: Pohjoinen.
- Suominen, Oili. 2005. Kahden herran palvelijana: Ajatuksia Günter Grassin suomentamisesta. Rikman, Kristiina (toim.) 2005. *Suom. huom.* Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY.
- Suoranta, Juha & Eskola Jari. 2015. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino. E-kirja.
- Tieteen termipankki 8.5.2020a: Käännöstiede:kääntäjän kompetenssi.
https://tieteentermipankki.fi/wiki/K%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6stiede:k%C3%A4%C3%A4nt%C3%A4j%C3%A4n_kompetenssi
---- 22.10.2020b: Clean Energy Research:search engine.
http://tieteentermipankki.fi/wiki/Clean_Energy_Research:search_engine
---- 6.9.2020c: Käännöstiede:rinnakkaisteksti.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/K%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6stiede:rinnakkaisteksti>
---- 14.7.2020d: Kirjallisuudentutkimus: proosafiktio/ taideproosa.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:proosafiktio>
- Varantola, Krista. 2008. Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility?
<https://www.semanticscholar.org/paper/Use-and-Usability-of-Dictionaries-%3A-Common-Sense-Varantola/3a4d4c2193c68dcca7a6b1631f6737a47360ec89>
- Vehmas-Lehto, Inkeri. 2004. Kääntäjän työ. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.) 2004. *Alussa oli käännös*. 4.painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Vehviläinen, Päivi. 1995. Tuhat ja yksi pulmaa - Kaunokirjallisuuden kääntäjän tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Venuti, Lawrence. 1995/2008. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Lontoo/New York: Routledge.
- - - 1998. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. Lontoo/New York: Routledge.
- Vilokkinen, Natasha. 2017. *Tiedontuoja*. Opas tietokirjan suomentajalle. Tampere: Vastapaino.

- Warburton, Thomas & Kostamo, Eila (suom.) 2004. Kolmen metrin pino – sivuja kääntäjän työpöydältä. WS Bookwell Oy, Juva/Helsinki, WSOY.
- Washbourne, Kelly & Van Wyke, Ben 2019. *The Routledge Handbook of Literary Translation*. 1. painos. Milton: Routledge. Web.
- Williams, Jenny & Chesterman, Andrew 2011, *The Map – a Beginner's Guide to Doing research in Translation Studies*. 5th edition. New York, Routledge.
- Wright, Chantal 2017. *Literary Translation* . London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Yli-Jokipii, Hilka (toim.) 2005. *Kielen matkassa multimediaan : näkökulmia kääntämisen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. Kouvola: Helsingin yliopisto.
- Young, Tina 2015. Kurkistus kääntäjän arkeen. Teoksessa Aaltonen, Sirkku; Abdallah, Kristiina; Siponkoski, Nestori (toim.) 2015. *Käännetyt maailmat – Johdatus käännösviestintään*. Helsinki, Gaudeamus.

Liitteet

Liite 1: Saatekirje kyselylomakkeen ohessa

Hei!

Olen Susanne Ihatsu-Seppälä, viittä vaille valmis englannin kääntämisen maisteriopiskelija Helsingin yliopistolta.

Teen pro gradu -tutkielmaani kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhakustrategioista, tiedonlähteistä ja tiedonhaun merkityksestä käännösprosessille. Toisin sanoen, kenen tai minkä puoleen käännnyt, kun et tiedä mistä tekstissä puhutaan tai keksi sopivaa ilmausta? Riittääkö hakuun pikainen täsmäisku vai kahmaiseeko tiedonhaku suuren osan käännökseen käytettävästä ajasta? Entä mitkä ovat ne aihealueet, jotka aina vaativat selvitystyötä? Muun muassa näitä asioita pyrin tutkielmassani kartoittamaan.

Aineistonkeruun menetelmäni on sähköinen puolistrukturoitu kysely ja tässä tarvitsisin apuasi. Niinpä *olis in äärettömän kiitollinen*, jos voisit käyttää noin 10– 15 minuuttia kertomalla omista tiedonhakutavoistasi nimettömästi kyselyn kautta.

<https://elomake.helsinki.fi/lomakkeet/104147/lomake.html>

Oheisesta linkistä pääset suoraan Helsingin yliopiston E-lomakepalvelussa olevaan kyselyyn ja saat ohjeet kyselyn täyttämiseen. E-kysely koostuu pääasiassa monivalintakysymyksistä, mutta loppua kohden on muutama avokysymystäkin. Kysely on avoinna 31.3.2020–9 .4.2020. Tarvittaessa annan mielelläni lisäohjeita sähköpostitse tai puhelimitse (kts. email/nro alla).

Aineisto kerätään ja esitellään nimettömästi, enkä arvota vastauksia tai käyttämiesi tietolähteiden luotettavuutta, vaan esitän tulokset deskriptiivisesti osoittaakseni, millaisia tiedonhakukäytäntöjä kaunokirjallisuuden kääntäjillä Suomessa tällä hetkellä on. Kaunokirjallisuudella tarkoitan tässä kertomakirjallisuutta (taideproosaa, elämänkertoja, lasten- ja nuorten kertomakirjallisuutta) sekä lyriikkaa ja draamaa.

Tarkastelen aihetta kääntäjän kompetenssien (kääntämiseen vaadittavat tiedot ja taidot) sekä käännösprosessin näkökulmasta. Koska aiheesta ei tietääkseni ole tehty laajempaa kvantitatiivista tutkimusta, vastauksesi antaisivat tärkeää tietoa kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhausta ja lisäarvoa mm. käännösprosessia ja kääntäjän kompetensseja koskevaan tutkimukseen. Tutkimustuloksista on hyötyä myös kääntämisen opettajille sekä aloitteleville kääntäjille, jotka vasta opettelevat hyödyllisten tiedonlähteiden ja työkalujen tehokasta käyttöä.

Mutta vastasit tai et, toivotan oikein aurinkoista päivää ja hyvää alkukevättä!

Lämpimin terveisin

Susanne

susanne.ihatsu-seppala@helsinki.fi

puh. +358 40 829 5894

Ihatsu-Seppälä

Liite 2: Kyselylomake

Tämän kyselyn tarkoitus on kartoittaa kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhakutapoja. Haluan selvittää, mitkä aiheet yleensä herättävät tiedonhaun tarpeen sekä mistä lähteistä ja millä työkaluilla kaunokirjallisuuden kääntäjät tietoa hakevat. Lisäksi selvitän, kuinka merkittävä ja aikaa vievä osa käännösprosessia tiedonhaku ammattikäytäjäille on, ja onko esim. eri ikäisten tai eri genrejen kääntäjien tiedonhaussa merkittäviä eroja.

Tiedonhaku kaunokirjallisuuden kääntäjien työssä

Lomake on ajastettu: julkisuus alkaa 3.4.2020 10.00 ja päättyy 9.4.2020 19.00

Kiitos, että päätit vastata kyselyyn kaunokirjallisuuden kääntäjien tiedonhakustrategioista! :o)

Vastaathan kaikkiin kysymyksiin, vaikka ne eivät olisikaan pakollisia. Lomakkeella kysytään ensin taustatietoja, joiden avulla kartoitan mm. onko eri ikästen tai eri genrejen kääntäjien tiedonhaussa eroja. Sitten on monivalintakysymyksiä tiedonhakua vaativista aiheista ja tiedonlähteistä ja loppua kohden muutamia avoimiakin kysymyksiä esim. tiedonhakukokemuksistasi, joihin voit vastata niin laajasti tai suppeasti kuin haluat.

Tiedän, että kaikki käännöstyöt ovat erilaisia ja siksi on vaikea tehdä yleistyksiä, mutta koetan selvittää onko kuitenkin tiedonlähteitä tai tiedonhakua vaativia aiheita, jotka toistuvat käännösprosessista toiseen.

Jos käännät kaunokirjallisuutta useasta eri genrestä, voit halutessasi tehdä kyselyn uudelleen eri genren näkökulmasta.

Joidenkin kysymysten perässä on ylimääräinen punainen kysymysmerkki. Liikuttamalla kursorin kysymysmerkin päälle saat lisätietoa kysymykseen vastaamisesta.

Mikäli joku kysymys on epäselvä tai sinulla on teknisiä ongelmia, autan mielelläni parhaani mukaan. Sähköpostiosoitteeni on susanne.ihatsu-seppala@helsinki.fi ja puhelinnumeroni 040-8295894.

Kun olet tallentanut vastauksesi, saat ilmoituksen tallennuksen onnistumisesta ja voit sulkea selaimen.

Vastaamisen iloa!

[Tietosuojaseloste](#)

Taustatiedot

Ikäsi

- ☐ 18-30 v.
- ☐ 31-40 v.
- ☐ 41-50 v.
- ☐ 51-60 v.
- ☐ 61-70 v.
- ☐ yli 70 v.

Sukupuolesi

- ☐ Nainen
- ☐ Mies
- ☐ Muu/En halua kertoa

Työkokemuksesi kääntäjänä (vuosissa)

- ☐ 1-5
- ☐ 6-10
- ☐ 11-20
- ☐ 21-30
- ☐ 31-40
- ☐ yli 40

Eniten kääntämäsi kaunokirjallisuuden genre(t) [?](#)

- ☐ Runot
- ☐ Novellit
- ☐ Näytelmät
- ☐ Klassikot
- ☐ Taideproosa
- ☐ Rikosromaanit
- ☐ Rakkausromaanit
- ☐ Seikkailuromaanit

- ☐ Populaarikirjallisuus
- ☐ Historialliset romaanit
- ☐ Scifi- ja fantasiakirjallisuus
- ☐ Lasten- ja nuorten kertomakirjallisuus

Jokin muu, mikä?

Kieliparisi

ja

yleisin

kielisuuntasi

[?](#)

Oletko saanut koulutusta tiedonhakuun? [?](#)

- ☐ Kyllä
- ☐ En

Tiedonhaun aiheet

Mistä asioista haet säännöllisesti tietoa kaunokirjallisuutta käänäessäsi? [?](#)

Aina Usein Joskus Harvoin En koskaan

Sanat, termit, käsitteet	☐	☐	☐	☐	☐
Kulttuuri; tavat/tottumukset	☐	☐	☐	☐	☐
Idiomit	☐	☐	☐	☐	☐
Nimet	☐	☐	☐	☐	☐
Historia	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteiskunta	☐	☐	☐	☐	☐
Politiikka	☐	☐	☐	☐	☐
Talous	☐	☐	☐	☐	☐
Tiede ja tekniikka	☐	☐	☐	☐	☐
Maantiede	☐	☐	☐	☐	☐
Kasvi- ja eläinkunta	☐	☐	☐	☐	☐
Ruoka- ja juoma	☐	☐	☐	☐	☐
Kirjallisuus, elokuvat, TV	☐	☐	☐	☐	☐

Kuvataide, musiikki	☐	☐	☐	☐	☐
Juhlat, juhlapäivät	☐	☐	☐	☐	☐
Urheilu, pelit ja leikit	☐	☐	☐	☐	☐
Muoti	☐	☐	☐	☐	☐

Tiedonlähteet ja työkalut

Mitä PAPERISIA tiedonlähteitä käytät säännöllisesti kaunokirjallisuutta kääntäessäsi? [?](#)

- ☐ Yksikielinen sanakirja
- ☐ Kaksi- tai monikielinen sanakirja
- ☐ Tietosanakirja, oppikirja
- ☐ Kirjoitusopas, kielioppiopas
- ☐ Rinnakkaisteksti (kirjat, lehdet, artikkelit)
- ☐ Karttakirja
- ☐ Ohjekirja, opas, esite
- ☐ Sanasto, termistö
- ☐ Lähtöteksti
- ☐ Aiempi käännös lähtötekstistä

Joitakin muita, mitä?

Mitä SÄHKÖISIÄ tiedonlähteitä käytät säännöllisesti kaunokirjallisuutta kääntäessäsi? [?](#)

- ☐ Yksikielinen sanakirja
- ☐ Kaksi- tai monikielinen sanakirja
- ☐ Hakukone (Google yms.)
- ☐ Tietosanakirja (Wikipedia yms.)
- ☐ Kirjoitusopas, kielioppiopas
- ☐ Rinnakkaisteksti (kirjat, lehdet, artikkelit jne.)
- ☐ Internetin kuvahaku

- ☐ Tekstikorpus
- ☐ Termipankki
- ☐ Sanasto, termistö
- ☐ Verkkosivusto (kirjailijan, yrityksen, järjestön tms.)
- ☐ AV -lähde (tv, dvd, cd, suoratoistopalvelu)
- ☐ Sosiaalinen media (Facebook, Twitter jne.)
- ☐ Youtube

Joitakin muita, mitä?

Mitä henkilölähteitä hyödynnät säännöllisesti kaunokirjallisuutta kääntäessäsi? [?](#)

- ☐ Erityisalojen asiantuntijat
- ☐ Toiset kääntäjät/kollegat
- ☐ Perheenjäsenet
- ☐ Ystävät, tuttavat
- ☐ Informaatikot (esim. kirjastonhoitajat)
- ☐ Muut (esim. naapurit)

Jos turvaudut henkilölähteeseen, miten haet tietoa? [?](#)

- ☐ Kasvokkain
- ☐ Puhelimitse
- ☐ Sähköpostitse
- ☐ Sosiaalisen median kautta
- ☐ Postitse
- ☐ Jotenkin muuten, esim. Skypen kautta

Mainitse muutamia tiedonlähteitä, jotka ovat olleet erityisen hyödyllisiä kaunokirjallisuutta kääntäessäsi.

Oletko koskaan tehnyt "aistiperäistä" tiedonhakua käännöksen vuoksi? Oletko esim. laittanut ruokaa, josta tekstissä puhutaan, lähtenyt maahan, johon tapahtumat sijoittuvat, tai kuunnellut musiikkia, johon tekstissä viitataan?

Tiedonhaku osana käännösprosessia

Tiedonhaun merkitys

	Erittäin tärkeä	Tärkeä	Melko tärkeä	Ei tärkeä	Ei ollenkaan tärkeä
Kuinka tärkeä osa käännösprosessia tiedonhaku sinulle on?	☐	☐	☐	☐	☐

Tiedonhakuun käytetty aika [?](#)

	Todella paljon	Paljon	Jonkin verran	En paljon	En ollenkaan
Kuinka paljon aikaa arvioisit käyttäväsi tiedonhakuun käännösprosessin aikana?	☐	☐	☐	☐	☐

Umpikujaan ajautunut tiedonhaku [?](#)

	Ilmaisen asian kiertoteitse	Poistan ongelmallisen kohdan	Korvaan kohdan toisella	Keksin uuden vastineen
Mitä teet, jos et löydä tarvitsemaasi tietoa tiedonhausta	☐	☐	☐	☐

huolimatta?

Missä vaiheessa käännösprosessia yleensä teet tiedonhakua?

Mainitse esimerkki antoisasta tai hermojaraastavasta tiedonhakukokemuksesta.

Näkemys tiedonhausta

	Erittäin tyytyväinen	Tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En tyytyväinen	En kovin ollenkaan tyytyväinen
	n	n	n	n	n
Kuinka tyytyväinen olet tiedonhakustrategioihisi ja -taitoihisi?	☐	☐	☐	☐	☐

Pidätkö tiedonhausta?

☐ Kyllä

☐ En

Kaipaisitko apua, (lisä)koulutusta tai uutta työkalua tiedonhakuun?

☐ Kyllä

☐ En

Jos

kaipaisit,

millaista?

Palaute

Jos haluat antaa risuja tai ruusuja kyselystä, voit kommentoida tähän.

Osittainen tallennus

☐ Tahdon tallentaa täyttämäni tiedot ja jatkaa myöhemmin linkistä, joka lähetetään antamaani osoitteeseen.

Sähköpostiosoite

Tietojen lähetys

Suuri ja sydämellinen KIITOS kyselyyn osallistumisesta!

8 Abstract

ABSTRACT

University of Helsinki

Department of Languages

Master's Programme in Translation and Interpreting

Susanne Ihatsu-Seppälä:

Art and Research – The Information Seeking Habits of Literary Translators

Master's Thesis, 84 pages, 2 appendices, English abstract 10 pages

November 2020

Introduction

In my Master's thesis, I study the information seeking habits and sources of literary translators. I am interested in finding out how important a part of their work as literary translators information seeking is, which sources they use and what triggers the need for finding information. I also aim to find out what kind of strategies literary translators apply when they encounter a word or concept for which they cannot find an explanation or an equivalent in the target language. Moreover, I study how the translators perceive their own information seeking strategies and whether they would want additional training in the subject. I approach my subject from the viewpoint of translator competence, information seeking and literary translation studies. My research hypothesis is that information seeking is a very important and possibly time-consuming part of literary translators' work and that they nowadays use more electronic sources than printed ones. However, I am interested in finding out what other types of information sources can also be found in the data.

Previous Research

While literary translation and information seeking have been studied extensively in their own circles, the information seeking habits of literary translators have been somewhat overlooked in research. So far, the only study to closely overlap my subject is a Master's Thesis by Päivi Vehviläinen: *Tuhat ja yksi pulmaa – kaunokirjallisuuden kääntäjän tiedontarpeet ja tiedonhankinta* (A thousand and one problems – the information needs and information seeking of the literary translator)

from 1995. Vehviläinen approached the subject from the viewpoint of Carol C. Kuhlthau's principle of uncertainty for information seeking (1993). In the past decade or so, most research concerning the information seeking of translators has centered around the information seeking skills of translation students and translators of pragmatic texts, or developing such skills in translator students. As for research on translator competence, several groups of experts have presented models on the skills including the EMT and PACTE groups (2017), David Katan (2009), Dorothy Kelly (2004), and Amparo Hurtado Albir (2017). In information seeking theory, I draw largely from the works by Haasio, Savolainen and Harvianen. As regards research into literary translations, cf. for example Riitta Oittinen (2004/2014), Clifford Landers (2001), Chantal Wright (2016) and Washbourne & Van Wyke (2019).

Structure of this abstract

In this abstract, I first introduced my research topic and some of the research conducted around the topic. Next, I will briefly introduce my theoretical framework. I draw from research on translator competence, information seeking and literary translation, which I shall briefly discuss in chapters 2, 3 and 4, respectively. I will also provide definitions for my keywords and concepts in each chapter. In chapter 5, I will discuss my methods of collection and analysis and explain how I collected my data and how the process progressed. After that, chapter 6 will focus on the analysis of my data in accordance with the structure of the electronic survey. And finally, in chapter 7, I will draw conclusions of the findings in my data.

Translator competence

Translator competence is a concept closely related to developing and applying a set of skills, abilities and knowledge to translation. According to EMT's definition, competence "means the proven ability to use knowledge, skills and personal, social and/or methodological abilities, in work or study situations and in professional and personal development" (EMT 2017). The translator's competence is divided into several subcompetences, the number of which varies depending on the model. In my study, I used the classification of the European Masters in Translation Competence Framework from 2017. The EMT model divides translator competence into five subcompetences:

- Language and culture
- Translation
- Technology
- Personal and Interpersonal
- Service Provision

The category **Language and culture** "encompasses all the general or language-specific linguistic, sociolinguistic, cultural and transcultural knowledge and skills that constitute the basis for advanced translation competence. It is the driving force behind all the other competences described in this reference framework". As for the **Translation** subcompetence, it encompasses strategic, thematic and methodological skills that enable the meaning transfer between the two languages. The **technical** competence, in turn, "includes all the knowledge and skills used to implement present and future translation technologies within the translation process" (EMT 2017). These include, for example, the use of search engines and corpus-based tools. Information seeking falls partly into the technical subcompetence, but EMT's description is somewhat lacking in that it mostly includes computer-related tools. Personal and Interpersonal competence, refers to the translators "soft skills" that enhance their employability, such as managing the work load and keeping up with deadlines, as well as responsible social media use. The last subcompetence, Service Provision, "covers all the skills relating to the implementation of translation and, more generally, to language services in a professional context – from client awareness and negotiation through to project management and quality assurance" (EMT 2017).

It can be argued that information seeking pertains to at least the linguistic and cultural; strategic and methodological; technical and interpersonal competences. First of all, information seeking very much has to do with increasing the translator's linguistic skills, it often results in implementing certain strategies over the other, concerns many translation tools, and relates also to the interpersonal aspect of translation, since translators often need to seek the help of informants, and present their problem in a way that the informant understands it and agrees to help.

Information seeking

Information seeking as a field of study is concerned with the concepts of information and knowledge, information seeking and data mining as well information behaviour, information use and information triggers. In the scope of this thesis I will focus on the concepts most relevant for my study. First of all, **information seeking** refers to the action of obtaining information from various sources. By **information source**, Haasio et al mean "a bearer of information" that contains the information sought. Information sources are often **documents**: written documents, pieces of paper, photographs, paintings, videos. Thus information can be written text, sound or images. Documents are called **formal sources** of information, whereas other people are **informal sources** of information. A person's **information need** sets the information seeking process in motion. After the information need is fulfilled, the person needs to decide how to use that information. Decisions regarding **information use** amount to **information behaviour**. (Haasio et al 2019.). All these concepts are relevant for my study, though I mostly focus on information seeking and information sources and various documents.

Literary Translation

What then, is Literature? In a general sense, literature can be seen as "a body of written works [but] the name has traditionally been applied to imaginative works of poetry and prose distinguished by the intentions of their authors and the perceived aesthetic excellence of their execution" (Britannica.com). However, researchers have not been able to agree on a universal definition of literature, as Rititta Oittinen states (1995). In the scope of this thesis, I also include commercial, genre and mainstream literature in the definition of literature. I will demonstrate my classification by presenting the genres (i.e different categories of literature) I included in my survey. My classification draws from Aristotle's *Poetics* in which he argues that literature can be divided into epic (prose), lyric poetry and drama. I also draw from narrative theories and focus on the genres that contain a plot which drives the (fictional) story. The genres I have included are:

Poems, Dramas, Novellas, Classics, Prose Fiction, Historical Fiction, Crime novels, Romance novels, Adventure novels, Scifi and Fantasy novels, Commercial and Mainstream literature and Children's/Young Adult fiction.

But what differentiates literary translation from any other type of translation? In literary translation, the form and meaning of the text cannot be separated. "Literary translation aims to tell us what the source text said, including recreating its particular formal features and stylistic effects" (Boase-Beier 2011). In literature, more metaphor and symbolism is used than in documentary texts. Thus it might be more difficult to analyse the source text, and the translator has to take into account these stylistic features when deciding how to formulate the target text. Also, literature can encompass the whole sphere of human experience, or as Clifford Landers put it: "Literary translators perforce look upon the entire world as their domain; no area of human endeavor is beyond their purview. The natural corollary is that for literary translators a much wider range of reference works is an absolute necessity (Landers 2001). The said reference works can include various dictionaries and encyclopedias, articles, videos and photographs, but a literary translator may also need to "consult" physical objects such as clothing, plants or their own sense of smell.

Data Collection and Method

My chosen method of data collection is a semi-structured electronic survey in the E-lomakepalvelu of the University of Helsinki. With the survey, I proposed to gather quantitative data, for example, on the general tendencies of the information seeking habits, use of information sources and attitudes towards information seeking of literary translators. In addition, to gain a deeper understanding of what the literary translators' information seeking competence actually entails, I also gathered qualitative data by means of open-ended questions in the survey and six individual interviews. This way, I was able to compare the data obtained by different methods of collection to see whether the method had an impact on the type of answers I received, and to gain a more multifaceted view of information seeking in literary translators' work.

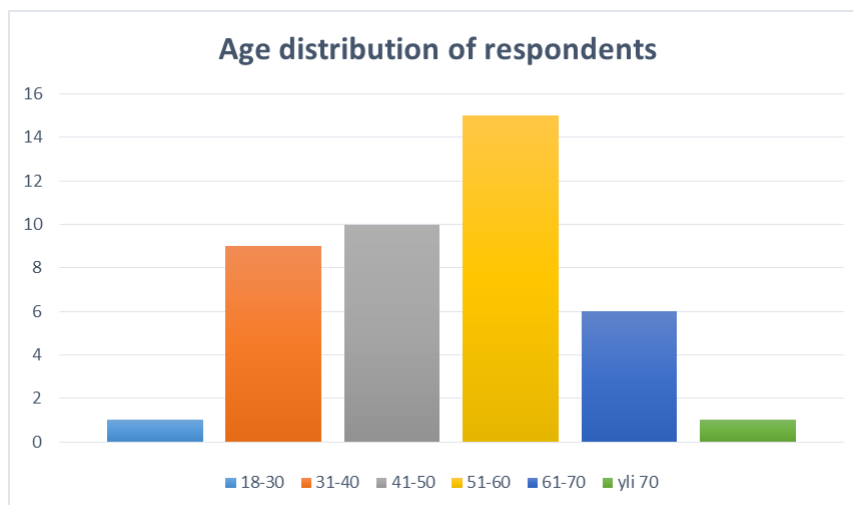
The electronic survey was opened in the E-lomakepalvelu for three weeks from 4 March to 25 March 2020, and later for an additional week and a half on 27.3–9.4.2020. The link to the survey was sent to through The Finnish Association of Translators and Interpreters (SKTL) to the members of their Literary Translators' section, and through KAOS, the Literary Translators' Branch of the Union of Journalists in Finland. Through these associations, the survey could potentially have reached approximately 600 translators. My response rate was not quite as high, however, as only 36 translators answered the survey. As stated before, I also conducted six semi-structured interviews for professional literary translators, which raises the number of my respondents to 42 in total. The interviews were held between March and May 2020 virtually through Skype and Zoom because of the coronavirus epidemic.

After I had collected my data, I analysed the results by way of a thematic analysis. The structure of the survey and interviews lended itself well for the thematic analysing, as the questions were already grouped around different themes. The results of the multiple-choice questions were then presented statistically in charts, and other themes were drawn of the findings in the open-ended questions and interviews.

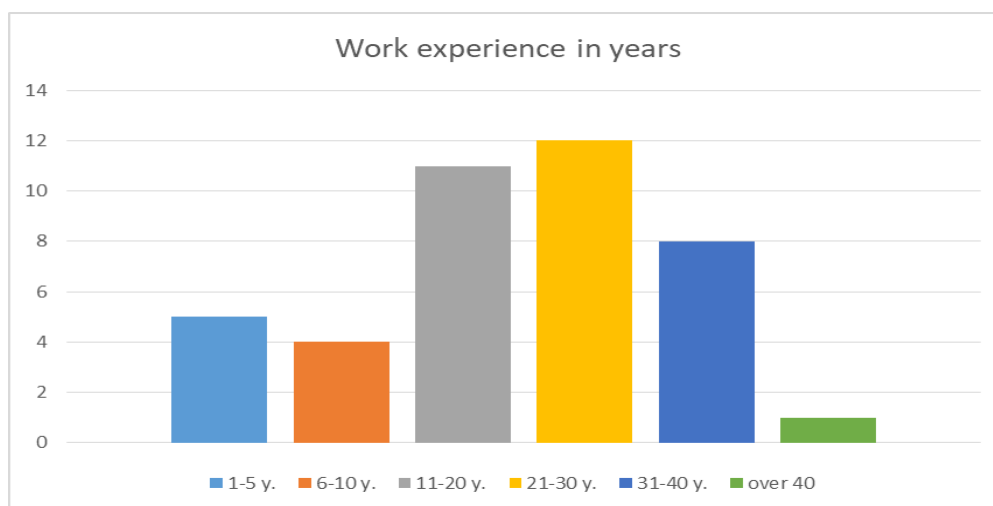
Analysis

In this chapter, I first provide background information of my respondents before moving on to discuss the findings in the multiple-choice and open-ended questions. I have combined the interviewees' and respondents' background information and will discuss the answers of both groups in tandem.

Background information of the respondents

The largest age group among the respondents are 51–60 year-old translators. They amount to 15 translators, whereas there are ten translators who are 41–50 year-olds and eight translators who are 31–40 years old. Seven respondents are over 60, and one is 18–30 years old. Most of the respondents were women: a total of 31, or 73.81%, of the respondents are women, while 10, or 23.81% are men. One translator did not answer the question.

Most of the translators who answered the survey or consented to the interview are experienced professionals. Just over half of them (21/36) have at least 20 years of experience, while the other half have 1–20 years of experience, though a larger number of the latter ones have been translating literature at least 11 years. This level of experience is significant for my study, since it implies that most of the decisions

regarding informations seeking that come up in my data are made by professionals who have honed their craft for some time, as opposed to the studies on student's information seeking skills.

En-Fin	Swe-Fin	Fre-Fin	Ger-Fin	Spa-Fin	Rus-Fin	Nor-Fin	Fin-Eng	Chi-Fin	Ara-Fin	Dut-Fin	Ita-Fin	Por-Fin
26	6	5	4	3	2	2	2	1	1	1	1	1

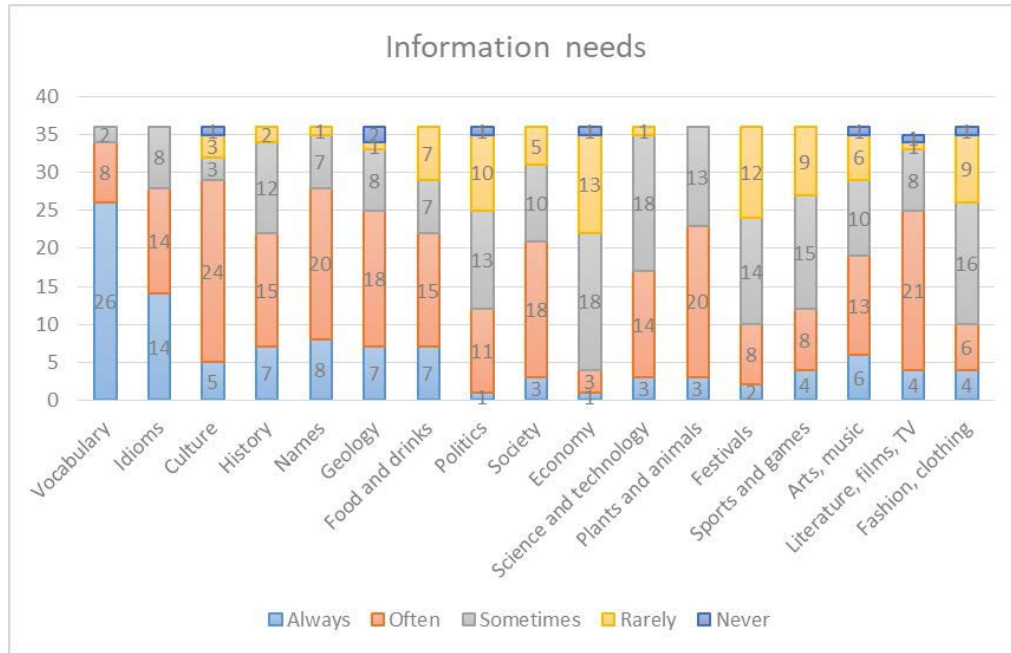
As to the language pairs of the respondents, translators of English to Finnish were the largest group. A total of 26 translators (61,90%) translate from English to Finnish as their main or secondary working language. The second largest group were translators of Swedish to Finnish. However, answers show a rather wide range of working languages, as 13 different language pairs were mentioned.

The respondents also translate a wide range of literary *genres*, from adventure stories and fantasy novels to poems and commercial literature, but the genres that came up most in the answers were prose fiction (15 transl.), crime novels (14), children's and YA literature (13) and historical fiction (13). The genres with the fewest translators were novellas (1) and drama (2).

I also asked whether the respondents and interviewees had received any training as regards information seeking. The result was the exactly half of the respondents (21) have had at least some kind of training in information seeking, whereas the other half (21) have not, but have learned information seeking skills in their work. All the respondents who are under 40 years of age (save one) have received training in information seeking, which is logical, since translator training has begun to incorporate those skills in translator training courses in recent decades.

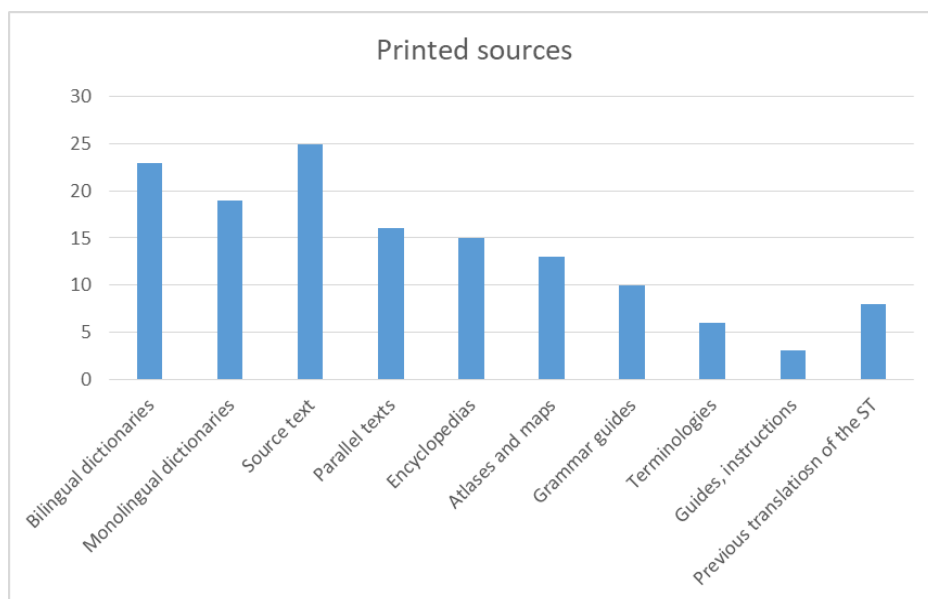
Multiple-choice questions

After the background information questions, I enquired about the respondents information needs and use of information sources, dividing the sources in three groups: **printed**, **electronic** and human sources of information, that is, **informants**.

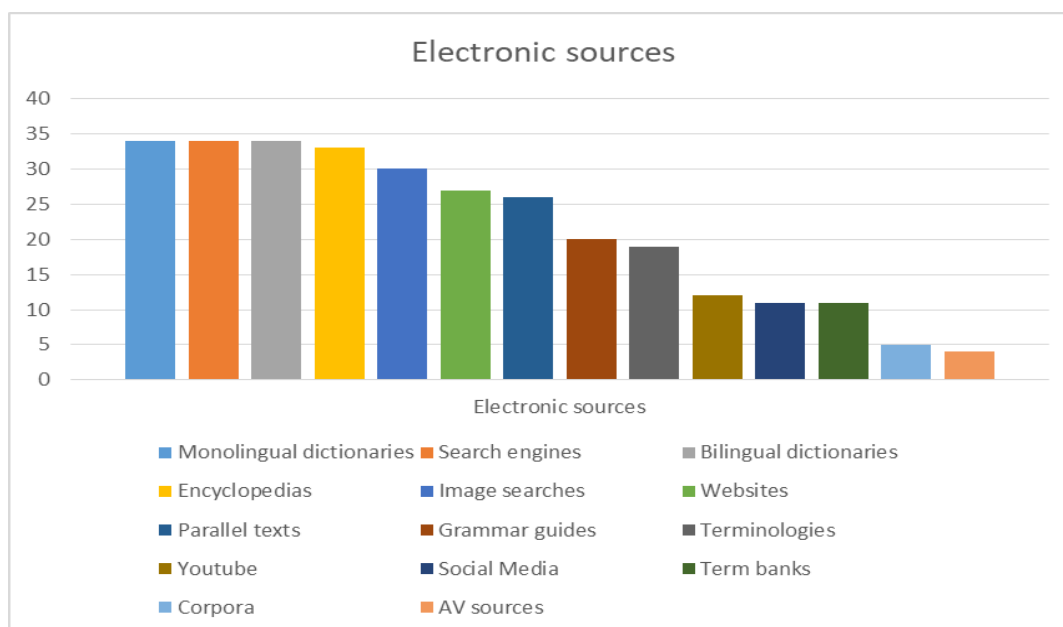

The chart indicates that, as expected, vocabulary is clearly the most common information need among literary translators. Twenty-six respondents estimated that they have to seek information on words every time they translate and 14 translators responded that they seek information on idioms every time they translate. These categories didn't get any 'rarely' or 'never' –answers, nor did the category 'plants and animals'. Based on the 'always' answers, names, history, geography and food and drinks are almost as common triggers of information than the previous categories. If we combine 'always' and 'often' answers in one category, the most common information needs seem to relate to vocabulary (94,44%), culture (80,56%), idioms (77,78%) and names (77,78%) and geography (69,44%). If we then combine the 'rarely' and 'never' options into one category, the subjects translators least seek information about, would be politics (30,56%) and fashion/clothing (27,78%).

Now I will move onto the information sources used. First, I asked what type of printed information sources the translators regularly use.

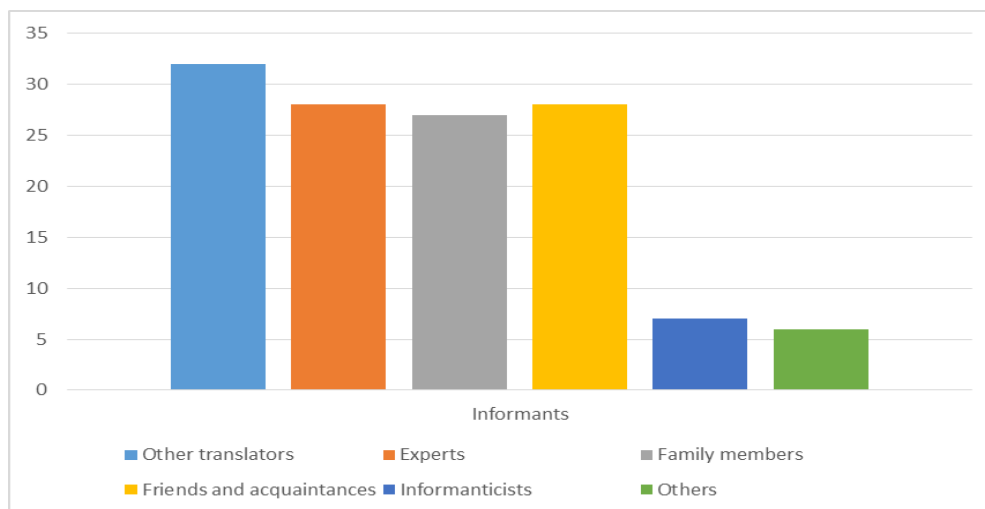
Most of the literary translators (25/36) use the source text as source of information. Some of the interviewees also pointed out that if they do not understand a particular passage, they might go back to the source text and look for clues therein. Bilingual dictionaries are the second most popular printed source, which is understandable, since not even native speakers of the language cannot command all the expressions and words of their language. It would seem that translators have the least use for guides and instruction manuals.

Based on the replies, literary translators seem to use more electronic sources than printed ones. Practically all respondents use monolingual electronic dictionaries and

search engines in their work (34/36 of respondents). Websites, parallel sources and bilingual dictionaries are also used widely. Many translators also mentioned electronic sources in the open-ended questions. For example, they mentioned discussion forums which, to them, are useful sources for finding authentic language and also for obtaining information on a specific subject for which there are separate discussion forums. Several also pointed out how indispensable the internet is in their work now.

Only a few translators have used corpora or audiovisual sources in their work. This I find intriguing, since in a later question, many (23) translators mentioned that they often listen to the music mentioned in the source text. However, if the translators do not use audiovisual sources for this, how exactly do they listen to the music? Some admitted to using Youtube in information seeking, but even those numbers do not match the music listeners'. It was also interesting to discover that literary translators who are *over* 50 years-old seem to use newer information seeking channels such as Youtube and social media more often than translators under 50.

Most translators also turn to informants, or 'informal sources' when seeking for information. Nearly all translators (31/36) seek the help of other translators, and nearly as many consult experts or friends (27/36). There may be overlap in these categories, since some open-ended questions illustrated that many colleagues are friends and those who have friends as doctors, lawyers etc. naturally seek their help first. When compared to the number of translators who use printed sources of

information, it can be seen that not only electric sources but informal sources also have surpassed the use of printed sources in significance.

When asked how the translators contact the abovementioned informants, most replied that they do so by email. Some may have meant specifically the literary translator's own mailing list *Konteksti*, which came up often in the open-ended replies and in the interviews. Many also talk to their informant face-to-face, which makes sense, if many of their informants are close family members, friends or colleagues.

Even though colleagues, experts and family members seem to be equally popular informal sources, in the interviews and open-ended questions, it was the importance of experts of different fields that was highlighted. My data indicates that especially in cases where it is difficult to find the information any other way, an expert just might solve it. Whether they be sports reporters, geologists, military experts or opticians. And as one respondent commented: "experts of different fields are always worth their weight of gold".

Next I will draw conclusions of the findings in my survey and interviews. I will also include discussion on topics that I did not present in this abstract but covered in the actual thesis paper.

Conclusions

When planning my thesis, I set out to gather empirical, quantitative data on the information sources and information seeking habits of literary translators. In the end, my response rate was rather low (7 %), and therefore it is not possible to draw universal generalisations of the information seeking habits of literary translators. That said, my findings do provide some indication of the trends and tendencies in how literary translators seek information and how they use it.

Based on the data, literary translators use a wide range of information sources: approximately 85 different sources were mentioned and they encompass all the categories of information that information seeking studies discuss, i.e. texts, sound, images/video and concrete objects. One of my hypotheses was that literary translators use more electronic sources than printed ones and this hypothesis was confirmed. However, the translators' sources are more varied than that, including e.g.

background reading, parallel texts, encyclopedias (both printed and electronic), search engines, informal (human) sources, as well as paintings, music, videos and concrete objects. One of the highlights of this study was, in fact, to be able to study this kind of 'sensory-based' information seeking that has hardly been discussed in translation studies. A majority of the translators listened to music mentioned in the text, or ventured to "see" the setting and surroundings described in the source text either by Google Maps/Earth or street view or in person. Several used their bodies to try out positions of the hands or feet to better be able to translate it, or their auditory sense in trying to listen to what kind of sound an object makes when it falls, or the way a cricket "sings" to be able to find a proper verb for it. This illustrates wonderfully the nature of the profession: it requires precision and detective skills to be sure, but also leaves literary translators with the opportunity to fully utilise their creativity in information seeking also.

As to the translators' view on information seeking, all respondents and interviewees considered information seeking to be an important or very important part of their work. A slight majority seek information continually throughout the process, or in the 'raw translation', or draft phase of the process. Most use 'much' or 'very much' time for information seeking. Based on the interviews, that can refer to anything between 10–50% of the time available depending on the individual translator. Most literary translators are satisfied or very satisfied with their information seeking strategies, and a majority do not want additional training on information seeking. Practically all respondents (34/36) and interviewees like information seeking, though it can be frustrating at times, for example, when they have a good "flow" and would like to keep writing but an information need rises.

Even though my study is not comprehensive, the findings can still be used to deduct??? that the information seeking (or technical) competence of literary translators is more extensive and multifaceted than previous research on translator competence has indicated. For example, the technical subcompetence of the EMT model (2017) only considers search engines and other ICT tools forgetting other sources of information, and thus it paints an insufficient picture of translators' technical and information seeking competence. If an information seeking competence is not categorised as its own competence, the relevant skills should be

mentioned in the definitions of the other subcompetences because information seeking is closely related to the translator's strategic and technical skills, not to mention their interactive skills, as informal sources and communication with them is an integral part of information seeking too. The literary translator also needs dictionaries and native speakers of the language to recognise everyone, and one cannot understand the source if they have not sought information on it at some point in their life.

What was also evident in the interviews (and interviewees) was that literary translators have a strong work ethic that drives them to seek information for however small a reason, even if the word or passage would not be very significant for the story. The translators themselves want to understand the passage whereafter they need to consider whether it is actually wise to use it in light of the source text, the context and the readers. Information use is thus governed by reasons other than just fulfilling the information need.

Based on my findings, the information seeking habits of literary translators could be explored further, for example as regards their use of sensory information seeking, which is a subject that has yet to be studied at large. The concept could also be incorporated in translator training to provide students with a more multifaceted view of what (literary) translation can encompass. Students might also benefit from the various sources that professional translators use while compiling their own 'toolkit' for the future.

The longer I live and translate, the more I see how little I actually know. Translating 'exposes' us to new ideas and fields of expertise that we know nothing about, and we notice how many expressions and terms exist in our native language that we could not have explained. However, working on this thesis I have realised that it does not matter if I do not know everything. It is enough if one knows how to seek information. Through that, all information is attainable.

